

Bog nosi moje cipele

Glas
Koncila

10. Susret hrvatskoga duhovnoga
književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«

Bog nosi moje cipele

Izdavač

Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«

Za izdavača

Tanja Baran

Nakladnik

Glas Koncila

Za nakladnika

Ivan Miklenić

Uredničko vijeće

Tanja Baran, Vladimir Lončarević, Ivan Miklenić,

Martina Valec Rebić i Marina Vidović Krušić

Urednik

Vladimir Lončarević

Lektorice

Martina Valec Rebić i Danijela Zagorec

Korektorica

Tanja Baran

Naslovница i ilustracije

Zlatica Živković

Grafičko oblikovanje

Danijel Lončar

Naklada: 600 primjeraka

Tisk: Grafiti Becker

ISBN: 978-953-241-579-7

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu

Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001013111.

Bog nosi moje cipele

10. Susret hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva
»Stjepan Kranjčić«

Križevci, 2018.

Glas
Koncila

Križevci
prosinac, 2018.

Sadržaj

Riječ izdavača

Tanja Baran: Desetljeće kršćanske književne ljubavi	7
---	---

Nagrađeni autori i radovi

11

Riječ urednika

Vladimir Lončarević: U Riječi prebivati	13
---	----

Blaženstvo (Poezija)

Ružica Anušić: Blaženstvo	17
Željko Bajza: Popevka ob Jobu	20
Goran Gatalica: Svedočanstva o poniznem mešniku	21
Ivan Golub: Vuzem	23
Đuro Jančić: Radosten božićen glas	24
Vjekoslava Jurdana: Laniću oT elena	25
Ivan Luketić: Hoćeš li uvijek biti ovdje	28
Zdenka Maltar: Ako ćeš sklanjati andjele	30
Tibor Martan: Svetlost predi sonca	31
Pero Pavlović: Pod križem boli oni su pali	33
Denis Peričić: Nabacivahu se tako	34
Branko Rakijašić: Zadnja večer	36
Sonja Tomić: Dragocjenost trena	38
Danijela Zagorec: Znamenje dobrote	40

Putovanje (Kratka priča)

Natalija Bajer: Grej	43
Nikola Dominis: Bog nosi moje cipele	46

Vjekoslava Jurdana: Z dragim ja kamenjem serce si pokrivam	47
Božidar Prosenjak: Dobro jutro, velečasni	53
Tomislav Šovagović: Putovanje	57
 Karpatski listići (Putopis)	
Božidar Brezinščak Bagola: Manastir Ljubostinja	63
Biserka Goleš Glasnović: Karpatski listići	67
Tibor Martan: Lurd vu Vrati	72
Tomislav Šovagović: Kaptol – Hrvatski Leskovac – Križevci	75
 Tko je bio Stjepan Kranjčić? (Esej)	
Željko Bajza: Ostavština pavlinskog priora	85
Ružica Martinović-Vlahović: Riječ i riječ	89
Denis Peričić: Lice Boga živoga	93
Tomislav Šovagović: Tko je bio Stjepan Kranjčić?	97
 Ljiljani za anđela (Monodrama)	
Natalija Bajer: Meša	105
Ružica Gašperov: Ljiljani za anđela	109
Slavica Sarkotić: Nebo v farbe jorgovana	117
Tomislav Šovagović: Tjeskoba via Roma	122
 Bilješke o autorima	129
 Bilješke o članovima Stručnog ocjenjivačkog suda	139
 Sudionici (autori) 10. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«	143

Riječ izdavača

Desetljeće kršćanske književne ljubavi

Stigli smo do jubileja! Zajedno smo deseti put! Deseti smo put na svečanosti hrvatske duhovne književne riječi! Deseti put na Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«, na 10. »Književnom Kranjčiću«!

Svečarski je govor zato što je mala oaza kršćanske književne ljubavi - započeta stidljivo prije deset godina u Križevcima, po duhovnom poticaju župnika na glasu svetosti Stjepana Kranjčića, nekada pisca poezije, proze i teoloških meditacija – došla do svojega desetog rođendana! Uspjelo se što se željelo, i mnogo više od toga. Tko je prije deset godina, kada se započinjalo i kada nije bilo sigurnosti hoće li natječaj zaživjeti, jer takvih natječaja u Hrvatskoj gotovo da i nema, mislio da će se stići do desetoga rođendana?!

Početak natječaja i Susreta vezan je uz pronalazak Kranjčićevih književnih radova u časopisu »Majka Božja Lurdska«, koje je Kranjčić pisao i objavljivao u svojim bogoslovskim danima. Godine 2009. ta je cijelokupna njegova književnost objavljena u knjizi »Zašto me pozvao Gospod?« koju je, u nakladi Glasa Koncila, izdala Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«. Knjiga ima i svoj zvučni dio, kojem je suzidavač Hrvatski katolički radio, u sklopu kojeg je na dva CD-a, koji su objavljeni kao dodatak knjizi, 25 poznatih hrvatskih glumaca i spikera pročitalo cijelokupno Kranjčićeve književno stvaralaštvo. Urednik toj knjizi bio je književni povjesničar Vladimir Lončarević. Nakon toga se došlo do zaključka da poticaja za pisanje književnosti kršćanskoga nadahnuća u Hrvatskoj baš i nema, posebice ne u vidu natječaja, pa se prionulo oblikovanju nacionalnog natječaja u pet kraćih književnih žanrova: poeziji, kratkoj priči, putopisu, eseju i monodrami. Sadržajno je cijelokupan na-

tječaj i Susret osmišljen među članovima Udruge »Dr. Stjepan Kranjčić« koja je cijelo desetljeće organizator »Književnoga Kranjčića«, uz križevačke župe, lokalnu zajednicu, a u najnovije vrijeme i Ministarstvo kulture kao suorganizatore i pokrovitelje manifestacije. Pokrovitelji nagrada od prvoga su dana ugledne crkvene ustanove, ponajprije redovničke provincije, a pomagali su i brojni imenovani i neimenovani donatori i dobročinitelji. Nakladnik svakogodišnjega zbornika najuspjelijih radova pristiglih na natječaj od prve je godine Glas Koncila koji je u nakladničkom i pokroviteljskom smislu vjerni pratitelj i svih ostalih sadržaja koje Udruga »Dr. Stjepan Kranjčić« priređuje i izvodi. Natječaj se posljednjih godina održava od 15. svibnja do 15. kolovoza, nakon čega stručni ocjenjivački sud, u kojemu su od prve godine dr. sc. Vladimir Lončarević kao predsjednik te članovi mr. sc. Božidar Petrač te vlč. Drago Bosnar, prosuđuje kvalitetu radova, bez znanja o identitetu autora, te određuje koji će radovi na završnoj svečanosti biti nagrađeni, koji javno izvedeni, a koji objavljeni u zborniku. Završna svečanost od samih se početaka održava prve subote u prosincu, uz obljetnicu rođenja Stjepana Kranjčića.

Ovogodišnji jubilarni 10. »Književni Kranjčić« tematski je posvećen Stjepanu Kranjčiću. Zato što mu je ove godine 100. obljetnica rođenja i 50. godišnjica smrti. Tim je povodom bjelovarsko-križevački biskup mons. dr. Vjekoslav Huzjak u Križevcima 10. travnja 2018., na 50. godišnjicu Kranjčićeve smrti, otvorio Godinu Stjepana Kranjčića, koja će trajati do 10. travnja 2019. Zato je i nemali broj radova pristigao na natječaj, koji je trajao od 15. svibnja do 15. kolovoza 2018., bio posvećen križevačkom župniku na glasu svetosti. Na natječaj se javilo 104 autora sa 159 književnih radova, i to: 92 pjesme, 35 kratka priča, 14 eseja, 10 putopisa i 8 monodrama. Autori su se javili iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Italije. Za objavu u ovome zborniku »Bog nosi moje cipele« odabrano je 14 pjesama, 5 kratkih priča te po 4 putopisa, eseja i monodrame. Pokrovitelji ovogodišnjega Susreta su Ministarstvo kulture RH, Grad Križevci, Koprivničko-križevačka županija, Župa sv. Ane Križevci i Župa BDM Žalosne i sv. Marka Križevčanina Križevci, pokrovitelji nagrada su Hrvatska kapucinska provincija, Glas Koncila, Veritas – Glasnik sv. Antuna Padovanskog, Hrvatska karmelska provincija i Hrvatska dominikanska provincija, dok doprinos Susretu daju: Radnik d. d., KTC d. d., Zadruga Žumbar, Pučko otvoreno učilište Križevci, zastupnici u Hrvatskom saboru Goran Dodig i Branko Hrg te Davor Vukmirić.

I dok se festival kršćanske književnosti za odrasle održava deseti put, u tijeku je, u suradnji s Osnovnom školom Ljudevita Modeca iz Križevaca, osmi natječaj za 8. Susret hrvatskoga dječjega duhovnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«, od milja zvan »Dječji Kranjčić«. On je otvoren od 15. listopada do 15. prosinca 2018., tema je učitelj, učiteljica, škola, pa je su-organizaciju osme dječje smotre prihvatio Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Završna će svečanost toga nacionalnog natječaja za dječje duhovno stvaralaštvo s predstavljanjem zbornika biti u Križevcima 13. travnja 2019. U starom kraljevskom gradu podno Kalnika 20. listopada 2018. održan je i treći znanstveni skup »Hrvatska književnost kršćanskoga nadahnuća u razdoblju komunizma II«. Organizirali su ga, kao i prva dva skupa 2014. i 2016., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Glas Koncila i Udruga »Dr. Stjepan Kranjčić«. Tijekom 2019. očekuje se objavljivanje trećega tematskoga časopisa »Kroatologija« Hrvatskih studija s radovima s ovoga znanstvenog skupa.

Križevački doprinosi hrvatskoj kršćanskoj književnosti sve su ove godine radovali, obogaćivali, oplemenjivali, stvarali sadržaj i osjećaj boljega i Božjega svijeta. Kršćanskom književnom ljubavlju stvorenoga. Velika zahvala svima, uistinu svima, koji su cijelo desetljeće pomagali maloj križevačkoj udruzi, koja nosi ime velikoga svećenika, da se ideja kršćanskoga književnoga obilja, kojega itekako ima, umnaža i pronosi svijetom. Vjerujemo da smo uspjeli u svojoj nakani.

*dr. sc. Tanja Baran
predsjednica Udruge za promicanje znamenitih Križevčana
»Dr. Stjepan Kranjčić«*

Nagrađeni autori i radovi

na 10. Susretu hrvatskoga duhovnoga
književnoga stvaralaštva
»Stjepan Kranjčić« 2018.

POEZIJA (Pokrovitelj: Hrvatska kapucinska provincija)

1. nagrada – **Vjekoslava Jurdana** (Lovran):
Laniću oT elena
2. nagrada – **Željko Bajza** (Zagreb):
Popevka ob Jobu
3. nagrada – **Goran Gatalica** (Zagreb):
Svedočanstva o poniznem mešniku

KRATKA PRIČA (Pokrovitelj: Glas Koncila)

1. nagrada – **Vjekoslava Jurdana** (Lovran):
Z dragim ja kamenjem serce si pokrivam
2. nagrada – **Tomislav Šovagović** (Zagreb):
Putovanje
3. nagrada – **Natalija Bajer** (Lukač):
Grej

PUTOPIS (Pokrovitelj: Veritas - Glasnik sv. Antuna Padovanskoga)

1. nagrada – **Božidar Brezinščak Bagola** (Hum na Sutli):
Manastir Ljubostinja
2. nagrada – **Biserka Goleš Glasnović** (Zagreb):
Karpatski lističi
3. nagrada – **Tomislav Šovagović** (Zagreb):
Kaptol – Hrvatski Leskovac – Križevci

ESEJ (Pokrovitelj: Hrvatska karmelska provincija)

1. nagrada – **Ružica Martinović-Vlahović** (Slavonski Brod):
Riječ i riječ
2. nagrada – **Denis Peričić** (Varaždin):
Lice Boga živoga
3. nagrada – **Željko Bajza** (Zagreb):
Ostavština pavlinskog priora

MONODRAMA (Pokrovitelj: Hrvatska dominikanska provincija)

1. nagrada – **Slavica Sarkotić** (Lekenik):
Nebo v farbe jorgovana
2. nagrada – **Ružica Gašperov** (Split):
Ljiljani za anđela
3. nagrada – **Tomislav Šovagović** (Zagreb):
Tjeskoba via Roma

Riječ urednika

U Riječi prebivati

Deseti „Književni Kranjčić“! Dodosmo do prvoga jubileja, skromna, no ipak! Razloga za radost ima već i zato, a još više jer put nije bio lagan. Oskudice je bilo svake vrste osim, Bogu hvala, oskudice Božje milosti. I radova. Njima nismo oskudijevali. Naprotiv, morali smo im ograničiti priljev.

Trebalo bi sada načinuti malu bilancu, no to će, jednom, učiniti drugi. Proteklah su se godina ovdje mogli čitati opširniji uvodi, začinjeni mislima katoličkih književnika iz prve polovice XX. stoljeća. Ovoga puta pak prigodna riječ tek. Ono što pritom prije svega treba reći jest da smo zadovoljni stoga što je natječaj tijekom desetljeća opstao i uspio. Ostvarili smo dva temeljna cilja: pridonio je u Crkvi i društvu javnoj afirmaciji kršćanstvom nadahnute književne riječi; i drugo, potvrđio je solidne ili visoke umjetničke domete nekih prije poznatih književnih imena, ujedno iznjedrivši nova. Imena nagrađenih pisaca i autora drugih radova objavljenih u zborniku istodobno govore o kontinuitetu, ali i o književnoj svježini koju smo dobili, kako u formama, stilovima, sadržajima i temama, tako i generacijski.

Ove smo godine u tematsko središte stavili osobu Stjepana Kranjčića, župnika na glasu svetosti, kako vole reći njegovi „Kranjčićevci“. Stota mu je godina od rođenja, pedeseta od smrti. U mladosti gajeći ljubav za književnu riječ, poslije nije pisao. Ali bio je nadahnuće početku ove smotre, i ne samo početku, nego svima nama tijekom ovih deset godina. Vjerujemo da nas je pratio njegov zagovor, poglavito kad je trebalo riješiti nerješive teškoće. Ali da je bilo lako, ne bi bilo vrijedno radosti...

Stručnoocjenjivački sud u ovome je sastavu izvršio svoju zadaću, pa je red zahvaliti na povjerenju organizatorima i književnicima. Hvala mojim suizbornicima mr. Božidaru Petraču i vlč. Dragi Bosnaru u čijemu smo župnom dvoru u Oroslavju bratski radosno radili. Bili smo žiri u doslovnome smislu, ne samo izbornici i prosuditelji, nego i jamci pravednosti. Radili smo najbolje što smo znali, nastojeći promovirati umjetnost u jedinstvu njezinih protega ljepote, istine i dobrote. Osjetio li se tko zakinutim, neka nam oprosti. Ljudski su čini nesavršeni.

Kao predsjednik Stručnoga suda i urednik zbornika zaključujem ovu jubilejsku riječ zahvalom svima koji su pridonijeli uspjehu ove manifestacije, a posebice dr. Tanji Baran, koja je naš pokretač i motivator. Zatim posebice svim „Kranjčićevkama“. Iza svakog omota uredno složenih radova što ih je žiri dobio na čitanje, a potom iza svega što je vidljivo i nevidljivo trebalo učiniti u pripremi naših susreta prve prosinačke subote, njihove su ruke – i srce! Još je mnogo zaslужnih, ali tu ćemo stati.

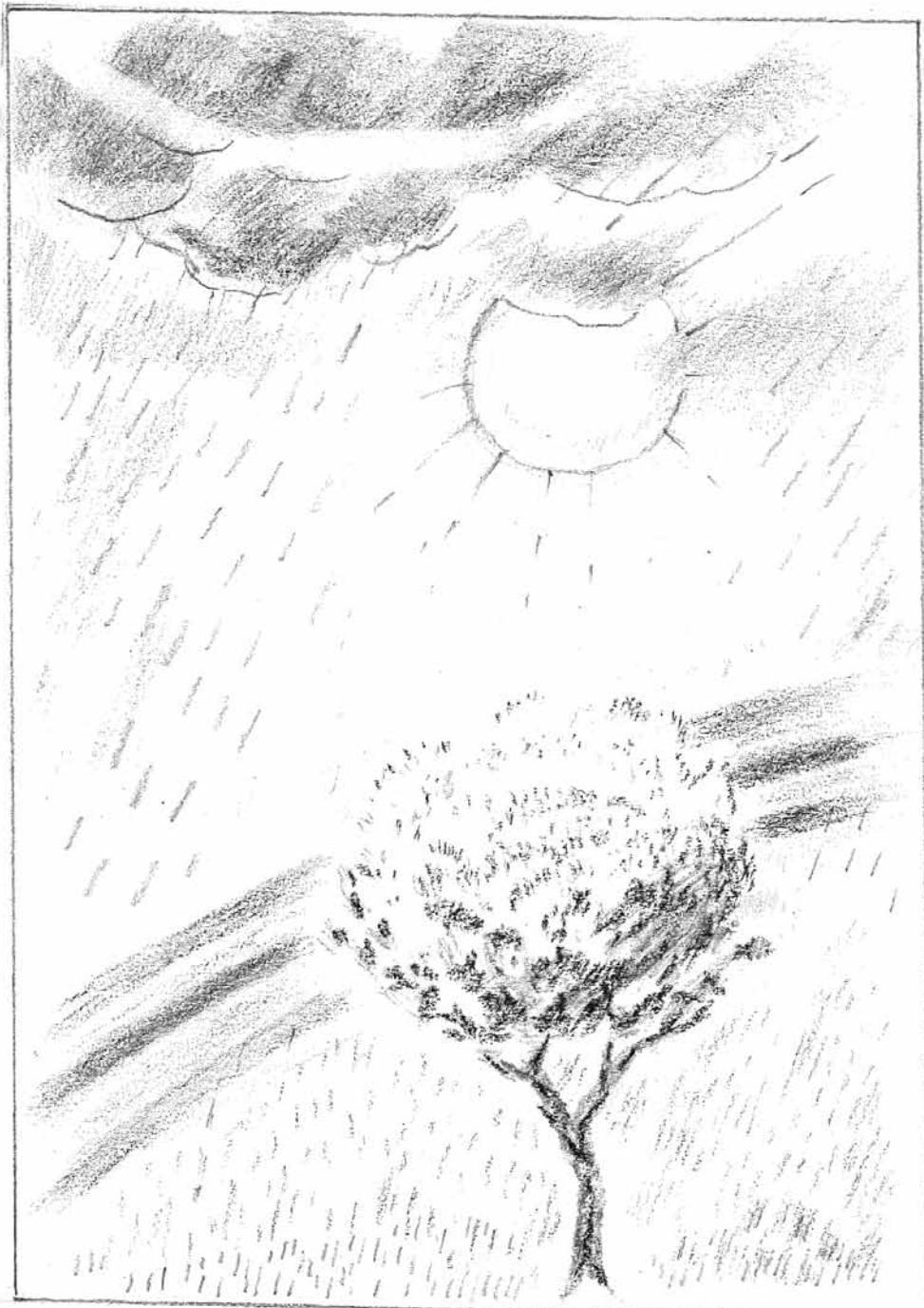
Naposljetu, Bogu hvala! Svijet počiva u Njegovoj misli, po Riječi. Mi, alter Christus, u Riječi prebivamo. U Riječi prebivati – to nam je ostati i biti.

Zagreb, o blagdanu Sv. Ivana Kapistrana, branitelja Europe, što mu kosti u hrvatskome Iloku počivahu.

*dr. sc. Vladimir Lončarević
predsjednik Stručnog ocjenjivačkog suda*

Blaženstvo

POEZIJA

Blaženstvo

Dok motrim, Isuse, s Brda blaženstava,
mirno Galilejsko more podno njega,
razmišljam u sebi što je iz tog stava
tvoj pogled vidio s ovoga brijega.

Možda neka krhka jedra u daljini
ili sunčev bljesak da kupa se u vodi
ili maglu prostrtu po površini
il' kako lađa puna ulova brodi.

A kada si pogled pružio pred sebe,
vidio si mnogo razočaranih lica
kako netremice gledaju u tebe
ko umorno jato preplašenih ptica.

Ali nije stao tvoj pogled na tome.
Ti, Isuse, gledaš puno puno dublje
i vidiš gdje trske napukle se lome,
i kako se iskre pretvore u zublje.

Motreći video si i moje oči.
I moju si dušu upoznao do dna.
I znam da ni sada ti ne možeš proći,
a da u tvom pogledu ne budem i ja.

Kažeš: »Blago tebi kad ispruženu dlanu
ono što te traži podaješ bez straha
znajuć' da u svakom svojemu danu
živiš jer si nastao od Očeva daha.«

Daj mi da u svemu ti mi budeš prvi
i da milost sveta ispunja mi biće,
slobodno od grijeha što mi je u krvi
da mi srce tebi u predanju kliče:

Bog moj ti si, Oče! Sve si sveto moje!
I ništa na svijetu ko ti nije vrijedno!
Sve je ništa, a blago je kraljevstvo tvoje!
Daješ mi da budem s tobom posve jedno.

O, ja sam, Isuse, u napasti često,
baš kako si kušan i ti u pustinji!
Al' ja grabim moć pa tebe namjesto
gospodar hoću biti tvojoj baštini.

Kažeš: »Blago tebi kada krotko, smjerno
svakog koga sretneš slušaš strpljivo.«
Dopusti da učinim tako neizmjerno
poput mojeg srca i tvoje ponizno.

Daj mi, Isuse, da čovjeku svakom
koji ne zna služiti perem noge ja.
Da budem tvoje blage ljubavi znakom,
a ti sâm da budeš moja baština.

Ti vidiš moju žed i znaš da trebam jelo,
al' nikad dosta nije sito ovo tijelo.
Svagdan traži još, i hranu i odijelo,
srce mi ni s čim ne ispuni cijelo.

Kažeš: »Blago tebi kad ima u njemu
čežnja da sve više pripadaš meni,
da budemo skupa Očevom u svemu
izvršenom svetom voljom nahranjeni.«

O, daj mi, Isuse, takvu čežnju jaku,
da samo sličnost tebi bude moja žed,
da očistim iz srca sebičnost svaku
pa na slavu tvoju živim ovdje već.

Popevka ob Jobu

Još se zmislim Joba ja, Joba ja vu sebe, simbola postojanosti vu kušnjah,
pravednika nad pravedniki, teri strpljive podnaša svoje patnje.

Srečne Job živi vu blagostanju, srečni on i žena z žežlem vu ruke.
Onda ga stigneju nesreče. On zbeteža.

Fkrali su mu blage, sluge vmorili, hižu vužgali.

Ar na koncu njegva strpljivost bi nagrajena, Job ozdravlja,
a bogatstva mu se vumnože.

Gda je Bog nabral dosti motive, teri su odgodili moj povratek vu prah,
čakala su me arma Christi – orudja Kristuševa.

Sprave i predmeti terima je on bil mučen, kaj simbolizeraju njegovu muku.

A ja sem sâm sebe zadržal vu sveopče patnje,
znajuč da me buju predi al kesneše stigli:

križ na terem visi kokot, bič, trnova kruna i vrč,
ober njih bu bil Veronikin rubec, kladivec i čavli.

Vsakomu človeku treb je zaslužiti da do muke svoje dojde.

Patnje i poniženja nam omogučavleju
da se prečistime i spozname svoje prave poslanje.

Križ križnoga puta savršena je jednostavnost i zapanjujuče siromaštve.

Križ je treb prijeti kak nagradu.

Na križnomu putu dete Jezuš igra se ze svojemi simbolemi muke.

Svedočanstva o poniznem mešniku

Duša mu je zazivala pravični znak križa.
Našoj deci se veselil
pod dišečom sencom matere cirkve.
Vučil je nas vernike kak poslušati svet
i kak razlučiti loše od dobrega,
da bi videli kam ideme
čez kmični drač.
Žertvuval je samoga sebe
za siromake i bolečive,
da bi preživeli dogu zimu
i zdenu vijavicu
oni bez svojih hižah.
Postil je za naše ščerbave dneve
i sercem živel toplinu sonca
poradi našega spasenja.
Privinul je naše žalobe
čez svete zgovorene reči.
Na svetke prižgal je vuzmenicu,
da bi se razgorelo pravične svetlo
za mudne cajte meše,
da bi prizvali k sebi Jezuša
i da bi vsi zapopevali molitvu
za odpuščanje grehov.
Znalazil je milosrdne savete
za vsaku našu osmeknutu misel.
Vučil nas je
da se pomirime sami z sebom
i kak da v Božjem svetlu budeme
bolši drugem nek sebe.

Živel je sveta otajstva euharistije
vuz svetega Stepinca
i gledel nas navek vu očih,
gda sme hteli zreči svoju nevolu.
Razbarušil je visine,
da bi mi počutili vsaku živu reč
z Evangeliuma
čez njegvu mešu
i zaslužili vekivečni žitek.

Vuzem

Na Božić smo išli
Isuseka glet f štalici
na slamici

Na Veliku sobotu smo išli
Isuseka kušuvat pred Božem grobom
na raspelu

Na Vuzem zaran
Isus se je z groba stal
Saj svet to bu znal

Radosten božičen glas

Kmična noč zastrla je se brege i mekote snene
znad selo, fort padajo razigrane pahulice bele,
i sako ižico, grančice, smržnene potoke i pote
oblače tak vu preštimano, nacifrano belo opravo.

Se krajobraz v kmične noči so z pahuljami zabelile
ižicam škrilake z belemi venčeci sem tak podarile,
z stari zvonikov zvoni so pred ponočko zvoneli
vu rasvetleno cirkvo, se dobre lude so pozivali.

V Badne noči, v zdene osvetlene cirkve pri ponočke
širil se radosten glas, »... se Isusek mali rodil...«
so si zvoni zvoneli, se krajobraz tak so zbudili
sem tak, svečani trenutek božičen so navestili.

Dupleri so svetlili, v zdene cirkve si so popevali
Isusek mali v jaslicaj spi na prestrte slamice,
Angeleki v liro nežno z prstijami prebiro po žicami
po rastrte božične slame, deca se valjajo vu ižami.

Z grančic jelke tak blešče steklene kugle bele
po smržnenem obloki, zima luta šara vitraže snežne,
so zvoni, z stari cirkveni zvonikov si začkomeli
se jogni v jognišču primirili, so žari stija ftrnoli.

V beli šlajer oblečen, se zavičaj je ftečno spal
pahulice vustale neso, fort padajo znad kraj pospan,
se brege, mekote, pote i ižice počkomeča zasiplo
a deca, kak puji spe, lep božičen sen tak senjajo.

Vjekoslava Jurdana

Lovran

Laniču oT elena

Vspoju že vzljubljublenago pêš(ь)n(ь)
Se esTь onь
Iže prévzide gori i minu hl'mi
Podobanь estь vzljubljeni moi laniču oT elena

Iže stojit vani pri okanci
I pri okanci
I
Priziraje
Punestri

Juže ubo zima minu
daždь otide i prêsta
c'vêtъ vsiê na z(eml)í n(a)šeи

I krunice ot rožicъ
Roza protulit'na ljubve
Lilium dêvъstviê

Sa est vzljubl(e)ni moi
Govore m'nê
Priêt(e)lnice moê golubice moê
Kras'nae moê i pridi

I potomь drugъ druga lobizae
Važgan'ljubviju
G(lago)letь
Pêsanь

Oj, jelin pase,

Oj, jelin pase,
Po gorici travu

Gl(a)sъ ubo tvoi sladakъ
I lice twoe krasno
Zvanitъ gl(a)sъ t'voi va ušiju moeju

Pomilui mę, vzljubl(e)ni moi
Ilariê is
M(i)l(o)srdъ
Budi

Gotovo srđbce moe, Bože, gotovo
Srđbce moe, pojo

Iz'bavi nas G(ospod)i
Ot d(u)ha blud'nago
Grêšnici. Te m(o)limъ
S(ve)tij Ijuda
Tadeju

V ljubvê vêčnêi vzljubih te
ideo attraxi te miserans

Dan 29. maja miseca: leto od Krstova rojstva 2018.

Prijevod i komentari:

U glagoljskim spomenicima usporedo su se izgrađivala dva književna jezika, jedan crkvenoslavenski, izrazito hrvatskočakavskog karaktera, koji se prenosio tradicijom i kojemu početci sežu u 9. i 10. stoljeće, i drugi – također čakavski, ali pučki, narodni s oblicima, sintaksom i rimom koji su tada u naruđu bili živi. Taj jezik razvijao se također od 9. stoljeća. U jeziku tih spomenika profanog i vjerskodidaktičkog sadržaja prevladava živi narodni govor, i tek tu i tamo se u 14. st. još probija po koji učeni, naučeni, knjiški crkvenoslavenski, svečani oblik. Kao primjer kako je u liturgijski tekst ulazio živi narodni govor neka posluži gl. 2 Pjesme nad pjesmama, glava koja se u odlomcima sačuvala samo u misalima, a ni jedan glagoljski brevir ju nema. Ovdje iz Berlinskoga misala, prema prijepisu s. Agnezije Pantelić. I temelj je ovoj pjesmi.

U suvremenom hrvatskom prijevodu
(Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.) temeljni stih:
Dragi je moj kao srna,
On je kao jelenče.

Podobanъ estъ vzljubljeni moi laniču oТ elena

Zatim:

Sa est vzljubl(e)ni moi: ovo je moj ljubljeni/dragi
Govore m'nê: govori meni
Priêt(e)lnice moê golubice moê, / Kras'nae moê i pridi: Prijateljice moja,
golubice moja / ljestvica moja, dođi
Juže ubo zima minu: jer evo, zima je već minula
Se esTъ onъ: Ovo je on/to je on
Iže prêvzide gori i minu hl'mi: Evo ga (dragoga), (koji) dolazi / preljeće
brda, preskakuje brežuljke
Priziraje: provirujući

Tumač ostalih izraza i riječi:

Vspoju že vzljubljublenago pês(ъ)n(ъ): Zapjevat ћu svojemu dragome (Iz 5,1)
Lobizae: ljubi, daje poljubac
Gotovo srđbce moe: spremno je srce moje (Ps 108,2)
Pojo: pjeva
Ilarié: sv. Hilarije
V ljubvē vêčnêi vzljubih te / ideo attraxi te miserans: Ljubavlju vječnom
ljubim te / zato ti sačuvah milost. (Jeremija 31,3): In caritate perpetua dilexi te;
ideo attraxi te miserans: U ljubavi/milosrđu vječnoj sam te volio/cijenio (više
nego ikoga drugog), zato sam te povukao/privukao (k sebi) (kad /dok) si bio
jadan/bijedan [=smilel san se na te]: pojašnjenje dr. med. A. Lulića, crkvenog
zborovođe i orguljaša u Lovranu.

I Psalam 91 (90), 14-15:
Izbavit ћu ga jer me ljubi,
zakrilit ga jer poznaje ime moje.
Zazvat ћe me, a ja ћu ga uslišiti,
s njim ћu biti u nevolji,
spasit ћu ga i proslaviti.

Hoćeš li još uvijek biti ovdje

Hoćeš li još uvijek biti ovdje
kad se istrošim,
zaronim u mrak
i potonem?

Kad zaboravim sanjati,
stvarati i voljeti
kao nekad?

Hoćeš li još uvijek biti ovdje
kada tipke klavira zašute,
a vrijeme nam okrene leđa,
i odluta?

Kad zalupim vratima,
i vratim se bez sjaja,
razumijevanja i zanosa.
I urlam na oboje,
jer ne znam bolje.

Hoćeš li još uvijek biti ovdje
kad ti otkrijem
tisuću beskonačnih trenutaka
skrivenih u kutku srca što ne prestaje?

Srca okruženog tuđim koracima
i olujama koje traže, kopaju,
uništavaju sve pred sobom.

Hoćeš li još uvijek biti ovdje
kad mi se misli
izgube među ljudima
koji ne budu plesali poput nas?

Ljudima koje nismo znali voljeti,
koje smo pustili,
koje smo pokušali zaboraviti,
koji su na nas zaboravili.

Hoćeš li još uvijek biti ovdje,
kad mi osmijeh
ne bude toliko
čvrsto držao nebo
kao nekad,
dok je bio okružen ljepotom?

Kad zavolim samoću
i svijet koji ona nosi,
prešućene riječi
i tišinu.

Hoćeš li još uvijek biti ovdje,
na samom kraju
i čekati me
da ponovo zasjamo
sretni?

Ako ćeš sklanjati anđele

Ako ćeš sklanjati anđele u neku mračnu škatulju,
za vremena blagosti, tištine,
prignječiti im krila da se dodiruju
sa slovima novinskog papira, crnom kronikom i horoskopom,
pustiti da ih dodiruju nečije ostavljene ruke,
trudne kao zemlja, raspukle i mrtve,
ako ćeš ih redati bez smisla i suosjećanja,
kao beznačajne stvari,
kao da su svi isti, bezimeni i beskrilni,
nikada ih više nećeš moći izvaditi
jer njihova će tijela prijeći u papir
i samo će ponekad šušnuti
kiša, list, zavjesa,
ptica u prozoru...

Tibor Martan

Novi Marof

Svetlost predi sonca

V življenju čovek
lefkο zabludi.
Blaga restepe
sakajkot,
i luč si v kmice
poduši.
Srčece mu žejno
rada
v tuđe senje
zajde,
poznate steze
za sobu
tef čas zgubi.
A gda vu
špiglu zagleda
blede obraze
i kalne si oči,
čuti da svetlost
predi sonca
mora najti.
I srečen bo čovek
vu one zorje
gda bo čul
angela z kipa
postiha
šeptati:
»Svetlost predi sonca je
Žena!
Marija!«

I vusnice bodu
zaziva zrekle,
ponovile stoput
Kranjčićeve
svete reči:
»Majko,
Djevice
Sveta...«

Pero Pavlović

Neum (Bosna i Hercegovina)

pod križem boli oni su pali

rekвијем за hrvatske branitelje

pod teškim križem
oni su pali
za vjeru i dom
živote dali

naraštaji novi
sinci grude ove
uvijek neka znaju
pjev slobode što je

Denis Peričić

Varaždin

Nabacivahu se tako

Naš vijek će proći, otvorit će se arhivi, (...)

Ali taj što je bio zaista velik,

Ostat će velik zauvijek.

Nikolaj Tihonov, Naš vijek će proći

između bremènitog i nijêčnog

između vremènitog i vjèčnog

uz pòvîke

i krîke

nabacívahu se tàkô

štòvatelji kùmirâ

na pòvoga màrtira

ðlako

nabacívahu se tàkô

kàmènjem

i dîvljem

na Stjèpâna svêtog

za njih pròklëtog

gnjêv kvartíra

s` sù se na Protomàrtira

uz gròhôtan smijêh đâvla

u òblîčju mlâdog Sâvla

ìzmeđu vremènitog i vjèčnog
èeo vìdím nebèsa òtvorena
i Sîna Čòvjeçjega gdjè stoji zdèsna Bògu

ìzmeđu bremènitog i nijèčnog
svjedòci òdložiše hàljine
jèdnому mladícu do nògū

jòš vijêk nêće prôći
a izrèčeno će dôći;

talmùdista iz Târza
sùstici će katàrza:

farìzej Sàvao
pòstao je Pàvao

Zadnja večer

Na zadnjoj je večeri
njijov trinajst bilo.
Apostoli slušali su
predeku od Isusa
i gledeli su vu jelo.

Na stolu je malo bilo,
za nji trinajst najtaman.
Isus se je bil postaral,
kaj bi njema vudovoljil.
No, se je bilo utaman.

Jelo se je i popilo.
Apostoli okre stola.
Svetešnje je sema bilo.
Isusa je Juda držal,
tak, za običnoga vola.

Izdal ga je za šakicu
najsitneši srebrnjaka.
Tak to piše vu Bibliji!
Sakoga ko ne veruje,
cirkva drži za bedaka.

Onda Isus šepne stiha,
glasom spucanem od bola:
»Ko se oče sad slikati,
nek si odma sedne k meni,
čistam, z ove strani stola.

Znam da ovo tu je, bračo,
večera nam zadnja skupa.
Itak štel bi sliku ovu
ostaviti zanaveke,
narodu kaj za nam stupa.

Od vas, bračo, ja za zdaj,
baš ne iščem nikaj ludo.
Meni več je došel kraj.
Znam da me je denes izdal
jen med vami i to hudo.

Prdnul je pred Rimljanim
gdi me najdu ove noči.
Ne mislite, draga bračo,
da ga zato klenem ja.
Vreme je da sklopim joči.

Za nas budu znali si.
Od nas se računa vreme.
Zapamtite moje reči!
On bu ostal izdajica,
sudnji dan dok nas ne zeme.

A onda se zdigli bumci.
I pred suca z neba stali.
Sudilo se bude sema!
Za izdaju ovu denes,
itak budu, tam si znali.

I nikakvi srebrnjaki
pomogli mu tam ne budu.
Znal bu za se Sudec z neba.
Sema bu oprostil greje,
samo nebu gledel Judu.«

Dragocjenost trena

Diže se
slazi
grglja pa mrmlja
opominje žarče
od revna duhovnika...
razgali se
razblaži
cjeliva oblutke
noge mi meko miluje
pa tepa
tepa mi more
kao rosa cvijetu...
pa zagrgolji
zabruji
zašumi
zanjiše se silovito
bregovito
vilovito...
zamiriše grko kao smrča
divlje kao makija
slatko kao pinije i bori
kao modri
ružmarinov cvijet...
galeb oblak siječe
da se k uzbibanoj
surva površini
a iz nje
svjetla žudna
nadajuć se dodirnuti sunce

iskače skuša
nesvjesna da hranom biva
bijeloj ptici.
Svaki tren donosi novo...
tren... dragocjen:
trenutak nerazumijevanja
nesporazuma
odbacivanja
trenutak što me bolom
mrvi do krvi...
a onda
miline trenutak
tišine i razumijevanja
trenutak oprštanja
trenutak ljubavi
što ne žudi uzvrat...
Kako svaki živjeti sebi na dobro
na dobro bližnjemu
slavi Božjoj-čovjeku...
Kako ne promašiti dragocjenost trena?

Danijela Zagorec

Križevci

Znamenje dobrote

Stjepanu Kranjčiću

Plavi se nebo grada
što u imenu svome
križ ponosno nosi.

Ulice tihe i spremne za hod,
dom do doma u skromnosti čeka.
Žurno korača u mantiji svojoj
da umorna srca okrijepi
i blagoslovom ufanje vrati.

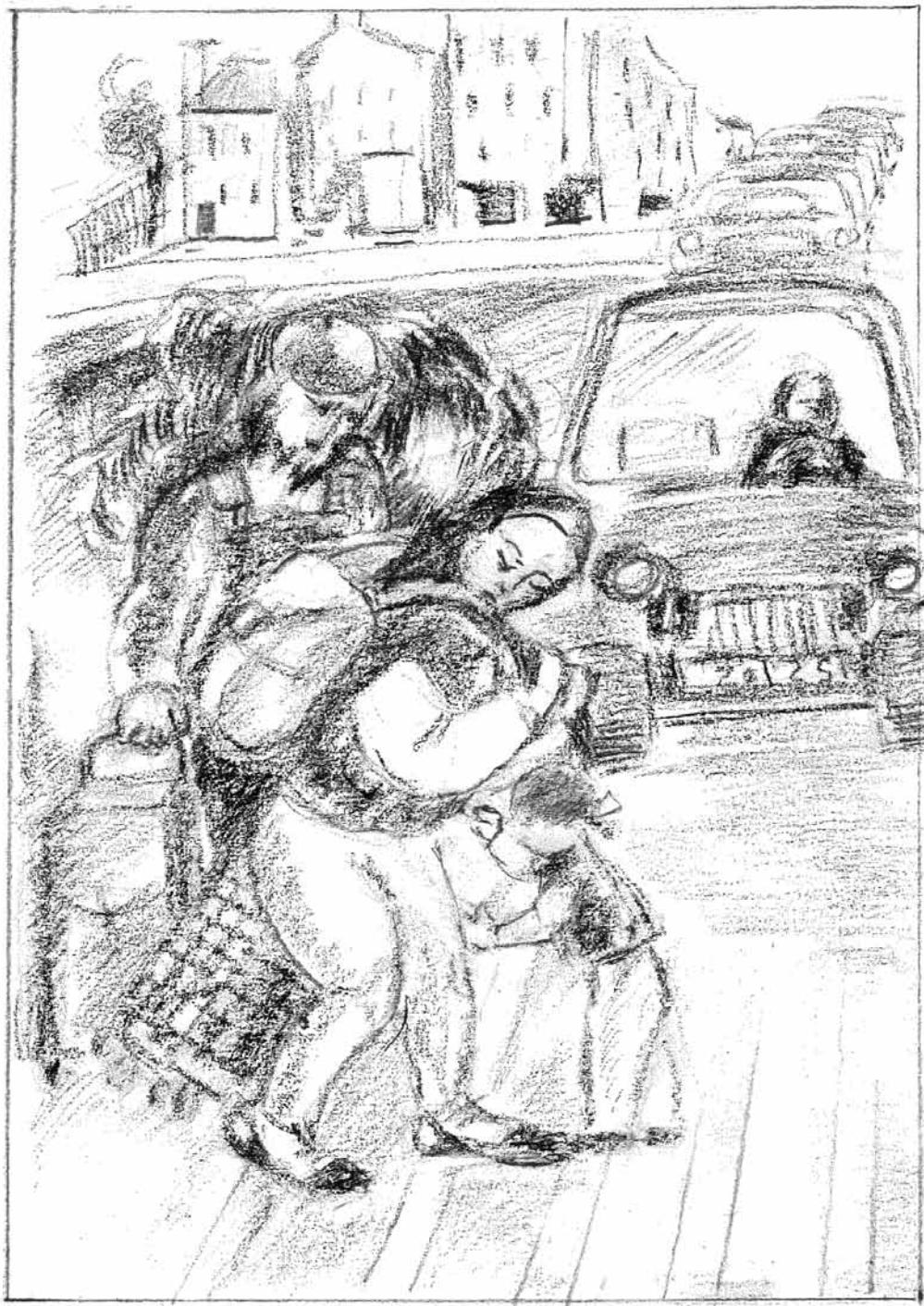
O, kako je velik taj treptaj milosrdni.
Riječ po riječ dušu dotiče,
nježno ju mirom omata.

Njišu se krošnje,
Evangelja šapat nose,
korijen se pruža duboko,
mladice visini teže.

U sklopljenim rukama tragovi ostaju
i znamenja zvijezda jutarnjih
dok se neba zagrljaj u križu sjaji.

Putovanje

KRATKA PRIČA

Grej

Če bi župnik Francek bil na spovedi, rajši bi se Katica odlučila na klečalu pokajati, zato kej on ne nigdar na decu vikal, neg se ze semi spominjal kak da su njemu ravni, kak da su prijateli, štel je da vide da bi je rada razmeti i v nevole im utjehu dati, a to se dece unda lepo videlo.

Z druge strane pak, gda bi mu spovedati pomagal prečasni Jantonek, kej su ga odnekud s Kravarskoga sim na peščensku stranu preselili, nikomu se baš svoje greje ne išlo u ispovedaonicu pripovedat. Katica ne zna la zakej jenomu ludi veliju prečasni, a drugomu velečasni i često se pitala teri je naziv važnejši, gdo bi nju pital, župnik je Francek nje i prevažni i velevažni bil, ne nikomu smela reči zato kej to ne lepo tak govoriti, nu Jantoneka se bojala kak samoga vraka. Mislila si je negda kak je i on tomu kriv, kej je navek z temi pričami o peklu i o vražjemu poslu plasi, kej ne bi mogel malo biti normalneši, da ga ne zaobilaze vu širokomu luku. Mesto da decu k sebi pridobiva, on jih je od sebe rastiraval.

Mama je Katice rekla da su i jen i drugi velečasni dobri ljudi i da se ne treba ni jenoga bojati, brat je često i ministrant pri meše bil, negda su f sakristije zato znali i teri bombon dobiti, nu se to na stranu, gda je se redovno išlo pak je velečasni Francek se sam obavljal, Katica se veselila i meše i veronauku, nu za blagdane gda je puno sveta na spoved štelo prijeti, pak su dva ili negda i tri župnika te posel obavlala, ona bi najrajši doma ostala kej ne mogla znati teri bu ju prek one ogradič tam nutre f spovedaonice dočekal.

Lubica je jemput rekla da se prečasni Jantonek tak na nju nasrdil gda je čul kak ne saku nedelu pri meše bila, da je vikal i lutil se naglas pak su f cirkve si znali kej je zgrešila.

Če je na Lubicu tak galamil, a za nju celo selo zna da je dobra i doma i f škole, sakomu oče pomoči, uči kuliko god more, a i f hiže i polu navek rada dela, kej bu unda tek nje bogice rekel, tera ne na tak dobremu glasu.

Gda se z Lubicum o tomu semu spominala, ona je nje rekla da Bogek sakomu oprosti njegove greje, kak misli, tak i reči, i dela, i propuste, zato

kej je dober. Dosta se je, pripovedala je Lubica, od srca za to kej si zgrešil pokajati, pak ti bu se zaboravljeno. Ne to Katice baš f glavu išlo, ne nikak smisla imalo, če je to tak, unda bi svi navek znova išli ono kej ne vala delat, gda im se tak i ovak se posle bu praščalo.

Za Lubicu su negda f selu rekli da je ona sporejše neg druga deca nektere stvari vučila, pak Katica ne nikak mogla razmeti kak je sad nje ovo z grehom i pokajanjem se bilo jasno, a Katica ne razmela o čemu ona pripoveda. Gdo greši, njega se mora mam vrešt deti ili na onomu svetu f pekel smestiti, more biti da ima ove župnik teroga se tak bojala i praf, f peku bu završila, to je tak i nemre se premeniti. Da je bar nje žal kej je zgrešila, da se bar f srcu za svoj grej kaje, bi je ležeše bilo, ovak ni ne za drugo neg da ju na večnomu ognju pečeju Luciferovi sluge.

Sad je več blizu cirkve bila i puno je sveta vane se guralo, nesu šteli bez spovedi Srce Isusovo i Marijino slaviti, i v jedne i v druge spovedaonice se moglo svoje greje i pokajanje zreći, pak oprosta i pokoru dobiti, stala je Katica tak v jen red i vu sebe Boga molila da je na kraju reda velečasni Franciek.

Stoput si je ponovila kak ne treba tak jako strašliva biti, em ju ne bu nigdo grizel i ne nikoga ni vubila, nu sejeno su je se ruke tresle i švicale gda je na red došla pak se sa splašena i unezverena prekrižila i počela se odreda kej ju je žulilo na duše spovedati.

Ne se mogla staviti fajn dugo, samu je sebe več unaprvo špotala zato kej je znala da je za se spripovedano kriva, nu gda je trebala zreći ono kej ju je najviše mučilo, kak je pri strine Jage one lepe šare gumbe za novu bluzu k sebe v žep dela, ne znala kak bi to naglas v reči složila.

Sramela se svojega nedela, sramela se kej je f tomu kej je napravila čak radost nejakvu našla, jer gumbeki su bili lepi i prelepi, pod prsti su je se onak lepo sklizali, zanemela je samo i počela se na saf glas plakati.

Sad je tek sigurna bila da je gotova, gdo bi je takove grešne i bezvredne nejakvu pokoru i štel zreći, nakon tuliko pripovedanja ono poradi čega je na spoved praf zapraf i došla, ono kej je najozbilnejše bilo, ne prek vusnic prevaliti mogla.

Pleča su je se tresla, oči su f suza plivale, ruke je plela i f krilu sklopene frkala, več si je mislila da bu ju župnik sad hitil van i s toga klecali i s cirkve, ne drugo ni zaslužila, samo gužvu i nered stvara, nu ne se mogla staviti.

Mlinski kamen nevidlivи je pritiskal srce Katičino, do zraka ne dojti mogla, samo se jecaj gorki čul i unda najemptu škripava vrata, negdo je rupček v ruke rivle, znak križa na čelo slaže i odrešenje od greha za nju

moli. Na zrak ju pela, po lasi f kečke spletene draga i tiho f ladu lipovomu šepče da se sad smiriti treba, da bi gda meša bu počela na pričest mogla iti. Ne pozna ona glasa i ne vidi čez suze gdo ju batvori, nu čuje kak s cirke negdo viče da prečasni Jantonek mora nazaj f spovedaonicu se vrnuti zato kej još sveta ima teri tam na spoved i na njega čeka, unda sprerazme da je prečasni ju van spelal i sad se nazaj nuter враča, čez vodenu firangu mu vidi nad mantijum črlene lasi, on je bil, ne Francek.

Najemput se teret z duše meknul, Katica more udijati zrak s punemi pluča, lipa je diši i agacija ze župnoga dvorišča, na leto i na čaj teri mama rada kuva, na slatki med i na novi list, na obračenje.

Bog nosi moje cipele

Bilo je to jedne hladne, kasnojesenske noći. Jedan siromah, u jednom velikom europskom gradu, hodao je ulicom u slabo osvijetljenom predgrađu. Kad odjednom, ispred njega pojavi se čovjek, takoder siromah i lutalica, toliko siromašan da ni cipele nije imao. S tugom u srcu ispričao je našem siromahu kako su ga svi napustili, kako je ostao bez svega, a neku večer dok je spavao, nestale su mu čak i jedine cipele. Naš siromah je s tugom gledao u čovjeka, rijetko je kome mogao nešto dati, ali od ovog je čovjeka zbilja bio bogatiji i odlučio mu je dati svoje cipele. Ovaj je to u prvom trenutku odbio, ali nakon dugog nagovaranja ipak je uzeo dar od našeg siromaha. Te večeri pao je prvi snijeg. Naš siromah se nakratko skrio pod jedan most, ali kako je bio gladan, morao je dalje u potragu za hransom. Onako bosih nogu nije dugo izdržao: tu večer se razbolio, ležao je pod kamenim mostom dva dana i tada je umro.

Iste večeri pojavio se pred Bogom. Našavši se pred Stvoriteljem, prosjak ga je od ganuća samo čudno gledao sve iščekujući što će mu reći, a Bog se samo smiješio.

Kad siromah slučajno spusti pogled, a ono, ma nije moguće: »Bog nosi moje cipele!«

– Da, – progovori Bog – velik je ovo i vrijedan dar, rekoh ti: *Što god učiniste jednom od ove moje najmanje braće, meni učiniste.* (Mt 25,45)

– Ali – uzvrati prosjak hoteći se opravdati zbog skromnog dara – nisu to neke vrijedne cipele, ta i sam sam ih pronašao.

– O, itekako, itekako su vrijedne! – odgovori Bog i nastavi se smiješiti, a smijao se i naš siromah. Nakon dugo vremena opet se od srca smijao.

I pokaza mu Bog ulaz, uski, ali osvijetljeni ulaz s desne strane.

Z dragim ja kamenjem serce si pokrivam

Jezero i šest sto: šesdeset deveto kad se j' zgodilo: pisaše se leto. Jedno vrime kruto: jalno i zločesto. Sunce jur je davno oblak zakril. Tamna noć, tere mrak jur je zemlju pokril. V apsu kadi ga je vrgal opat Toile, Mate Maršanić, porkulab kaštela va Grobniku, izdihuje:

– Stojim va vom gradu kod sužanj v tamnici, suznim prolivanjem tužeć se v hižici. Što je koda živo, sada jur počiva, tužna misal moja i sad nima mira.

Ki vračaju zla za dobra, ogovarahu njega, jer naslidova dobrotu. Ali komu da tuži kad ufanja nima, sujeno mu j' da tako prebiva. Njega nesriča prez konca poniža.

– Ah kadi ste sada, strašne morske ribe, kamo ste jur pošle vi, plahe zvirine, – pripira Mato va žuhčini – sad se naplatite životom mojim, moje meso mladim odnesite svojim.

Pak se domisli na vekivečnoga i svemočnoga Boga: – Otmi, Bože, spađanje da nisam ostavljen, vmij me, dobro moje, da si bolje hvaljen.

Medtim sunčna sinja upade u more, i bî dvi pokoja neg ure do zore, kad nagla zburkanja prljahnu ostražu. Vela smućnja!

Ni sad se nî ruka Božja prikratila, kôga j' skrbno muka k svojim stupila. Kad bî se jur zrakom zora zabilila i vse po širokom svitu prosvitila, slavić ptica j' slatkom glasom zazvonila, vsih v gradu pojuć obradila.

Kot v galije kada jarbol jidrom maše, lipotom, kom je nad svega svita krunom, Zrinska Groffica manu propria, do Kralevice svetla plavca doplovila. Ta jadruča ladja na morskoj pučini, mora kod po vitru jadro obernuti. Dična ladja se odpravi, prik širine morja plavi: na kormanu je batrivost, a pri jadru pak razumnost. Dosta je kaštige kad se razum zbludi. Ča godar ona hoće, vridno j' učiniti. Ote slugu vernog mentovati ar se nigdar priatel ne more spoznati nego u potribčini: Razum, pamet, vazdar to je pomoč tvoja, š njom slape premažeš silenoga mora. Ar v Boga se ufaj, ne

straši se ništar. Pomoči još vekše neg od njega čekaj. Hoče te obranit, u tom dvojnbe nimaj. Nazlobnike tvoje će kaštigat, to znaj.

– Oh, svicki nazlobi bihu tomu krivi. – pridoda Mate.

– Al', jako serce imaš, štimam. – otpovrne Cattarina Zrinszka – Tužbe vnoge imaš proti hudoj nesriči. Ar, da b' moguće, ter ti pomoč mogla, vse žalosti tvoje rada bih podnesla.

Pak ga okripljuje: – Ja tebi dah znati vse moje mišlenje. Kada bih prije-la tvoje tužne glase i z njih razumila što ti je najteže. Zato v sercu momu veruj tuge leže, kod tebi komu su postavljene mriže.

Mate muči, još vlovljena drobna ptica u kerletki odpočiva. A turobnost svoga serca vtaplje v tugi v koj prebiva. Pak će pokle mûka: – Prepreženu mrižu nesriče ne vidih. Kot nedužna ptica nut u nju ja dospih. Vsu slobodu moju oni čas izgubih. Udlje si srce čemerno občutih.

Žitka njeg'va cvit v kupine spi. U kerletki, ada, sada mora živiti. Suznim prolivanjem serce mora hraniti. Sužanjstvo to vnoži žalovaše koji ga u sercu svojemu ljubljaše. Ki bi za njeg pervo vazdar gotov umrit, iz dalka ga mora zdihavanjem gledit. Napotlam njegova ljubavca Radina z Hriljina ne mrê prez svoga jelina. Kot košuta mile gre rane ližući, taruć grmja cile i bor lamajući. Tužno zdihuje na pustu lozu gledi: *Oj, jelin pase, Oj, jelin pase, po gorici travu. Vazdan pase, oj!* A za noć ne haje. Listak tužni ona njemu posla: *Primi najlipše pozdrave i bušac molin jatebe čajtostobun da ti meni nećeš da pišeš ja san se već smutila i odstraha nemorin dati ječa...*

Žalostno je lučenje od ljube. Ar, ima neč u svojoj divojka naravi, ča z naturon u njoj višni Bog postavi, jer čim je mlahavoj već moći i glavi, z tim je vse u većoj človičkoj ljubavi.

U nočnoj pako tamnosti i duše nezmožnosti Mate morgovuje: – Jur će, mila, Drugi pozobat tvoje ostružnice? Jur će, mila, Drugi oskust tvoje struskaljce? Oči drage, ke ih vidi, jesu čarne, al ljubeznive, ognjenive, al su dragost. Zato srce jim alduje. Ljubavom mu priko srdače zgoriše.

V ligu milo meni: Tužno moje serce, kamo sada misliš? Je l' na vilu dragu kojoj verno služiš, na nje černe oči ke dično igraju ar spodobno suncu serce zažigaju?

Vsa vedrena lipost i žarkost sunčena, prez nje je tamnost, njemu odu-reна: protulitja radost, nasladnost vrimena, listor veću žalost daje mu če-merna. Naspet Mate izdvojeno izdihuje: – Mene jur ne more žitak veseliti!

– Ah, medvene tila slasti, – otpovrne Katarina – rado zna zlo priti kad človik ne čeka. Mili sinko, spiš ti, zače dijačiti, a Božje milosti ne znaš pro-misliti, da ti je dal k oblasti i k viteštvu priti, nauk razumeti, bogactvo do-

biti. Pak ti dokončujem: Miruj zdihavanje, henjaj poželenje. Počivaj mišlenje, naj lada terpljenje!

I zreče na vrime, još ni sunce van šlo: – Ovdika, vidih, Venušu kralice srce probi, Adonišu srce kad se na prah zdrobi. Mate, verni slugo, serce u sužajnstvu! Vse što je pod nebom z ufanjem se hrani. Vse svoje činjene hoču t' povidati i jalno mišlenje kim b' te rad skončati.

Pak obočita: – Srična se ja jesam nigda zazivala. Razum, zdravje, mladost u gospockom rodu. Oh, dvor najdragši, pun ti si vesela! Naš grad Ozal.

I zgljeda njê hižtvo, ta vertec zelen, pun vsakojačkim c[v]etičem... on lep i savršen i ugoden... Posred loze stoji. Okol naokolo rumeni rožica, tulipe, narcize, hijacint i naglic, lilije, jalzamin, dragoljub, zvončaci, violice. To je sveta najbolši dar. Kadi žitak blaženi i večni dan prez noči, kadi svitlost prez tmice, ljubav bez zamire, prijatelstvo prez nazloba, blaženstvo prez zamudjenja, dika i poštenje prez konca prijemlje se, kadi puna slatkoča, sveršena nasladnost, kadi spivajući angelski kori, razabrano blaženstvo nahodi se.

Va ta gartlic mene ljubljeno poziva načas prošetati, oh ljubav ma, oh Bože moj, po meni grof Frankopan Katarini gospodina grofa Petra Zrinskoga hižnom tovarušu. Ki plemenit njega ljubit hoču i vu vsem zveršen. On je moj jedini ki me veseli. Moje drago serce!

Skupa pojdosmo šetati, lozu zelenu pohajati, polag studenca počivati, draga spominka vzivati.

Ah, gdo bi mogal spisati kako jim bî lipo bivati v letnoj vručini pod hladom, na samom. Ravno tada jelen biše začel piti štimajuč pokojno zdanca uživati.

Nikogar na svitu, ne ljubih bolje, niti se zavezah nikomur stalnije. Serca jesam vezanoga.

Al najednuč zamaglilo, svitlo sunce potamnilo, na vsih stranah germlavine, strašni vitri, bliskavine. Vsako svoj cilj ima, neg Katarinino terpljenje premaže pušćine ter morske glubine.

Ale je u skrovitosti jedan Bog ki vidi njê otajnosti:

Neprijateli pako moji živu, i vtverdiše se zverhu mene, i pomnožali su se, ki nazlobovaše mene i moje drago serce krivično. Z oholom opravom žalost ja zarkivam. Z dragim ja kamenjem serce si pokrivam.

Kamo ste vi sada, vi plahi jeleni? Vi loze zelene, vi Ozla neoskrunjena polja cvatuča, vi zdenci, potoki i voda tekuča, deh, skaž'te smilenje verh tužno, žalostno to njê živlenje.

Mate, nebog, stal se v proštimanju naklanjati: – Razumi[h], gospoja, žalovanje tvoje, da je vse pravično to terpljenje tvoje. Ruke tvoje ponizno celujem. S pravoga serca pozdravljujem. Nikomu neg tebi oču se tužiti. S mitom koga ni moč v ničem ukaniti.

Ime dobro njê posuda je znano, ako je prem sada malo sturobljeno.

Neg sam ti bil veran od početka sigdar i iz vernosti prave nis izašal nigdar. Ti si vtečišče moje od nevolje, koja obsterla jest mene, radost moja, otmi me od obstrujučih mene. Prosi te, vodi me, tvojim svetim putom. Neg da me obraniš i nedvojim vu tom. Radujem se kad reč tvoju čujem. Vernost moju z nova očitujem. Tako ču se deržati za srična človika kakvoga ni bilo još od vsega vika. I Bože, ču t' hvaliti u visini zemajlskoj dokle hvalit budem [v] visini nebeskoj.

Svetla gospoja Katarina, srce verno dokončala nadigovati: – Iz vuze si kod sužajn izašal gdi si vnoge žalosti podnesal, kojih nisi, Bog zna, vridan bil. Ar si, vse to pravično potrpil. Jer u tebi moje vse ufanje imam. Na svitu od tebe vernijega nima.

Finis to je vsega učinjenja.

Povjesni izvori:

1. Premda je proglašen grobničkim slobodnjakom, Mate Maršanić stariji kasnije će biti povezan s jednom neobičnom aferom. O tome čitamo kod Andrije Račkog: »Čestita gospođa Katarina Zrinski morala se pozabaviti s jednom prljavom aferom, kojoj je protagonista žitelj grobnički Mato Maršanić. Pošto se radi o nepravilnom baratanju s gospoštijskim novcem, zbog čega je Mato bio okrivljen, mogli bi zaključiti, da je taj bio satnik, kaštelan ili moguće porkulab grobničke gospoštije. Ti su naime zvanični bili ovlašteni, da utjerivaju dažbine. Maršanić je bio optužen sa utaje, no ga je Katarina proglašila nevinim. Međutim ga je guverner Vinodola opat Toile dao uapsiti pa su ga strpali u aps u Kraljevici. Mato piše iz zatvora kneginji pismo, u kojem napada opata, koji ga je bez razloga uapsio te mu silom oteo razrješnicu, kojom ga je Katarina oslobođila svake krivice. Sada Maršanić moli neka mu se izda nova razrješnica ili, kako se tamo piše, 'deliberacija'. Spominju se tamo i neki gospoštijski računi iz godina 1657. i 1658. Katarina uvažila je Maršanićev rekurs te naložila, neka mu se vrati sloboda. To se desilo godine 1669. ili 1670.«

Irvin Lukežić, *Plemićka obitelj Maršanić*, Grobnički zbornik, god. 9, br. 7, Katedra Čakavskog sabora Grobničine, gl. ur. Irvin Lukežić, str. 261–282.

2. Godine 1669. Petar Zrinski ostao je bez nekih članova urote, onih koji su se pokajali i postali doušnici. Unatoč tomu, Petar Zrinski nije oduštao od vojne pobune te je 1670. započeo ratne pripreme.

Josip Bratulić, *Petar Zrinski – pjesnik hrvatske »Zrinijade«*, u Petar Zrinski: *Adrijanskoga mora sirena & Obsida sigecka*, Matica hrvatska, 2016., str. 5–54.

Književni izvori za jezično i poetičko oblikovanje priče: jezik Ozaljskoga književnoga kruga

1. Frankopan Zrinski, Ana Katarina. 2014. *Pjesmarica*. Matica hrvatska. Zagreb.

2. Frankopan Zrinski, Ana Katarina. 2005. *Putni tovaruš*, pretisak. Matica hrvatska Čakovec, Tiskara Zrinski i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Izdanje je uređeno kao triptih (pretisak, transkripcija i studija), a priredio ga je književni povjesničar i kritičar Zvonimir Bartolić.

3. Frankopan Zrinski, Ana Katarina. 2007. *Sibila*, pretisak *Sibila. Knjiga gatalica zrinskog dvora u Čakovcu*. Priredio Zvonimir Bartolić. Matica hrvatska – ogrank Čakovec.

4. Frankopan, Fran Krsto. 1996. *Gartlic za čas kratiti*. U: Fran Krsto Frankopan: *Izabrane pjesme*. Prir. Josip Vončina. Matica hrvatska. Zagreb.

5. Zrinski, Petar. 2016. *Adrijanskoga mora sirena & Obsida sigecka*. Matica hrvatska. Zagreb.

6. Tadej, Radovan. *Dikcionar* (u rukopisu).

Rječnik: Z dragim ja kamenjem serce si pokrivam

Aldov – dar, žrtva; jezero – tisuća; jalno – zavidno, opako; porkulab – porkulab (njem. Burggraf), namjesnik, upravitelj, zapovjednik, kastelan; jur – već, više, dalje; pripira – prijeti, grozi; žuhčina – gorčina; sinja – sjeña; prljahnu – uznemiri; ostražu – stražu; smučnja – metež, nered; batrivotost – hrabrost; kaštiga – kazna; mentovati – izbaviti; slape – valove; silenoga – silnoga; nazlobnike – zlobnike; nut – nu; udilje – neprestano, odmah; žitka cvit – mladost; kupine – trnju; ada – dakle; napotlam – napokon; Hriljina – Hreljina, značajne vojne utvrde obitelji Zrinskih, mjesta ponad Kraljevice; cile – vrhove, završetke grmova; lamajući – lomeći, trgajući; loza – šuma; lučenje – odvojenost, odijeljenost; ar – je; mlahavoj – slaboj; nezmožnosti – nemoći; morgovuje – mrmlja, gundja; ostružnice – kupine; (o)skust – (is)ščupati; struskaljci – šumske jagodice; bušac – poljubac; alduje – žrtvuje, posvećuje; lig – umor, malaksalost; milo – žalo-

sno; meni – misli; zažigaju – pale; listor – samo; medvene – medene; tila – tijela; dijačiti – govoriti; oblasti – vlasti; henjaj – jenjaj; poželenje – želja; lada – vlada; Venušu – Veneri; Adonišu – Adonisu; obočita – izgovori; hižtvo – ženidba, brak; hijacint – zumbul; naglic – karanfil; jalzamin – jasmin; puščine – pustinje; neoskrunjena – neoskvrnuta; s mitom – s plaćom, nagradom; ukaniti – prevariti; sturobljeno – ražalošćeno; vtečišće – utočište; obsterla – obuzela, opsjela; obstrujučih – obuzetog, opsjednutog; neg – nego, ali, samo; vuze – uza; finis – kraj; učinjenja – izvršenja radnje.

Dobro jutro, velečasni

Stjepan je još bio mladi svećenik, kao krhka biljčica hrasta na kojoj su se pojavili prvi listovi. Samo nekoliko. Tko bi znao hoće li ikada na njoj biti bogata krošnja, a tek plodovi? U njegovu je nastupu bilo opreza jer su ga stariji i iskusniji kolege upozoravali: »Drži se pameti!« Jer zmija je imala tisuće glava, tko će se protiv nje boriti?

Ali, što je to značilo *drži se pameti*? Mladi je svećenik dugo razmišljao nad Svetim pismom. Imao je osjećaj da ga je mozak pekao kao užareno željezo koliko se naprezao, ali odgovor mu se nije ponudio. Na kraju se potužio starome svećeniku Jurju, koji je najduže ravnao velikom župom u susjedstvu. Priznao mu je stidljivo da on ne razumije kakav su mu to savjet iskusniji svećenici dali. A posebno ga je zbunjivalo ono *tisuće glava*. I čega bi se on trebao držati? U njegovoј velikoj skromnosti, činilo mu se da za razliku od drugih, on dovoljno pameti nema kad nije u stanju shvatiti ni to što su mu time upravitelji okolnih župa htjeli poručiti. Nije li Vrhovni stol pogriješio što ga je ovamo poslao? Kako bi trebao voditi župu koja mu je povjerena?

– Drži se ti samo uhodanih staza, pa nećeš pogriješiti! – savjetovao ga je toplim, tihim i mirnim glasom stari svećenik – Neprijatelj je zvijer s tisuću glava, nikad ne znaš koja će te ugristi!

– Čuo sam da ste vi proveli teške dane u zatvoru tamo negdje u Bosni? – upitao je mladi Stjepan nadajući se da će mu odgovor barem malo rasvijetliti put koji je bio pred njim, ali starac je samo duboko uzdahnuo i rekao: – Ti ne znaš!

I tako je razgovor bio završen.

– Pa zar ču voziti Božji brod tako da ne podignem niti jedan val? – uznemirio se Stjepan odlazeći u svoj župni dvor.

Duge je sate, počevši od te večeri, proveo na koljenima. Brujalo mu je u glavi kao u košnici. Biblija kao da ga je udarala šakom u glavu i u njoj je oštros zvonila opomena da mu je dužnost slušati starije. Ali ni slika zmije s tisuću glava protiv koje mu se bilo boriti nije mu nikako izlazila iz glave.

Što, zar će samo prekrižiti ruke i paziti u strahu da ga koji od tih ujeda ne dokonča? Što je za njega Božja volja?

»Kako ću naviještati Riječ Božju ako ne učinim ni jedan iskorak izvan uhodanih staza?« zvonilo mu je u glavi. »Onaj koji strši postaje uočljiv i dolazi na metu. A onda možeš izgubiti i ovo što imaš! Oprez! Nisi u pitanju samo ti! Razmisli koga sve stavљaš na kocku kao pastir stada. Koliko duša ima tvoja župa? Crkva treba hrabre, ali i mudre svećenike!«

Mladi je Stjepan u znoju lica svojega uzalud nastojao pomiriti ono što je bilo nepomirljivo. Napokon je zavapio u dubini svoje duše: »Isuse, nisi li i ti jedan od svećenika koji još i danas rade oko mene? Nisi li obećao Duha koji će sjeći mačem čvorove naših problema i nedoumica?... Što mi je činiti?«

Ali, odgovor nikako nije dolazio. Što je Stjepan više molio i vatio, činilo se da je bio još dalje od odgovora.

A onda, u jednom trenutku, kao da ga je ošinuo bič. Kao da ga je netko zgrabio za revere njegova kaputa i dobro protresao: »Što ti radiš!? Hajde, pogledaj se dobro! Što radiš?« Kao da mu je, poput teškoga klatna najvećega crkvenog zvona, zazvonio glas u grudima: »Mir i strpljenje, to hoću od tebe!... Kako bih ti dao odgovor, kada ne slušaš, nego ti stalno govorиш!«

I Stjepan ušuti. Sada je tek shvatio koliki je posao dobio od Isusa. Ukruti svoju nutrinu, svoj strah da će iznevjeriti Božja očekivanja, svoju preuzetnost, svoje guranje pred Boga, pred Božje lice... Tu zaglušnu grmljavinu koja nije dopuštala da čuje lahor Božjega govora trebalo je zatomiti. I jer je tražio, odjednom je shvatio da nazire put. Jednostavan, razložan i, što je najvažnije, nije bio proturječan.

»Drži se uhodanih staza dok ne upoznaš župu, župljane, život oko sebe i dok ti ne bude dano da shvatiš tko je tko. To neka bude tvoj prvi korak. Ali u isto vrijeme hoću da glave mojih svećenika staviš na hrpu. Zovi ih k sebi, družite se, prijateljujte, razmjjenjujte iskustva! Te vaše glave stavi nasuprot one tisuće zmijskih glava! Jesi li shvatio!? Hoću da najprije moji svećenici budu međusobno dobri prijatelji. To hoću!... Neka ljudi vide kako se ljube i pomažu oni koji su moji. Na sve strane mnogi moji svećenici su sveti, ali često su slabi jer djeluju kao samci. A vi nemojte tako. Ti ih okupljaj! Okupljaj ih! Jesi li razumio?«

I Stjepan osjeti duboki mir. A taj mir je trajao.

»Kad u mojoj duši ne bude više granica, neće ih biti ni u župi, a ni izvan nje!«

Polako je mladi župnik upoznavao svoj župni brod. Istraživao je i mjerio njegove performanse, ponašanje za vrijeme bonace i u oluji. Procjenjivao je u koje i kakve se plovidbe može upustiti, a koje su opasne i rizične. Gdje su podvodne hridi na koje je mogao nasukati svoju župnu lađu i izgubiti teret osobne, ali i zajedničke vjere. Kako postupiti? I ono okupljanje svećenika koje je svojski poduzeo, hrabriло ga je.

Ali, Stjepan nije zaboravio najvažniju stvar. Osim broda, osim župe, sve je češće postavljao sebi pitanje: »A što je sa zapovjednikom broda? Što je s njim? Ne guta li njega svakodnevica, ne jede li ga? Moglo bi se reći da je dobro vodio župu. Ali, za svoga sada već jednogodišnjega službovanja je li ikoga iz suprotnoga jata doveo na svoj brod? Je li doveo koju novu dušu Bogu?« I odjednom je opet izgubio mir.

Sjetio se neugodnosti, prijetnji i opomena koje je doživio. Što su mu sve priredili ti ljudi. Pa kako onda da on nekoga od njih...? Činilo mu se da su oko njegova broda plivale ledene sante, teške i velike kao planine koje su potopile i jedan Titanik. Kako ih otopiti toplinom svoga svećeničkog srca, kad su mu bile ugroza samim svojim postojanjem.

Muke su se udvostručile. Svećenički habit postao mu je pretijesan. Nije više bio sretan. Je li ipak podbacio?

Kad bi gledao oko sebe, hvatala ga je malodušnost. Nitko s one druge strane nije mu izgledao ni malo voljan da u njemu gleda barem čovjeka. Kao da je bio neki neandertalac koji je zastupao zastarjele ideje, prezivje la razmišljanja, sulude postupke.... Tako vima je djelovao kao da je bio zaražen, pa su ga nadaleko zaobilazili. A ako bi i došlo do bliskoga susreta, onda je taj kontakt bio hladan ili čak neprijateljski. Kao da svećenik nije bio ljudsko biće. A ako je ikad i doživio kakvu simpatiju, bila je to gesta kao kad se pomiluje psa, biće niže vrste. Kao da su mu htjeli poručiti: »Vidiš kako smo mi velikodušni, puštamo te da živiš, iako nisi zasluzio jer si naš neprijatelj!«

Ipak, mladi se Stjepan molio. Htio je osjetiti takvu promjenu na sebi koja će mijenjati okolinu. To je sada bilo njegovo tajno polje rada. U to je ulagao svoje slobodno vrijeme i svoje noćne molitve na koljenima. Htio je razbiti taj čelični obruč koji je dijelio svijet na dva suprotna pola. Jer, sve je to isti Božji svijet. Bog ga sigurno nije tako podijelio, nego ljudi. Red je onda da ljudi tome učine i kraj. I on je dužan učiniti makar samo jedan pokušaj. Barem to je htio poduzeti mladi župnik Stjepan Kranjčić u Križevcima. Jedan mali korak za Božji svijet.

Često bi jutrom susreo jednoga susjeda, koji je u isto vrijeme išao na posao. Ponekad je Stjepanu glavom prošla misao kako bi taj čovjek reagirao kad bi ga on usput pozdravio. Ali, bio je to sudac okružnoga suda i prema njemu se odnosio ozbiljno i hladno. U prolazu se ne bi niti osvrnuo na mladoga svećenika. Uronjen u svoje misli, prošao bi pokraj njega kao pokraj turorskoga groblja.

Jednoga jutra Stjepan je spuštene glave koračao prema crkvi gdje je trebao održati misnu službu. A kad je podigao pogled, ugledao je jednu župljanku koja je zastala ispred crkvenih vrata, kimmula glavom i nasmiješila mu se u znak pozdrava. Dobro ju je poznavao. Bila je redovita u crkvi. Jedna iz njegova jata. Pomislio je: »Hvala Bogu da ima i takvih!«

Zato ju je glasno pozdravio: – Hvaljen Isus!

Istoga trena naišao je onaj susjed koji nije bio iz njegova jata. Iznaden, pogledao je mladog svećenika misleći da je pozdrav upućen njemu i odgovorio s osmijehom na licu: – Dobro jutro, velečasni!

Putovanje

Bila je srijeda. Gusta perina prekrila je i dvorište župne crkve sv. Ane. Padao je snijeg dva dana, zabijelio korzo, parkove, ulice, i dobro je poslužio metar drva viška svakom križevačkom stanovniku. Djeca su razdražano iznijela sanjke iz spremišta, pravila snjegoviće. Roditelji su kimali glavama – samo da prestane padati.

Župnik je s prozora svojega ureda uživao u pogledu na vjeroučenike. Prizor se doimao idiličnim.

Crni telefon zazvonio je triput prije no što je, zadivljen bjelinom, podignuo slušalicu.

– Hvaljen Isus i Marija, je li tamo župnik križevački? – začulo se s druge strane.

– Uvijeke. Pri aparatu. – kratko je potvrdio.

– Umro je naš kardinal. – tiho je kazao čovjek i prekinuo vezu.

Župnika je tupa bol presjekla u grudima. Pogledao je instinkтивno u kalendar – 10. veljače, Sveta Skolastika, djevica.

– Prijatelju, zar te Gospodin baš danas pozvao k sebi nakon četrnaest godina mučeništva? – rekao je sebi u bradu, ne pitajući se ni tko je informator. Nije sumnjao u istinitost vijesti, još otkako je nedavno s okićkim župnikom Franjom posjetio kardinala u njegovoj bolesničkoj krašičkoj sobi.

Slutio je njegov odlazak, ali svejedno je ostao iznenaden.

– Bože, hoće li vlasti dopustiti sprovod u zagrebačkoj prvostolnici? – prošlo mu je mislima upravo kad je časna sestra Judita otvorila vrata.

– Umro je naš kardinal. – ponovio je riječi neznanca, a Kći Božje Ljubavi prekrila lice rukama i zajecala.

– Zar može biti istina? – prošaptala je, također shvaćajući neminovnost odlaska izmorenoga nadbiskupova tijela u vječnost. Oboje su slutili da su tajne službe sustavno trovale kardinala Stepinca, i vijest o preminuću izazvala je sućut, ali i gorčinu zbog svega što je Alojzije proživio, od montiranoga procesa, preko zatvorskih lepoglavskih godina, do povratka u rodne

krašićke krajeve, tako blizu, a daleko od proljeća i procvjetalih brezaričkih breza. Jednom kada okopni snijeg.

– Idem uhvatiti prvi vlak za Zagreb, a onda ću vjerujem i do Krašića stići. – kazao je križevački župnik, zbungen i zatečen, reagirajući instinktivno. Redovnica mu je, kao za bistrička hodočašća, skuhala termosicu kave i ispekla dvije langošice, da se nađu pri putu. Zamolila je da javi detalje posljednjega kardinalova ispraćaja. Znala je da će državni mediji učiniti sve, kao i one 1946. godine, da preokrenu povjesnu istinu i Stepinca prikažu zlikovcem.

Prekrižila se gledajući kako snježni župnikov lik, u pohabanom smedem kaputu, sa skromnim zavežljajem u rukavicama grabi prema željezničkoj stanici, do koje je dobrih pola sata pješačenja, vjerojatno i koja minuta više po otežalom snježnom nanosu. Kada ga je posve izgubila iz vida, vratila se svojim dnevnim obvezama, valjalo se pripremiti za večernjicu.

Župnik je grabio tvrdim, čvrstim korakom ignorirajući prirodne prepreke na stazi. Mogao je i telefonskim putem provjeriti ili podsjetiti se polaska sljedećega vlaka, no vođen slijepom vjerom, nadoao se uhvatiti barem putnički lokalac koji staje od Mučne Reke do Božjakovine na svakoj Božjoj stanici. Volio je promatrati bučne putnike u svakodnevnoj borbi da odrade svoje smjene, prodaju proizvode, ispredaju umorne priče. No hitnost slučaja učinila ga je nestrljivim, želio se, što je prije moguće, ukazati na svojem starom radnom mjestu, pri Nadbiskupskom duhovnom stolu i, ako bude prilike, povesti prema kardinalovom odru. Vruće langošice otklanjale su neukrotivu studen, a kava bila jamac budnoga dolaska u hrvatsku prijestolnicu. Austrougarska željeznička zgrada do koje je zadihan doklipsao, od koje je jedino njegov kaput bio stariji, bila je, poput ostatka grada, zatrpana pahuljama. Nije se vidio ni kolodvorski natpis. Za blagajnom stariji željezničar, nasmijan, obradovao se ugledavši župnika.

– Velečasni, pa kam pelate po tom snegu, bu vas zatrpalо! – namignuo je prema ozbiljnomy licu kojemu nije bilo do šale.

– Blaž, prosim vas, kad je prvi vlak prema zapadu? – nakašljao se skidajući vodenaste grudice s kaputa.

– Joj, gosn župnik, kasni u dolasku *mađarac*, pa bu i ovaj naš kasnil, inače u 15.50 puri za beli Zagreb grad. – nastavio je kondukter šaljivim tonom. Župniku nije bilo do razgovora. Primio je četvrtastu, zaklamanu kartu na kojoj je pisalo: »Križevci via Lepavina Zagreb gl. kolodvor. Vrijedi dva dana.«

Pazeći da se ne poreže o oštре rubove spajalice, sjeo je u toplu čekao-nicu. Razmišljaо je о posljednjim trenucima kardinala Stepinca. Ako je poziv stigao iz Krašićа, a vjerojatno je pravodobno obaviješten, priatelj Alojzije, čovjek po čijim je rukama onog davnog lipnja prije sedamnaest godina primio sakrament svetoga reda, morao je izdahnuti oko 14 sati. Zamišljaо je kardinalove sklopljene ruke, redovnice koje nad bolesnič-kom posteljom mole krunicu, video je zapaljenu svijeću, blagoslovljenu na Svijećnicu, i glasno, kao da je za oltarom, počeо moliti: »Zdravo, Marijo, milosti puna...« Nije se obazirao na ostalu čeljad u čekaonici, neke nije ni poznavao, ali vjerovao je da svatko od njih, barem u sebi, ponavlja spa-senosnu molitvu Majci Božjoj, molitvu kao utjehu u najtežem trenutku.

»Fiat voluntas tua«, osjetio je dašak krašičkoga juga na svojim rameni-ma, tog prevrtljivoga vjetra koji loše vijesti širi brzinom svjetlosti. Opet, smije li smatrati da je loša vijest odlazak u raj, na mjesto koje je njegov priatelj i uzor svojom žrtvom zasluzio? Čekajući, odlomio je komadić pe-civa i prinio ga ispucanim usnama pa gutljajem kofeinske tekućine lak-še probavio. Začudio se vlastitom tijeku svijesti, umjesto Kristova Tijela i Krvi njemu je putniku bilo suđeno okusiti ono što je s. Judita spremila.

Nekim čudom, one srijede, unatoč snijegu, vlak je u križevački kolod-vor stigao prema voznom redu. Zakoračio je župnik s ostalim putnicima na zabijeljeni peron, iza kojega se dizala grdosija od silosa, čuvajući ljetinu trudbenika ratara. Radnim danom nije bilo gužve, pokoji školarac i radnik vraćali su se iz koprivničkoga podravskog srca, a put Zagreba nastavljali samo oni kojima ni snijeg ne može odgoditi obvezе. Ljubazno je upitao za slobodno mjesto u kupeu koji su zauzeli otac i majka s dvoje male djece. Zasjeo je kod vrata gledajući bezbrižnu dječju igru i osjetio duboku tugu što mu je lik vlastite majke trajno ostao nedohvatljiv, neupoznat.

– Idemo na kontrolu u zagrebačku bolnicu. Nikolina je imala jednu kvržicu na glavici, ali doktori nas uvjeravaju da oporavak teče prema planu. Pa smo joj i brata Matiju poveli. – obavijestili su ga roditelji u kurtoa-znom razgovoru, započetom uz ubrzanje vlaka via Lepavina.

– A kamo ćete Vi, velečasni, i Vi baš morate putovati po tom nevreme-nu? – damska znatiželjno upitala je majka.

– Idem na sprovod prijatelju, upravo su mi javili da je preminuo. – krat-ko je, bez želje za objašnjavanjem, odgovorio svećenik.

– Primite moju sućut. A koliko je godina pokojniku, je li barem doži-vio lijepu starost? – nije se dala smesti majka ni grajom svoje djece, raz-bacanim igračkama i torbama.

– Mlad čovjek. Imao je samo 61 godinu, ali dugo je bolovao. Napatio se. Ma samo neka vaša dječica budu zdrava. – pomilovao je Nikolinu i Matiju, trudeći se suspregnuti suze. Dječak guste, crne kose nosio je ime župnikovog brata, stradaloga u vihoru ozaljskoga »oslobodenja«.

– Koliko simbolike u jednom putovanju. – pomislio je čovjek u reverendi, promatrajući vijuganje vlaka kroz snježnu šumu. Znao je da s druge strane bajkovito bijelih krošanja čeka još jedan stari prijatelj – Vrbovec. Pitao se jesu li nadbiskup Franjo i ostali organizirali odbor za ispraćaj kardinala Stepinca, kako će sve kaptolske želje proći državnu cenzuru i koliko će vjernika pohrliti u krilo svoje katedrale kako bi se oprostilo s mučenikom Katoličke Crkve.

Iako je znao da nema više od pola sata putovanja do Zagreba, ako se ništa nepredviđeno ne dogodi, polako je, neplanski, umoren toplinom, uz nevine dječje povike, sklopio oči ponavljajući: »Fiat voluntas tua...«

»Fiat voluntas tua«, sjetio se križevački župnik i osam godina kasnije, moleći na rimskoj postelji prije nove operacije, siguran da će uskoro vidjeti svojega prijatelja, kojemu je onog dana hrlio u posljednji zemaljski posjet.

Bila je ponovno srijeda.

I više ništa nije boljelo.

Karpatski lističi

PUTOPIS

Manastir Ljubostinja

Na višednevnom međunarodnom pjesničkom druženju u Skopju, glavnom gradu Republike Makedonije, o čijoj zastavi i službenom nazivu ne prestaju politička sporenja, najviše sam se družio s Mićom Cvijetićem, znancem iz mog beogradskog razdoblja potkraj sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a danas poznatim srpskim pjesnikom, eseistom, kritičarem, urednikom i prevoditeljem. Navečer bismo dugo budili uspomene na studentske dane, a rano ujutro uživao sam u čitanju njegove knjige *Malo prinošenje*. Pročitavši uvodni govor u slavu prve srpske pjesnikinje Jefimije, smjesta sam donio odluku da ću na povratku iz Skopja skrenuti s autoceste prema Kruševcu, Trsteniku, Vrњačkoj Banji i manastiru Ljubostinja.

»Monahinja Jefimija umetnik je po vokaciji. Njen duhovni i književni profil oformljen je na istočnicima vizantijske pismenosti«, piše Cvijetić. Kao djevojka zvala se Jelena i udala se za despota Uglješu s kojim je imala sina. Sin joj umire u četvrtoj godini i ona ga sahrani u manastiru Hilandar uz grob svog pokojnog oca. Suprug joj pogiba u bitci na Marici 1371. i ona je u dvadeset i drugoj godini ostala udovica. Bila je temeljito obrazovana, puno je čitala, razumjela je i govorila grčki, kretala se u društvu učenih crkvenih ljudi i bila je izuzetna vezilja. Ne zna se pouzdano kad se zamonašila i uzela ime Jefimija, pod kojim je poznata kao prva srpska književnica, autorica triju zapisa visoke umjetničke vrijednosti. Sva tri sačuvana su u materijalu, kao darovi manastirima Hilandaru i Ravanici, te kao takvi predstavljaju spomenike ne samo književnosti, nego i primijenjene umjetnosti.

Prvi zapis monahinje Jefimije, *Tuga za mladencem Uglješom*, ugraviran je u pozlaćene srebrne pločice, ukrašene biserima i dragim kamenjem. To su »male ikone, no veliki dar, koje imaju presvetli lik Vladičin i prečiste Bogomatre, što ih veliki sveti muž darova mladom mladencu Uglješi Despotoviću kojega neoskrnjeno mlađahnog prestaviše u večne obitelji, a telo predadu grobu, koji izdelaše praoči zbog prestupljenja.« Zapis je nastao između 1368. i 1371. godine. Na jednoj ikonici prikazana je Bogorodica

s malim Isusom, na drugoj Svetu Trojstvo iz prisopobe o Abrahamovoj gostoljubivosti, kad sa svojom ženom Sarom prima u goste tri tajanstvena putnika, pripeđuje im gozbu i dobiva obećanje da će mu žena, koja dotad nije mogla dobiti dijete, za godinu dana roditi sina. Jefimijina molitva nije uobičajena, ustaljena, ne zasniva se na konvenciji, uhodanim pravilima i oblicima. Riječ je o potresno osobnoj molitvi žene i majke koja ne očajava, već ostaje dosljedna i vjerna na tragu osobne muke i priznanja: »Udostoji, Vladiko Hriste, i ti, prečista Bogomati, mene jadnu da svagda brigujem o odlasku duše moje, što ugledah na roditeljima mi i na rođenom od mene mladencu, za kim žalost neprestano gori u srcu mome, prirodom maternjom pobedivana.«

Drugi zapis, *Moljenje Gospodu Isusu Hristu*, nastao je 1398./1399. godine, a izvezen je na zavjesi za carske dveri, koju je Jefimija darovala Hilandaru. Na zavjesi su izrađeni likovi Isusa Krista, Ivana Zlatoustog i Bazilija Velikog. Na samom dnu zavjese Jefimija je izvezla tekst svog moljenja, za koje se nadahnula riječima bizantskih pisaca: »Od oskvrnjenih usana, od mrskoga srca, od nečistog jezika, od oskvrnjene duše primi moljenje, o Hriste moj, i ne odgurni mene, rabu twoju, niti me jarošću twojom, Vladiku, oblići u čas odlaska mojega, niti me gnevom tvojim kazni u dan dolska tvojega, jer pređe suda tvojega, Gospode, osuđena sam savešću mojom, nijedne nade spasenja mojega nema u meni ako milosrđe tvoje ne pobeđi mnoštvo bezakonja mojih.« U završnom dijelu ovog poetsko-likovnog dara Bogorodici Hilendarskoj upisuje pun identitet, svjetovni i duhovni, one koja prinosi taj mali darak, »Jefimija monahinja, kći gospodina mi česara Vojihne, koji ovde počiva, negda despotica.«

Treći Jefimijih zapis je kompozicijski i dramaturški najsloženiji. Nastao je u manastiru Ljubostinja 1402. godine, a izvezen je zlatnim i krupnim slovima na pokrovu kovčega s moćima kneza Lazara u manastiru Ravanića. Bilo je to vrijeme kad se već duhovno i umjetnički oblikovao svetački kult »čestitog kneza«, onoga koji se opredijelio za neprolazno i vječno. »U krasotama ovoga sveta vaspitao si se od mladosti svoje, o novi mučeniče, kneže Lazare, i krepka ruka Gospodnja među svom zemaljskom gospodom krepkog i slavnog pokaza te.« Slijedi nabranjanje ovozemaljskih vrliča i zasluga kneza Lazara za kršćane, za svoj rod i otadžbinu, zbog kojih ga prigrli »krepka ruka Gospodnja«, pridruživši ga »vojnicima carstva nebeskog«. Središnji dio aktualiziran je stvarnim povijesnim događajem, bitkom kod Ankare (1402.), u kojoj su sinovi kneza Lazara, Stefan i Vulkan, ratovali kao vazali na turskoj strani. Pjesnikinja priziva njihova oca

da se sa svojim sugovornicima, mučenicima i vojnicima zajedno pomoli Gospodinu da usliši molitvu i bude na pomoći. U završnom dijelu zapisa prelazi s naglašenim emocionalnim i psihološkim nabojem na osobni plan: »Na moja mala prinošenja pogledaj i u mnoga ih uračunaj, jer tebi ne prinesoh pohvalu kako priliči, već koliko je moguće malome mi razumu, pa zato i male nagrade čekam.«

Jefimijini lirski zapisi uzvišene su duhovne molitve, duboke isповijesti njene duše koje se i nakon mnogih stoljeća doživljavaju s velikim ushićenjem i uzbuđenjem. Suptilnim vezom i pjesničkim govorom iskazana je ljubav prema Gospodu, svome rodu i svojoj zemlji.

Knjigu *Mala prinošenja* gurnuo sam s velikim oduševljenjem i zahvalnošću u pretinac putne torbe ispred kuće Majke Tereze, koja je rođena u Skopju 1910. godine. Sjedio sam ispred spomen-obilježja na mjestu njenog rođenja, zagledan u fasadu koja promatraču nudi dva slikovna motiva: izbočene bijele golubice mira s velikim tirkiznim očima i svjetloplave ribe sitnih svjetlucavih staklenih očiju u udubljenjima. Ustao sam ispušten unutarnjim mirom misionarke ljubavi i dobitnice Nobelove nagrade za mir 1979. godine i njenim porukama: »Oni koji osuđuju ljude, nemaju ih vremena voljeti... Važno je koliko ljubavi unosiš u ono što radiš... Osmijeh je početak ljubavi.«

S osmijehom na licu ostavljao sam za sobom spomenike raznim carevima, svećima, političarima i književnicima. Za vrijeme vožnje u smjeru Kumanova, Vranja, Niša nogama sam pojačavao ili smanjivao brzinu, a mislima izoštravao razliku između vokacije ili poziva i karijere ili trkališta. Vokacija ili životni poziv očituje se u čovjekovu traganju za samim sobom i prepoznavanjem sebe sama. To mi je razumljivo, ali što je s karijerom kao trkalištem ili natjecanjem? Uživam u pretjecanju automobila, užitak mi pričinjavaju i uspjesi u životu. Mislim da je natjecanje svakako potrebno, ali ne zbog neumjerenosti, nego u smislu priznanja apostola Pavla: »Dobar sam boj bio, trku završio, vjeru sačuvao.«

Na autocesti nedaleko od Niša prisjetih se suradnje u *Zborniku poezije* na temu hrišćanstvo i pravoslavlje povodom 1700 godina Milanskog edikta, što ga je 2012. objavilo niško udruženje pisaca. U tom zborniku na cirilici objavljene su i moje dvije pjesme. Pomislio sam kako bi bilo zgodno nazvati urednika tog zbornika, osobno ga upoznati i prošetati starom tvrđavom, ali valjalo mi je natjecati se s vremenom. Odjednom mi sine da je natjecanje kao očuvanje sebe i svog poziva zapravo najsvetija poruka koju nam šalje monahinja Jefimija, prva srpska pjesnikinja.

U Kruševcu sam razgledao galeriju umjetničkih radova, muzej i temeljne zidine dvorane u kojoj su, prema usmenoј predaji, večerali junaci kneza Lazara. Sveti mjesto srpskog naroda. Poklonih se »ostatku ostataka« – ruševinama osmatračnice, odakle je moguće sagledati svu tragiku, nesporazume, poraze, pobjede, junaštva i muke srpskog naroda. U drevnom gradu podno Bagdale postao sam plemenitiji za novo viđenje. Od grobova naših predaka treba krenuti u život...

U Vrnjačkoj Banji, poznatom turističkom gradiću i lječilištu, osvježio sam se mineralnom vodom iz jednog od sedam izvora. Pročitao sam da je voda ljekovita za kronične upale crijeva i želuca, žučnog i mokraćnog mjeđura i drugih bolesti. Saznao sam također da su na vrnjačkom toploem mineralnom izvoru od drugog do četvrтog stoljeća stari Rimljani izgradili lječilište i oporavilište, o čemu svjedoče arheološki nalazi i mnoštvo kovanog novca. Nisam imao vremena, a ni volje za razgledavanjem jer sam htio što prije stići u manastir Ljubostinju koji se nalazi dvadesetak kilometara sjeveroistočno od poznatog lječilišta.

Na porti manastira dočeka me ljubazna monahinja Hristina. Kad je čula da živim u Hrvatskom zagorju, malo se lecnula i brže-bolje pribrala u svojoj ljubaznosti, napomenuvši kako je zahvalna Bogu za susret pravoslavnih monahinja i katoličkih redovnica u Dubrovniku. Poznati su joj pravoslavni manastiri Dragović, Krka i Krupa u Hrvatskoj, ali čitala je ona i o ženskim samostanima klarisa u Splitu, karmelićanki u Mariji Bistrici, dominikanki na otoku Korčuli, a puno toga čula je i o Gospi mira iz Međugorja. Nastavila je s velikom naklonošću pričati kako je manastir Ljubostinju podigla između 1388. i 1405. godine knjeginja Milica, žena kneza Lazara, koja se ovdje zamonašila zajedno s drugim udovicama poginulih srpskih vlastelina. Manastir je posvećen Uznesenju Bogorodice na nebo, a sama riječ »ljubostinja« na staroslovenskom znači »mjesto ljubavi«. Danas taj manastir čuva i održava oko pedeset monahinja. Posjetitelj ostaje zadržan njegovom vanjskom dekoracijom, kolonetama i rozetama, a mene je uz tu vanjsku zadržanost prožimala duboka unutarnja zahvalnost slavnoj monahinji na osobnom svjedočenju, vjerovanju te profinjenom literarnom i ručnom vezu. Ohrabren njenim pozivanjem na osobnu savjest nastavio sam vožnju prema Beogradu, budeći uspomene na studentske godine i mladenačko traganje za samim sobom.

Karpatski listići

Na malom prijelazu u Ukrajinu posve je stvarno. Kolona automobila do prve rampe gdje se dobiva talonček. Njime se nastavlja preko brjegovitog uspornika, kako se ne bi preletjelo, do nove kolone. Ljudi izlaze i ulaze u svoje automobile, dolaze biciklisti i pješaci i zbunjeni smo kome se treba prijaviti. Službenici ne izlaze iz svojih kućica ureda. Uz komentar simpatičnog carinskog službenika sa zlatnim zubom i kažiprstom na kompjutoru da *mašina nije bila vu Ukrajine*, počinje zapisivanje i provjera broja automobila. Talonček je ovjeren i možemo proći do posljednje provjere: predajemo talonček vojniku u maskirnoj odori sa strojnicom na ramenu.

Prolazimo kroz Berehovo, živo i zaposleno mjesto. Uz put se prodaju krumpiri, košare, metle, voće i gljive. Ceste su pohabane, gotovo urušene, no Antun se odlično snalazi zaobilazeći opasne jame. Uz natpis »Laskavо prosimo«, svojevrsnu ukrajinsku dobrodošlicu, ulazimo u Mukačevo. Snašli smo se, prespavat ćemo u hotelu u centru grada nasuprot svjetlozelenoj vijećnici. U hotelu je živo i nekako intimno. Skupina židovskih turista i njihov privatni vodič vrlo su glasni. Dogovaraju se kako će prije večere posjetiti sinagogu. Sljedećeg dana sam na brzaku u pratnji Miroslava pogledala lijepu novu sinagogu koja je izgrađena na mjestu stare, posve uništene za vrijeme njemačke okupacije. Miroslav je okretan, pametan, dobranamjeran i pomaže nam oko smještaja. Racionalan je i ležeran. Večerali smo u domaćem restoranu, u vrtu, u sjenici. Obitelji s djecom i različite družbe veselo su brbljale. Osluškivala sam ukrajinski jezik i već me veselio svojim ugodnim ritmom – kao da je tepao svom mjestu, šumi i crkvenom tornju: misce, lis i veža – i karpatskim listićima, lisima i tićima.

S hotelskog prozora gledam u veliku secesijsku svjetlozelenu vijećnicu i oronulo spomen obilježe junacima Crvene armije. Na vrhu obeliska strši tanko postolje s kojega je skinuta zvijezda petokraka. Do ulaza u hotel novi su kipovi Ćirila i Metoda s knjigama u rukama i uspravljenim kažiprstima i vrlo europska slastičarnica s odličnom kavom i ukusnim kola-

čićima. Plac je natrpan i živ, zastajemo kod rumenog debeljuškastog prodavača sušenih plodova različitih oblika i boja.

U društvu Miroslava Svystaka autom poskakujemo po razrovanoj cesti uspinjući se do zamka Palanok. Antun se ljuti, kasnije će se prilagoditi i cestama i drukčijem prometu.

– I u nas se serdi tak. – primjećuje Miroslav. Zamak ili *zamok* impozantan je i djeluje neosvojivo. U njegovoј arhitekturi vidljivi su različiti stilovi od 14. do 17. stoljeća, a njegove terase prostrane su. Obiteljski trio svira klasične melankolične melodije. Na najstarijem dijelu grada najzanimljivije je, promatramo mukačevsku okolicu. Miroslav nam pokazuje Karpatе kojima ćemo uskoro proći, rijeku Latoricu, Lovačku goru i fabrike. U samom središtu najvišeg trga ispred obnovljene ekumenističke crkvice – što je vrlo mudro jer ovdje žive i Mađari katolici i protestanti i Ukrnjaci grkokatolici i pravoslavci, i kijevske i moskovske mitropolije – postavljena je skulptura Jelene Zrinske i njezinoga malodobnog sina. Kad nam je Miroslav nekako povjerljivo pokazao orla na vrhu utvrde i rekao da su grad obnovili Mađari, ponosno sam dodala: – Da, ali ova hrabra žena ispred nas je Hrvatica, rođena je u Ozlju, u Hrvatskoj.

Iako je simpatično brbljav i obrazovan, iznenađen je ovim podatkom.

Jelena je kći hrvatskog književnika, bana i urotnika Petra Zrinskog i Katarine Zrinske – i nećakinja pjesnika i urotnika Frana Krste Frankopana. Skulptura stroge i zabrinute Jelene Zrinske, braniteljice Mukačeva od austrijske opsade, gotovo da oponaša njezin lik i izraz lica s romantičnog ulja na platnu mađarskog slikara Viktora Madarasza, zaljubljenika u tradiciju i povijest, koji je u svojim kompozicijama, istodobno i uvjerljivo i romantično, prikazivao Petra Zrinskog i Frana Krstu Frankopana prije smaknuća u nekoliko inaćica i Jelenu Zrinski u jednoj od odaja tvrđave Mukačeve prilikom austrijske opsade kojoj je hrabro odolijevala. Lijepa žena okružena savjetnicima i vojnicima izaziva i suošćećanje i divljenje. Zašto se u kiparskoj interpretaciji nije našla i starija djevojčica koju štiti drugom rukom? Uz ozbiljnu naivnost, u mnogim njezinim portretima, ima i samodopadnosti i sklonosti uživanju, a u njezinim pismima lukavosti i okretne inteligencije. Oznaka u naslovu knjige Agnes R. Varkonyi, mađarske povjesničarke, *Jelena Zrinski, najhrabrija žena Europe*, pripisana je francuskom kralju Luju XIV. čiju je zaštitu povremeno imala. Zanimljivi život ove intrigantne žene odjekuje u Gyöngyösijevoj odi u slavu njezina drugog vjenčanja, u Noblevoj romantičnoj priči, u pamfletima i člancima europskih novina – i možda najistinitije u zapisima njezina sina Feranca Rákócziјa II., s kojim je kao dje-

čakom prikazana na vrhu mukačevske tvrđave. Tumačeći njezinu strastvenu vezu s drugim suprugom Imrom Thökölyjem, zapisuje: »Moć ljubavi svladat će i najveće duše, opravdavši time njezin pristanak uz njegov promašen politički izbor i savezništvo s Turcima. Ne privlači samo njezino podrijetlo: djetinjstvo među očevim knjigama, majčinim molitvenicima i kupskim lo-počima, već i njezina europska ukorijenjenost (govori više europskih jezika), poduzetništvo (brine o privredi svoje Erdeljske kneževine), surađuje s pukom protestantske vjere, grčkoga obreda, sporazumijeva se s Poljacima i rusinskim kmetovima iz karpatskih zaselaka. Također i njezina ludičnost i ozbiljnost: stroga katolkinja i ratnica, vjernica i zavjerenica, vidarica i vrtlarica, odgovorna majka, ali i ljubiteljica glazbe, plesa i zabave, svojevrsna barokna šminkerica.«

Sela uz koja putujemo neugledna su, sivih krovova, ne želeći se svijjeti, ostaju umirena i nečujna u svojim dolinicama. Tu zaustavljenu haiku sličicu negdje naruše novoizgrađene crkve svojim limom: bliješćećim zlatnim tornjevima, srebrnim ukrasima i tirkiznim fasadama. U mistima su kuće ukrašene ornamentima, oslikanim medaljonima postavljenim između prozora ili bliješćećim stakalcima. Koketne su za razliku od seoskih, šarene poput pisanki – uskrsnih jaja. Neke su drvene, ljupke jednokatnice s lijepim trijemom. No, one su poput starica – ili su napadno obojene u različite boje, ili su zanemarene – izgubile nekadašnju ljepotu.

No, najljepše su tradicijske drvene kuće i crkvice-veže na višem gorju. U područjima gdje žive Bojki, Lemki i Huculi. U jednom od lavovskih parkova njihovi različiti tipovi i stilovi izloženi su u Muzeju ruralne arhitekture. Od skromnijih do razvedenijih. U središtu je parka jezerce i drveni most ukrašen raznobojnim vrpcama. Ta izvorna čežnja za ukrašavanjem (primjećujem ju i u Lvivu na jednoj gradskoj ogradi od kovanog željeza) ne uznemiruje, već ublažava sivilo i jednoličnost svakodnevnicе. U jednoj kućici urasloj u krajolik poput gljive s malim četvrtastim očima-prozorima domaćica je jednakо zgodna starica. Razumijemo se, ona govori ukrajinski, ja hrvatski. Pokazuje mi višivanke, lonce, obijeljenu peć oslikanu cvjetovima, crvenim ružama i plavim različcima. I ona i kućica su uredne i ljupke. Kad joj to kažem, zasrami se kao djevojčica. U huculskom dvoru domaćin mi priča na ukrajinskom, a ja prevodim na hrvatski ono što razumijem. Dvor je izgrađen skromno i svršishodno. Ograđen visokom drvenom ogradom kako bi se domaćinstvo zaštitilo od vukova i medvjeda. Na prednja vrata ulazi se u natkriveno predvorje s daščanim podom. Na lijevoj je strani malena turnjačnica za lan i sprava za mljevenje

povrća, a s desne ostava s oslikanim škrinjama. Drvene karpatske crkvice i njihovi četvrtasti odvojeni zvonici elegantni su u svojoj primjerenoj veličini, urasli u šumski krajolik svojim nemetljivim tornjem-vežom, krovovima i ukrasima. U njihovoј unutrašnjosti tamno je i intimno uz svjetlo koje dopire s prozora ili svjetlo svijeća. U crkvi sv. Mikole izgrađenoj 1773. iz sela Sokoliv više je malih oltara, dva velika anđela, raspolo i nekoliko ikona. Na pragu crkve Svetoga Trojstva, izgrađenoj 1774., posložene su velike svježe zelene grane kako bi se otreslo blato prije no što se uđe u posvećeni prostor.

Karpatsko gorje skromno je i domaćinsko. Lisi su i crnogorični i listopadni. Gusti. Na obroncima ispod kojih su skutrena sela pokošene su livade i mnoštvo poredanih stogova sijena – davnih zvonolikih svetišta travi, otkosu i njezinu skupljanju. Ovdje je mnoštvo sela i mjesta: Dubrova, Dubrovica, Dubrovka, Dubriva. Dub je kao i u nas hrast, ali i gaj, šuma, u narječjima šuma bogata pašnjacima, trava u šumi, pokos, sijeno. *Teucrum chamaedrys*, biljka gorskih livada, nadahnjuje svojom skromnošću: malim orhidejastim ljubičastim cvjetovima i dlakavim listovima u obliku hrastovoga lista. U ukrajinskom jeziku ime te trave vrlo je poetsko: *samosil gajovij*, a u hrvatskom dubac i dubčac i ruskom dubrovnik – ostao je djelić velikoga stabla, njegov lijepo oblikovani list.

Sjetivši se priče kako su u Staljinovoј Rusiji podigli spomenik dječaku koji je prokazao svoje roditelje, predvidjela sam rasplet romana *Slatka Darjusa* suvremene ukrajinske književnice Marije Matios koji teče retrospektivno. Sovjetskom oficiru u jahaćim hlačama koji nudi lizalicu na dugom štapiću s raskošnom krijestom i izduženim, dobro zavinutim kljunom prema gore, djevojčica Darjusa ispričala je iskreno i djetinje što je vidjela te noći. Šumska braća »posudila« su od njezina oca, prisilnog voditelja seoskog kolhoza žito, a on je sam polupao prozore. U Mukačevu sam se, prolazeći glavnom ulicom, zagledala u lijepu šarenu trgovinu lizalice i s nelagodom okrenula glavu. Glavni je lik njezina ganutljivog romana slatka djevojka Darusja. Slatka kao eufemična inačica bezazlene, otkvačene i nesretne, pokazuje ne samo arhetipsko poznавanje autoričinog zavičaja nego i iskonsko poznавanje duša onih koji su drukčiji, a koje bi službena psihijatrija vrlo jednostavno dijagnosticirala kao paranoike ili šizofreničare. U romanu prikazan karpatski svadbeni ples, svojevrsni je ples Erosa i Thanatosa: prodire u čovjeka nečujno – kao ukusan slatki otrov sna u ženu uspavanu milovanjem, i prikrada se do nevine duše kao lasica pod kravino vime.

Ukrajina, ina domovina, zemlja u kojoj paprat procvjeta ognjenim cvijetom u Ivanjskoj noći, a tko je ubere, stječe blago i sposobnost govora sa životinjama i cvijećem. Zemlja u kojoj štuka repom razbije led najavljujući proljeće, a mrtva stabla pretvorena u grede – tražeći pticu – sastanu se u uglovima drvenih kuća u lastinu repu. Zemlja u kojoj ikavica pjeva o davnoj zajedničkoj domovini u mistima i lisima i zvoni u veži drvenih karpatskih crkvica. Ispisani zajedničkim jezikom, karpatski listići, u Božjoj mijeni, nestaju i nastaju: lisi i tići – šume pjevaju, a ptići trepere dok čovjek odlazi sa zemlje u lijisu čije se drvo pretvara u grane s kojih ponovno ptica poleti u beskrajno nebo.

Lurd vu Vrati

Gledim čez oblok lokvarsко jutro. Mrzlo je. Hiže kak da so si stale bliže Lujzijani, te stare i podrte ceste, kaj je pono Lokvarcov v beli svet prek morja otpeljala. Pred njimi drocepi bogati z furki i rožice v lonci. Debela se rosa još v zorje rezlejala po rožica. Sonce ju još neje z listja vugnalo. Vezda totu blešči i obrača se kak maldenka v kolu na pijacu. Lepi se i svetli, letni dan kaže. Zrodil se baš za hodočašče po Gorskomu kotaru. Čovek v sebi mam čudaj topline čuti i grunta vu sebi kak ga Božek zgora ima fest radi. Napustiti mi je iz Lokve i vu Vrata prejti kapelice Majke Božje Lurdske glet. Još mi je ščera pajdašica Ljera Mikičeva prinesla knižicu o te kapelice koju je predi pono let na svojem gruntu zdigel velečani Antun Golik. Knižica je bila venčani dar njezine pokojne majčice Vidice i Ljera ju čuvanje kak samo drago kamenje vu belo-plavomu kredencu, a i Ljerina je baba Andulina isto rada vu Vrata išla Majčice Božje glet i zdravlja ju prosit za celu svoju družinu. Spravljam čislo v torbu i drvenim se štengami spuščam z komore na dvorišče svoje prve lokvarske pajdašice Mire Korenove. Na stolu v palanjku diši bela kava i friški kuglov okrunjeni z grozdičem i cukorom. Prihajaju i prvi hodočasniki: Ela Korenova i Ljera Mikičeva. Vu veselju se spominamo. Gazdarica Mira Korenova nas truca nek se mučko predi pota založimo. Si falimo njezinoga kuglofa, prfek je i na meru sladek. Ostanjke froštuka gazdarica spravlja i veže v beli stolnjak za strošek na potu. Križamo se predi pota za blagoslov i sreču. Nejdemo po starinski pešice nek moderno z auti.

Peljamo se Lujzijanom, od jene strani Lokaf prema drugoj, od Dvora prema Potoku i Koku. Glediju nas prazne hiže i kamenita korita za napajati blago. Z korit se vodica vun prelevlje jer blaga več neje, lakomo ju goče lokvarska zemlica. Ljera vozzi pomalo i govori po lokvarske, gizdavo i tečno. Morem ju razmeti, je to i tak kajkavska reč. Gledim širom da vidim očem prioveda, al reke Lokvarke videti nemrem. Splela se ona vu grmlje i visoke trave. Tam se stiha posušila i zginula. Jedino graba koju je vu zemicu vrezala svedoči njezino postojanje baš kak i kameniti frater, stena

ili meteor, koji odnavek nad Lokvarkom kleči i bez reči moli i svete pesme popevlje. Negdar je i čuval lokvarske kopače od vtapljanja.

Postali smo časek pri Picirku. Velika je to siva hiža na kat z pilnicom, mam pri cesti, z kamenitim štengami i drvenim dupličnim vrati. Tumači Mira Korenova kak je Picirk dal od kamena zdignuti Mijo Radošević za sudičiju, v njem je bil i rešt z kapelicu, totu su i vučitelje nastali, a danes v njemu delaju udruge i počivlju starine koje ves svet more videti. Polek Picirka stoje zgrade stranjske grofičije i zgrade negdašnje Kralevske pošte.

Dalje kre ceste čepiju marginji. Negda su oni putnikom kazali kuliko ih još pota čaka do morja, a danes čuvelju Lujzijanu i krate joj vreme v spomenku o onom kak je negda bilo lepo. Pred nami se taki vkažala i cerkva mučenice i device svete Katarine z Aleksandrije. Mam kre nje stisnula se škola koja je svojega naziva po domaćem sinu Rudolfu Strohalu dobila, i stare, debele, dišeće lipe, negdar čašćene kak sveto drevo. Crkveni turen strši v nebiče i kaže na breg i Kalvariju ober sebe. Znovič i znovič ponavlja da pot do nebiča vodi čez trepljenje. Križamo se i mrmljamo *Očenaša*. Dalje čkomimo, saki v sebi misli prebire, čutimo Ježuša.

Vu Potoku stajemo pred hižu Muce Grguričeve, lokvarske vučiteljice, lutkarice i ekologinje. Naša poslednja hodočasnica čaka nas z osmehom na obrazi i širom otrpte hiže. Ne zadržavljemo se dogo. Muca nam kaže z obloka svoje hiže meste gde Lokvarka v zemlicu prelazi i zanevek ljudskem oku ostaje skrita. Gledimo i Lokvarsко polje, obrasio vu trave i okičeno cvetjem prepruca. Pri koncu polja pogled na se vleče ponositi špalir divljih kostanjov. Pelja on vu svoje sence Lokvarce i droge potnike vu Golubinjaka. Tam žive stene, visoke jele i z drva stesani spomeniki.

Z Potoka se zdižemo na Kok. Nemremo prejti dalje, a da ne postanemo pri kapelici Bezgrešnoga začeča. Kapelicu su predi čudaj let zdigli Lokvraci za večnu falu Nebeske Majčice kaj je kogu i smrt od njihova mesta v kraj otirala. Šepčemo prošnje, saki za se. Majčice treba pone toga povediti. Kome povedati, ak ne nje. Verujemo da bu uslišanje taki došlo. Srečni smo. Lepoga smo pota zbrali, od Majčice idemo k Majčice vu istomu danu, vu iste pajdašije.

Pot nas pelja na Vrata. Visoke jela paziju na nas z sake strani baš kak i na Bukovec i njegve pećine gde se još vu kamenitom dobu živelio. Vrata su lepo goransko selo. Hiže su mučke pri cesti. Čudaj ih je prazno. Zoveju k sebi zgubljenu dečicu. Morti buju došli... Još neje se zgubljeno! Majčica bode pomogla!

Pri kraju Vrati međ autocestom, gostonom, parkirališčem i zelenjavu čaka nas Gospa Lurdska. Od sega toga ne je ju praf ni videti. Sirota je stišnjena od našega dela i sveta. Ljera je več predi poručka poslala znanice da prihajamo i naj nas vrata kapelice ne čakaju zaprta. Ufamo se tomu. Prašnom stezom koraki idu k nje. Pozdravlja nas angel z rožu v roka. Stoji nad sami vrati kapelice. Tak je kak živi, lepih obrazov i dogih lasi. Gledimo vu njega i čakamo da pregovori. Ela prva raspira vrata i polefko napuščamo angela i idemo k njoj. Mučka klecalca i z rezbarenim drevom oblečeni zidi časte Majčicu na jentaru v miru. Idemo bliže k njoj. Tu je! Ostali smo bez reči, bez molitve, bez pesme... Gledimo v njezina plava oka i plavi pas na beloj halji... Okoli nas zvire mir! Blagoslivje nas Gospa Lurdska!

V misli mi dohaja velečasni Kranjčić z Križevcov i njegva pripovest o noćnomu hodočašću v sveti grad milosti Lurd. On ga je vu snu našel kak slepec, a ja sredi Gorskoga kotara kak potnik!

Totu je moj Lurd! Soze tope vrele obraze. Fala ti, Gospo Lurdska! Fala na milosti! Fala na doživljenomu Lurd...

Kaptol – Hrvatski Leskovac – Križevci

Kaptol je snen, nezainteresiran. Nema hлада u kolovozu koji može ras-hladiti zagrebački asfalt. Misli lete u 1950. i kofer jednoga svećenika – Stjepana Kranjčića – izgnanoga moćnom rukom jugoslavenske tajne službe. Posredno ili neposredno, svejedno je. Nema hrvatske pameti koju špijun-ski um neće procijeniti na vrijeme. I odstraniti. Ili barem ublažiti javno djelovanje. Komunizam je mogao sve spriječiti. Osobito Gospodinovim slugama. Pospane kurije, pa i ona glasovita crna, u bijeloj obnovi, šutljivi autobusi, putnici. Pognute glave, ne samo zbog kolovoskoga sunca. Kaptol je šutljiv. Ali sjećanje je zapisano. Bilo je opasno spominjati ime nepraved-no osuđenoga nadbiskupa kardinala Alojzija Stepinca. Svećenik Kranjčić imao je 32 godine.

Automobil klizi s one nove strane Save. Sljedeća postaja – Hrvatski Leskovac. Ime mjesta kojemu su u bivšoj državi prepostavili srbijansku mućkalicu i lijekove, a ono je uporno imalo svoje ime od 1931. godine. Pret-hodno Stupnički Leskovac, ili samo Leskovac, ali uvijek hrvatski, makar s pedesetak stanovnika, dok nije gušće naseljen iza Drugoga svjetskoga rata. Neupućenoga putnika može zbuniti ime, a još više i današnja cesta. Vjerojatno bi i sam dr. Kranjčić zastao i rekao: »Bože moj, kako preko Lučkoga, zar nema lakši put?« Kao da i tim riječima vlastiti životopis stavlja pod kotače suvremenih automobila. Nelogičnosti, petlje, autocesta, puto-vanja su pretvorena u skup pravila kojima se neprirodno prilazi prirodnim mjestima. I stoji ulazna ploča »Hrvatski Leskovac« više naslonjena u Stupnik, manje na drugu stranu poljane. Ili je čitavo područje nekada moglo biti Hrvatski Leskovac. U teškoj situaciji one prevrtljive pedesete godine, vrijednom svećeniku snagu je davalo Božansko Srce Isusovo. Na-ravno, ne samo one godine. Ali samostan sv. Josipa, s karmelićankama tog ranjenoga, a najvećeg Srca, bdio je i postao utočištem svećeniku Stjepanu. Zabranio mu boravak do trideset kilometara od Zagreba, i nema geome-tru koji bi uspio izmjeriti i opravdati razdaljinu između dviju točaka, a da ne upre prstom i kaže – manje je. Ako je UDBA o svemu vodila računa,

a jest, tada je Hrvatski Leskovac najljepša »rupa u zakonu« svih njihovih nastojanja. Samo je blato uz prugu ostalo nepromijenjeno. A i pruga, karlovačka, riječka, pruga koja je spajala dva mjesta mladoga svećeničkoga života. Jamačno je pomislio na Ozalj, mladu misu, ubijenoga brata mu Mateka, svježe rane svježih neraspadnutih kostiju u iščekivanju uskrsnuća. Pet godina kasnije, eto brata Stjepana, tu na blatnoj demerjanskoj ledini, gdje teško i zaprežna kola prolaze. Ali mogu vlakovi, oni su isti, nepromijenjeni, njima ni jedna uprava ne može poboljšati brzinu, dok se sasvim ne rekonstruiraju sve hrvatske pruge. Usnuo je Stjepan Kranjčić one prve leskovačke noći, u mislima na lepoglavsko mučeništvo nadbiskupa Stepinca, ali i sjećanje na utemeljiteljicu reda bl. Mariju Tereziju koja je boravila u Hrvatskom Leskovcu jednom prilikom, ali i nadbiskupa Antuna Bauera, čijim je zalaganjem otvoren samostan.

Presretni s neba, danas 2018. godine mogu i sveci i blaženici, i nadbiskupi i Stjepan Kranjčić gledati kako je niknuo novi križni put, u kalvarijskom ambijentu, s klupicama za starije redovnice, djevojčice u vremenu kada je kod njih boravio križevački župnik na glasu svetosti. Primaju karmeličanke radosno svakoga gosta, darivajući mu sve što imaju, čašu vode i molitvu. Kapelica nalik Noinoj korablji, ni manje ni više, korablji koja će, barem uz pomoć vlakova, stići na sigurno odredište. A tada, u prve dvije godine svojega kaptolskoga »emigriranja«, samo blato i trajno pouzdanje da Gospodin zna što radi sa svojim sinovima i kćerima. Daleko od Provincijalne uprave i kuće novicijata, daleko od dječjih jaslica i vrtića u kojima karmeličanke svakodnevno odgajaju. Onomad kontemplativnost i pomaganje mladom župniku Franji Kuhariću, rastrganom iz Sv. Martina pod Okićem. Olakšao je stariji kolega iz Petrijanca svojemu mladom subratu iz Pribića odlazeći služiti misna slavlja u Rakovom Potoku. Posjećivali su i nadbiskupa Stepinca kada je napokon prebačen iz kaznionice u kućni krašički pritvor. Trojica povijesnih osoba, na razmedju istine, bez novinarskih diktafona, fotografskih aparata ili »selfieja« kojima bi ovjekovječili turobne dane i jadikovali na društvenim mrežama, primajući virtualne »likeove« i poruke podrške. Poput rode doleti misao: »Vjerniku ni u zatvoru nitko ne može uzeti Krista« ili »Kada ne znaš što učiniti, sklopi ruke u molitvu.« Marginalizirani, procesom poniženi nadbiskup, njegov budući naslijednik i Kranjčić – razgovori što će biti s Hrvatskom. Šute i leskovački ljiljani, poput kaptolskih prozorskih okna, a znaju da je i petrijanečki đak trebao postati biskupom, samo da je ostao izvan Stepinčevih »tračnica«, ali kako ostati izvan istine. Nema odgovora. Leti Kranjčićev

život, a da nitko ne zna kako čovjek može biti netko drugi, ako zna kako je ono što čini jedino ispravno. I poslušnost. Samo poslušnost. Biti na usluzi u karmeličanskoj kući, prijatelju Franji, pomoći koliko se može. Puteljak uz prugu ostao je nepromijenjen, noću se čuje matoševski huk vlakova, donoseći i odvozeći sanjare za boljim životom, varljivim radničkim, nekad samoupravljačkim, danas kapitalističkim, nepravednim od početka, prvoga slova na papiru ideja. »Što mi šapuće Leskovac«, pjesnički se možda pitao svećenik Kranjčić, u sjeni industrijalizacije »napredne« zemlje, zemlje koja je svoju budućnost gradila bez Boga, nadajući se da će, za razliku od svih carstava, opstati na živom blatu bratstva i jedinstva, proganjajući »nazadnjačke popove«, reakcionarnu svijest, pokušavajući i Svetoj Stolici prikazati posebna svećenička udruženja kao jedini ispravni put. »Pokloni se i sve ču ti dati«, čuje se Mefistov glas u leskovačkom praskozorju, i dvije tisuće godina kasnije. »Pokloni se, i dobit ćeš biskupski štap, zlatni križ, imat ćemo sve pod svojim nogama«, dijalog savjesti s vragom peče u svakom jutru, dok je vijeka i svijeta. Redovnice kuhaju kavu, Kranjčić je slabog apetita, prati vijesti koliko dospije, Urugvaj je usred Brazila postao svjetski prvak u nogometu, Bertrand Russell je dobitnik Nobelove nagrade za književnost, u jugoslavenskom arhipelagu gulag se zove Dugi otok, ili Krašić – kada nadbiskupu ne dopuštaju sjediti na izabranom mjestu. A Kranjčić marljivo kucka svoju doktorsku disertaciju, smjenjuju se dan, noć i vlakovi. Smjenjuju se nebo i zemlja, svakodnevno slavljenе Kristove posljednje večere, živi povučen život, sumnjajući u sve osim u poziv, jer svećeništvo je uručeno preporučenim pismom samoga Svevišnjega. Naučio je sva mjesta zlatne jaskanske doline, suživio se, suočlio s njima. Zavolio je i lokalni svijet, u trajnom hrvanju s poljoprivrednim poslovima, nastojanjima da pošteno žive od svojega rada, i ako je moguće, da ne propiju sve u lokalnoj gostonici uz željezničku stanicu, još jedno leskovačko raskršće (lošijih) opredjeljenja.

Ali valja krenuti dalje, s onom Noinom korabljom. Stigao je dekret, Kranjčić u ljeto 1952. postaje župnik i dekan u Križevcima. Lako je današnjem putniku, podigne se na zaobilaznicu i juri istočno od Zagreba, prema Podravini. Jednom bijahu posve neasfaltirane ceste, bez putokaza, on je nošen u srcu, prirodnim instinktom za ispravan smjer. Ostaju za Kranjčićem karmeličanke Božanskoga Srca Isusova. A ono putuje s njim. Svim zamišljenim cestama, preko Sesveta i barokne crkve Svih svetih, Dugog Sela i marljivoga sv. Martina, nepogrešivoga sv. Vida u Vrbovcu... Slavonija je Matku Peiću počinjala već u Resniku, sa žumanjcem tornja crkve

Uznesenja Blažene Djevice Marije. Karijera je Kranjčićeva svoju puninu dobivala na staroj slavonskoj trasi, umalo na podravskoj magistrali, s koje ipak valja skrenuti mimo Bjelovara, jer Križevci nisu običan gradić i ceste do njega, ni 1950. ni gotovo sedam desetljeća kasnije, nije lako prispopodbiti. Mijenjaju se vizure oko asfalta, ali nikada tornjevi križevačkih crkava, u koje je, toplo kao pod majčine skute, uronio i župnik Kranjčić onoga davnog ljeta. I kako današnjim putnicima objasniti da je ono što oni prijeđu u pola sata Stjepan Kranjčić morao prijeći u dvije godine, koliko je trajao njegov put od Kaptola do Križevaca. Njegov put na koji, u drugim okolnostima, nije morao ni krenuti. Put izbrazdan ratarskim njivama i krovom, ali i državnom i crkvenom diplomacijom, odnosom marksizma i Katoličke Crkve, vaganjem mogućih dobitaka i gubitaka, neugušive političke zavrzlame, ponovno tako privremene u odnosu na vječnost. Smješkao se visoki zvonik crkve sv. Ane, tiho pozivajući: »Smjesti se udobno, trebamo dobrog župnika.« Prišao je Josipov i Marin sin, prišao poput Stolara i rekao: »Oče, neka se vrši volja tvoja.« Ceste se mijenjaju, a Crkva ostaje jedina, nepromjenjiva. Znam, iznenadio bi se i ovdje Kranjčić raskršćima, semaforima, ugostiteljskim objektima, trgovinama, korzom, ostao bi zapanjen modernim dobom i sveprisutnim otuđenjem tipkanjem po mobilnim uređajima, ali cilj putovanja ostaje isti – župna crkva, posvećena ovozemaljskoj majci Nebeske Majke, najvjernije zaštitnice Hrvatske, kojoj su časni prethodnici, riječju i djelom, tepali i vapili da svojim, nimalo političkim utjecajem, pomogne dobiti malenom čovjeku zagovor kod Gospodina. I zato, putniče, došao novom, brzom cestom, gledajući kako niče pruga Gradec – Sveti Ivan Žabno, ili skrenuo starom cestom u Vrbovcu, pa preko Velikoga i Maloga Ravna »zaprašio«, ili možda promašio put, pa u smjeru Varaždina, preko brda i dolina, dodirujući snježne vrhove Kalnika, došao u Križevce – zapamti, srce je vodilo prema istoj točki.

A one prve križevačke noći, razmišljajući o novom početku, sanjao je Kranjčić samostan u Hrvatskom Leskovcu i gostoljubivost redovnica posvećenoga života. I zadirkivao ih da nisu prave karmelićanke kao one u Brezovici, koje nemaju pravo javnosti, koje žive s one strane rešetaka, sigurne da svijet uporno sumnja u njihovu slobodnu volju. Ako i u najmanjoj ćeliji znaš da si Božje dijete, nijedno te zarobljeništvo neće slomiti. Kamoli putovanje. U tom času, kao u snu, zazvoniše sva križevačka zvona, od sv. Marka Križevčanina i Majke Božje Koruške do grkokatoličke katedrale. Bio je to novom župniku siguran znak da spusti kofer, da je putovanje završeno. I da tek počinje.

Gutmannova pruga

Tko se još sjeća Gutmannove pruge? Linije Osijek – Slatina, s odvojkom za Voćin i Slatinski Drenovac, do kamenoloma? Možda samo stariji koji su se njome vozili. Počeo ju je graditi za svoje potrebe 1894. veletrgovac Salomon Heinrich Gutmann, po kojemu je i nazvana u narodu Gutmannova pruga. Izgrađena je prvo od Belišća do Harkanovaca i Koške radi eksploatacije hrastove građe. Kasnije je produžena do Donjeg Miholjca i Slatine opet radi prijevoza hrastove građe za proizvodnju tanina, suhu destilaciju drva, proizvodnju bačava i parketa u Gutmannovoj tvornici u Belišću. Njome se u prevozili i putnici i roba do 1966. godine, kad je većim dijelom ukinuta nakon jedne nesreće. Naime, tad se pretrpan vlak, pun mlađih koji su išli na proslavu u Orahovicu, prevrnuo pa je bilo i poginulih, a posve je ukinuta 1970.

Mala lokomotiva, neobičnih dimenzija, nabavljena nakon likvidacije Bečkih željeznica, vukla je vagone po uskotračnoj pruzi natovarene kamenom tucanikom za podravske drumove ili drvenom građom za tvornicu celuloze u Belišću, ili natovarene šećernom repom za šećeranu u Osijeku. A kad je bila rodna godina, bili su vagoni puni zlatne pšenice za okolne motorne mlinove. Uska pruga prelazila je slabašne mostove na Karašićama (nekoliko se rječica u tom kraju zove istim imenom Karašica) pokretana parnom lokomotivom koju se ložilo ugljenom, a kad je bila ciča zima i goriva ponestajalo i kad bi vlak pokatkad i stao usred polja, vatru bi se raspirivalo i kukuruzovinom uzetom s hrpa iz obližnjih njiva.

Imala je ta mala željeznica kao i velike željeznice svoju liniju, uglavnom ponešto dalje od naselja, ali slijedeći paralelnu cestu, zatim svoj vozni red, svoje prometnike i konduktore, boktere (čuvare pružnih prijelaza), svoje pružne radnike koji su održavali prugu, svoj prvi i drugi razred. Drugi razred s drvenim klupama i drvenim prostorom za prtljagu iznad glava. Iza Drugoga svjetskog rata u cik zore prvim bi vlakom prevozila radnike na posao u tvornice u Belišću i Osijeku. Drugim bi vlakom školarci putovali u obližnje gradove u školu. Sjedeći na drvenim klupama, dovršavali su

zadaće koje kod kuće nisu stigli napisati ili dremuckali, pa i spavali uljnjani u san jednolikim truckanjem vlaka: dum, dum, dum... dum, dum, dum. U vlak su uvijek stale i gazdarice koje su nosile na tržnicu u Belišću ili Osijek svoje proizvode: jaja, živu perad, grah, krumpir, luk... Pune košare i živoga i neživoga. I nikad nitko nije ostao na stanici. Uvijek se nekako utrpalо u te male vagone i stizalo bi se na odredište makar se držeći za ručku vagona i stojeći na stepenicama. Čak i ako je bilo hladno, a prsti se lijepili za metalnu ručku.

Mali vlak, od milja zvan Ćiro ili Guco (od Gutmann), na polasku bi fućnuo, a fućkao bi i prije kolnih prijelaza da ne bi slučajno kakva zaprega ili pješak baš bio na prijelazu štreke (pruge) ili možda išao pješke štrekom koja je bila lijepo održavana i bolja za nužno pješačenje od poljskih staza. A kakva je bila brzina vlaka? Dobar trkač mogao je vlak bez problema slijediti. Na primjer, za udaljenost od 42 kilometra od Donjeg Miholjca do Osijeka trebalo mu je preko dva sata. A tu brzina i nije bila bitna. Bitno je bilo ući u vlak sa svim stvarima koje nosiš i biti siguran da ćeš polako, ali sigurno doći na odredište. A ako ne drijemaš, možeš usput promatrati ujesen nizove uzoranih i zasijanih njiva ili u proljeće i ljeto polja zelena kukuruza i zrele pšenice, a između njih rijetke šumarke ili drveće koje je označavalo međe pojedinih posjeda. Krajolik valovit, bez velikih užvisina. Možeš promatrati pjeskovite brežuljke dna nekadašnjega Panonskoga mora, naizmjence s tvrdom ilovačom i plodnom crnicom šumskih krčevina. Vidjeti fazane i zečeve koji traže dobru hranu, patke i guske kako se brčkaju u rječicama ili barama... Riječju, uživati u divotama nezagadžena krajolika. Ili vrijeme kratiti razgovorom sa suputnicima pretresajući životne ili manje ozbiljne teme te pokatkad isprati grlo domaćom rakijom iza koje je uvijek dobro došao komadić slanine ili kobasicе, tek toliko da želudac nije posve prazan. Na povratku s posla ili s tržnice bilo je lijepo gricnuti bijelogu kruha ili peciva kakav u većini domaćinstava nije bilo svaki dan, nego samo »na velike petke«, tj. na velike blagdane. Ako je bilo dovoljno uglja u tenderu (pomoćnom željezničkom vagonu za gorivo i vodu) i vrijedan ložač, onda je vlak bio redovit pa se po njemu određivalo vrijeme, ako se slučajno nije čulo zvono s obližnjih zvonika. Znalo bi se kada je vrijeme ručku, a kada se spremati s polja kući.

Taj je vlak donjoj Podravini život značio. No, došlo je novo doba, uskotračne pruge su se kao nerentabilne i drugdje u nas ukidale, a nove se na njihovu mjestu nisu gradile. (Pitanje je zašto?) Tako je i slavonski Ćiro otisao u povijest sedamdesetih godina 20. stoljeća, a vagoni i lokomotive

u staro željezo. Taj dio Slavonije ostao je odsječen od većih mjesta što je otežavalo odlazak na posao onima koji su ga još imali, a posve onemogućavalo prodaju domaćih proizvoda kojima se namicalo sredstva za potrebe kućanstva. No, i ondašnja vojska ostala je bez »komunikacije« u složena vremena prijetnji s raznih strana, kako se u vojsci govorilo, jer valjane komunikacije za vojne potrebe nakon ukinuća Ćire više nije bilo. Makadamska cesta bila je puna rupa i uska, a mostovi preko rijeka slabi. Pa je odlučeno (nije se reklo da je to za potrebe vojske) da se makadamska cesta od Osijeka do Slatine asfaltira, a mostovi preko vodotoka pojačaju. Prijevoz putnika preuzeli su posve autobusi. U autobus možeš sam, ali ne možeš unijeti perad i sve drugo što se prevozilo vlakom. A kad svoje proizvode ne možeš prodati, nema novca za porez, a porezani (oni koji ubiru, utjeruju porez) ne pitaju imaš li ili ne. Oni kažu: »Moraš platiti porez!« I amen. Ne zanima njih je li ti led potukao ljetinu, je li ti Drava poplavila plodine pa nemaš krumpira ni za sjeme, a kamoli za prehranu. Ako ne platiš, oni plijene: čabrice s mašću (a što će seljak bez masti?), kravu muzaru pa djeca ostaju bez i ono malo hranjivoga, ili bilo koju drugu stoku. Posla je bivalo sve manje pa se iz samo jedne općine s dvadesetak tisuća stanovnika nakon ukinuća pruge iselilo oko četiri tisuće radno sposobnih mladih ljudi s djecom ili bez njih (podatak do kojega se došlo tek puno kasnije) pretežno u Australiju i Kanadu. Iz početka su stizala rodbini pisma, a poslije ni to. I nisu se više nikada vratili.

A što je bilo s Gutmannovom prugom bez vlaka? Kad su nakon prestanka prometovanja prugom uklonjene metalne tračnice, ljudi su raznijeli pragove koji nisu bili odvezeni. Donji podvoz pruge od kamena tucanika ili je raznesen (jer kamen je u tom kraju rijedak) ili su ga kiše prale, a ilovača postupno gutala, kao i sve što je mrtvo na njoj. Naslućuju mu se tek tragovi. U Orahovici je sačuvana samo jedna od lokomotiva koja je vukla vagone staroga Ćire. Spomen na povijest koja se na drugi način ponavlja.

I danas mladi odlaze i ne vraćaju se pa se pitam: Koliko puta jedan narod može ostati bez svoje mladosti, a da ipak opstane?

Tko je bio Stjepan Kranjčić?

ESEJ

Ostavština pavlinskog priora

Belostenec, glibok zdenec našeg sečanja, Belostenec, kamen stenec našeg trajanja. Tvoja reč je črez stoletja bila luč nam nadanja, čuvala nas kakti mati črez sa stradanja. Mudrost tvoja i vrlina dostojni su slave, tvoj »Revolutio« još zvoni mi v glave: »Svoja hiža, svoja volja / Drugem drugih naj bu bolja«.

Treba krenuti na put, treba putovati pješke, u kolima, u kočijama, sa žutom torbom na ramenu. Rođen oko Božića, krenuo je od rodnoga Varaždina preko Lepoglave, Svetica, Svetoga Petra u Šumi i Svetе Jelene do Beča i Rima. Porodio je svoj grandiozni *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium*, bogatu riznicu tronarječnu kajkavsko-čakavsko-štokavsku, vu Zagrebu, varašu stolnom, najplemenitei gornjega slovenskoga orsaga. Na uho ju pripovijeda, bila mu je u srcu, objesio ju je na zvon, gledi krivo, misli dobro. *Kak je štimal i kak je mislil, komu bolje neg je sinu svoju branit domovinu.*

Godine 1675. preminuo je u Lepoglavi u dubokoj starosti pavlinski prior Ivan Belostenec. Povijest ga, međutim, nije zabilježila po naslovu, već po monumentalnom djelu koje je za sobom ostavio, enciklopedijskom latinsko-hrvatskom, odnosno hrvatsko-latinskom rječniku *Gazophylacium*. U njemu su dva dijela: prvi, latinsko-hrvatski, sadrži oko 40 000 latinskih riječi s mnogo većim brojem hrvatskih značenja; drugi, hrvatsko-latinski dio, donosi oko 25 000 riječi. Tronarječjem, bogatstvom riječi i utrošenim vremenom taj je rječnik nadmašio sve dotadašnje, ali je takvim i ostao do današnjih dana. Njegovo leksičko blago u prvom je redu kajkavsko, ali ima štokavizama i čakavizama. Spajanjem narječja Belostenec se uključuje u struju koja je težila ostvarenju jedinstvenog jezika.

Gazophylacium sadrži i donosi gospodarske pouke, liječničke naputke, poslovice, sentencije, epigrame i dr., i predstavlja leksičko blago naše književne kajkavske baštine – to je kajkavski koji je sačuvan od općenite urbanizacije: *I zopet noć odhaja, den prihaja, jutre biva, svita se.*

Belostenčevi tekstovi predstavljaju bogatstvo i jednost jezika govori o uspjehu, ali i čovjekovom padu i sklonosti grijehu, tradicija je to i kulturno naslijede sa životnom filozofijom, razmišljanje o životu, o načinu življenja, prepuno narodne mudrosti. *Ki se mnogo z rečmi bori, srce njegve male plodi, male koga on pomore ki obeća zlatne gore. Kaj pak v sebe je dosta dobre ne trebuje hvale mnoge. Al brat drag al sestra draga svaki sebi išće blaga. Kad srditost pamet vlada serce bolje jad podbada. Dobra doklam pamet dojde dotlam lepa sreća projde.* A o ratu će Belostenec: *Doklam teče boj ne zna se ki je svoj, kad je rat nitko nikom nije brat.* Mnogo je pojmove vezano za kuću, Belostenec ne oskudijeva sa značenjima i pridjevima: hiža sirotinjska, hiža kraljevska, hiža zdrava, hiža za knjige, hiža – palača, hiža večnica. I onda zaključuje: *Chlovek, to je svtvar velika, Koga mores, rech' chlovika.*

Nužno je napomenuti kako je u trenutku dovršenja *Gazophylaciuma* Europa imala samo jedan takav enciklopedijski rječnik, objavljen 1612. u Firenzi. Njega su stvarale čitave ekipe učenih glava onog vremena, dok je Belostenec radio sam. Ustrajnost, ali i visoki stupanj autorove naobrazbe, ovim su djelom na brilljantan način potvrdili opstojnost kulture jednog malog naroda u vremenu kad se njegova zemlja svela na »ostatke ostataka« i bivala izložena čestim turskim provalama. Ivan Belostenec je, obilazeći samostane pavilinske po Hrvatskoj, Slavoniji, Istri i Dalmaciji, proučavao narodni jezik i skupljao naše jezično blago. Svojim rječničkim bogatstvom *Gazophylacium* nimalo ne zaostaje za onodobnim europskim rječnicima.

Tradicija dolazi od *tradere*, davati dalje prije svega usmenu predaju, znanja i vještine, način ponašanja i običaja. Misli se na tradicijsku spregu, na ono što se nasljeđuje s koljena na koljeno; bit će i na zanatsku predaju, na povijesne uspomene, vjerovanja, obrede, molitve. I Belostenec kaže: *Z naroda ja sem vučil ob ženidbe, krstitka, meštrière i trštvu. I naši otci ki su stolovali pod staremi krovi, trajuč svoje varmeđijske dane su pripovedali da tak su i stari naši delali pak su sega dosti imali. A ja v obličju k otcu spoden, vu sebe nosim dihanje vseh epohah. Vse kaj je bile do zdaj pokrite, črez male bu vsem očite i dela tera vučinjena jesu, na očih vnogeh prikaza na budeju.* I onda kaže: *Meni se dostoji biti več star, nauk pretkov primiti. A baščinu prijeti, znači baščinu vuzdržavati, v srce ju zeti, a bogatstve je imeti i imeti vu pameti.*

Zato i Belostenec nastavlja: *Tradicija uvetuje moje razumevanje i živi vu mojem shvačanju. Kak je moći znati nekaj ob sebe ak pred sobu nemaš povesnu sliku tera osvetlava vlastite postupke. Najvekši navuk je navlastite on z terim oci i matere decu svoju navučaju, imejuč hasen njihovu pred*

očmi, hoteči povoljnega cilja zadubiti. Od skerbljivega oca navučitelja vekšeg ni. Tak mene otec moj navuča, kak ti svojega sina, da za navek bu ostale one kaj traje od davnina. Z naroda ja sem vučil ob ženidbe, krstitka, mestrije i trštvu.

Pitanje je kakove nam se vreme kaže? Ja velim naj bi bile kak god hoče, vendar bi bile morale cele ostati. Dobre vreme čini plodnu zemlju, sunce vedri, oblake rezganja, nebe rezgaljuje. Kakve ti lete teče, takva se pogača peče, a gda najbolje igra teče, obrnut je moraš pleče, jer nigdar ne znaš kaj večer sobum doneše, gda nagnje dan na mrak. Jer dojde druge vreme v kom žalosti padne breme, gda turobna postane duša tvoja, a sreča se spremeni ali je zmenjka. Dojde tak hman vreme, zburkanje, zmutnja i vihor. Znati je treba da na oštchine britve stoji i sreča i nesreča. Živlenje človečanske se obrče kak igra z kockami. A gda nit zelenog lista, niti sunce gda ne blista, gda ud zime je treb drhtati, unda treb je drugu popevku zapopevati. I za zimu i za noč se treb je pripraviti. Zimu treb je z krmu preskrbeti, a proti hladnoče se z bundu brani. Povratak na staro ne mora značiti da je to doba nemoderno da nije postojao novum i napredak da nisu živjeli misleći ljudi. Tak mene otec moj navuča, kak ti svojega sina, da za navek bu ostale one kaj traje od davnina.

Narodne mudrosti koje je Belostenec zapisao prije 350 godina vrijede još i danas: *Gde su dva gospodari vu jedni hiži, tam mora krov na jedni strani rezkrit biti. Dva nesložni dudaši nesu prikladni ni v krčme pajdaši. Tak i dok se pastiri med sobum jale, plačaju pred vuki ovčje glave. Ak gospoda čine krive, kmet platiti mora žive. Ake posel pred druguga mečeš, moraš mu i zdelu pustaviti. Gdo kmete otira, opustiju mu polja. Njiva zapuščena, zemlja nedelana, nemre roda dati, na nje ne raste ni divja cekorija, kurjeg oka trava. Ki vu vodu seme seje, slabe bude žel. Nit se seje sol, nit se orje kamen. Ak šenicu sadim, a pelin pobiram, vsi ljudi guvore pelin žuhke zelje, a mene je pelin vse moje veselje. Da pijeme loše pitvine te je sudba naša, ud jestvine dostupna nam je same žuhka kaša. Ar plodne žetve, krupne ovce, tuste svinje i polja veseleša pamtime.*

Pisac, koji se odupire momentu privida u tradiciji i koji sam sebe više ne vidi ni u kojoj, ipak je upregnut u nju, prvenstveno kroz jezik. Jezik pisca nije aglomerat igračih marki, nego vrijednosti svake riječi i svakog skupa riječi zadobivaju objektivno svoj izraz iz svoje povijesti, a u njoj se nalazi povijesni proces uopće. *Kokot je štel pupevati, ar ni više imel vode, pekar je štel kruha peći, ar ni više imel mele. A kaj bedaste je včinjene naj bedaste i trpi, kaj hmajni včini te dobri gušče trpi. Jen hmajni človek more vsu*

opčinu natepstti, a ak polag šentavuga stujiš, šentati se hočeš navčiti. I teške je več krat pešce v konjanike prenesti, a oplemeniti siromaka nemre niti sto junakov. Ki tak šetuju na visinu, friške padnu na nizinu, a došla bu britva na brus gda gosoponom pustane muž. Duhovno i povijesno ishodište, nalaže traganje za kulturnim identitetem. A ja još se uvijek dugo raspinjem, tražim, iskušavam, spoznavati hoću, pokušavam oblikuvati svoj svijet.

Humanuš on ne bil ki vsakojačke spačke je delal zmutnje, karke, ništarije i norije. Ki se mnoge z rečmi bori, srce njegve male plodi, male koga on pomore ki obeča zlatne gore. A on iz kojega vust slajše ud meda govorenje zhaja, dok prosi, zlata vusta nosi, kad vrača herbet obrača. A ud rečenja du činjenja kak ud lista du korenja. Glad i žeja gde vladaju prazne reči oči ne site. Zlo su oni terima su vekši čini nek dela. A vi im rečete naj k poslu idu ki med vami nemira išču. Oni šteli bi krič med pukem zvoljivati kaj mogli bi nad varušem kraljuvati, kajti njim je hasen vleči z duguvanja ne svojuga. I mi bi znali na visoki tronuš sesti, dohotke bogate imeti, gospodske jestvine jesti. Ud davna je tak poznate da dok jedni v polju boja biju, drugi doma v miru piju. Lepe je v polju boja biti, ar je lepše doma v miru piti. Filištejce protivniki Ižraela hvaliju, a ljute čemerna kača kaže da male vredni ljudi, male dobra včiniti moreju. Ar norc se norcu dupada i svinja svinje gda se v blatu vkalja. Panonija bogata, z mlekem i medem tekuča, z vsakim dobrim žitkom i z plodi cvetuča, vsakomu se ona kakti takva mili, istina, lakše bi ju branili, gda bi složni bili. Ne smeme dati svoje plode onem ki nit grade, nit varaše, niti hiže nemaju. Kakove ti vreme služi, takvomu se i pridruži i ne nasleduj čineće nepravičnosti. Z vremenem svojim hodi, vumret mora ki se rodi.

Da završim kao što sam i započeo – poetski: *ja aldujem žrtvu, činim i dajem, po tvojeh stezah hodeč još trajem, za reči tvoje čvrste vere sem prosil, dok živem ogenj bum tvoj prenosil. Ti kaj si vu pameti bil bogat vsigdar, ostal si zviranjek kaj ne presehne nigdar. A tvoj Gazophylacium, horvatskeg doma nam štit i čuvar, pazime kak spoznaje zipku i blagoga oca zavetni dar.*

Riječ i riječ

Riječ nikada nije samo riječ! Uvijek ima u sebi nešto manje ili nešto više nego što se čini. Jer, svjedoci smo tek djelića njezine sADBINE, onog koji dijeli s nama; ne znajući točno od kuda je krenula i kamo će stići. Ima li uopće početak i kraj? Pokušavamo je zaustaviti u otisku na papiru, ali ne uspijevamo, jer tamo ostaje samo trag njezinog prolaznog percepcijskog prohoda, a sama riječ kreće dalje! Širi se u prostoru i vremenu i nikad se ne zna što će biti njezin konačni učinak, kuda će proći i gdje će stići. A kraja vjerojatno i nema – možda dosegke svršetke vremena i nastavi se u vječnosti?

Pokušajmo zamisliti kako bi to bilo kad bi riječ odjednom iskočila iz svojega imaginarnog lika i pojavila se u punini životnoga trodimenzionalnog bića sa svim vitalnim značajkama. To se uistinu dogodilo samo jedanput – u otjelovljenoj Riječi: »I Riječ tijelom postade.« (Iv 1,14). Od tada ona ne prestaje progovarati kroz svako ljudsko tijelo dajući moć izričaja onima koji je prime i povjeruju joj. Jer ima snagu stvaranja i oživljavanja: »Sve postade po njoj... Svemu što postade u njoj bijaše život.« (Iv 1,3-4). I »nema stvorenja njoj skrivena« (Heb 4,13).

Ni ljudske riječi nisu posve bez božanske moći, što se najlakše prepoznaje u književnosti, gdje se riječi neprestano daruju, a nikad ne potroše jer im je izvor neiscrpan. Iako ga još nitko nije vidio niti dotaknuo, svi oni kojima su riječi prijatelji, često i najbliži, a nekim i jedina ljubav života, dobro znaju kako taj izvor postoji i okus njegov svakodnevno kušaju. Svjedoci su njegova blagotvornog tijeka i moći zatomljenja svih vrsta žđa. Pažljivo osluškuju mrmor podzemnih voda ponornica koje povremenno izbijaju na površinu crnila slova i hlapa u titrajima glasa, da bi potom ponovno potonule u procijepima bića, dugo kolale predjelima njegovih tkiva dubeći svoja korita u mekim udolinama spoznaja, vjugajući kroz cvjetne livade sjećanja, uz podnožja lisnatih stabala što u svojim vršcima njišu snove, a u zelenim srcima krošnje glijezde mlade misli za skori let. Odozgor se vidi daleko okom jastreba. Sokovi im donose žudnju korijenja iz kojeg neprestano rastu u visine.

Gdje li nastaju riječi? Ono tiho tkanje što ga one vezu između zbiljnosti snova i snovitosti zbilje? Možda u nadsvijetu slova, u misaonim prostranstvima, predvorjima vječnosti? Tamo gdje klja sjeme zvjezdano i niče mjesec je cvat? I kako stvaralač riječi predano i strasno i s velikom spretnošću veže niti postojanja i premrežuje praznine bezdana, otimajući komadiće svijeta ništavili, privodi ih u slavlje postojanja i odijeva ruhom vidljive ljepote koju knjige uvijek iznova dijele s ljudima; sa svima onima koji ih dodiruju i uzimaju k sebi? Ipak, ne smijemo smetnuti s uma, kako pri tome, i ne znajući, uvijek posuđujemo od Božje ljubavi i od Božje riječi. Jer ona je bila prva!

Riječi su osuđene na sudbinu pojedinaca, davatelja i primatelja riječi, na njihovu mjeru osobnosti, naslijeda; inteligencije, naobrazbe, odgoja, sklonosti, okruženja i datosti svakodnevice. A nadasve su prepuštene dobroti svojih vlasnika. One putuju njihovim prostranim ili skučenim svjetovima, bolje ili oskudnije umreženim spoznajnim stazama različitih duljina i prohodnosti, s više ili manje kognitivnih prolaza, sve do dubina uma i bića, gdje se razlučuje njihova dobra ili zla nakana. Često čame neizrečene u čelijama duha, a njihov nečujni zov ponekad dopire do srca bijelog papira. Nepotrošene i nove, čekaju na svoj trenutak pojavnje ljepote, žudeći za nježnim zagrljajem slova.

Riječi ne stare! U pisanoj riječi mladost im se sama obnavlja, imajući u sebi sve što im treba – malo toga je nužno dodavati izvana. I pri tome ne prestano oživljuju sebe, one koji ih čitaju ili slušaju, a ponajprije svojega tvorca. Čak i nakon njegove fizičke smrti daju mu udjela u svojem životu. Jer on ih je nekoć oteo nevidljivosti, iz neznanih predjela doveo u zavičaj i sagradio im dom u knjigama ili u srcima drugih i dao im komadić svoje vječnosti. Mnogim tvorcima riječi unutarnja ispisanost tekstovima oblaže stijenke života i iza zida stvarnosti ti ispisani zidovi njihovih dana nude trajnu izložbu riječi poput oslikanih zidova nekoga velebnog dvorca. Moglo bi se pisati i putujući ili pak lutajući – beskućnička književnost je itekako suvremena i sugestivna. Ali to ne znači da su i autori tih prosjačkih likova bili također bezdomni. Oni su najčešće imali itekako dobre uvjete za pisanje i stvarali u sigurnim zidovima svojega unutarnjeg i vanjskog doma, moguće uz povremene bjegove. Možda ova beckettovska literatura s likovima beskućnika i bezdomnika ima za cilj, ogoljevši ih posvema od materijalnih dobara i prijeteći im uzeti čak i sam život, usmjeriti našu pažnju prema onome što jedino preostaje – na njihovo i naše jastvo za koje bi se trebalo čvrsto uhvatiti. Apsurd ide do kraja onda kad se pokaže kako

su oni, ogoljeni izvana, posve goli i iznutra i da je njihovo jastvo isto tako zapušteno, osiromašeno i zakržljalo kao i njihova tjelesa. Skitničko i bogohulno. Ono odumire, a skupa s njime i riječ – jedino to bi mogao biti njezin kraj – smrt jastva jest i smrt riječi! Teško bolesna, odsječena od ljekovitosti Života, ona umire skupa sa svojim subjektom, bez nade u uskrsnuće.

Postoji li tjelesnost riječi i izvan granica tijela? Spiritualnost izvan fonema i grafema – oživljeni duh? Mogu li riječi prijeći u duhovnu supstancu i nastaviti postojanje u transcendenciji? Uspijeva li to božanskom supstratu zatočenom u njima, kojeg su primile od onog istinskog, čistog, neobjasnivog i neuhvatljivog otiska Bitka u nama – za života ga osjećamo kao prazninu koja žudi ispunjenju i zovemo ga duša? Tamo se može ući jedino kad se izide iz svega drugoga. I izići ponovno odatle na vidljiv i čujan način – u riječima. Jer život riječima može dati samo njihov tvorac, i to jedino i samo onaj koji je dobio od svojega Tvorca. Ima riječi koje skrito borave u nama. To su riječi dobre namjere. Ponekad i ne znamo da postoje, ali kad počnemo govoriti, pojave se odnekuda milujući nam usne – kao da su doletjele na krilima anđela! Kada Duh progovara u nama, onda je to uvijek s mudrošću i ljubavlju. Takve riječi obogaćuju i darivaju i onda kad se čini da uzimaju i kore.

Samo ljubav riječima daje smisao i opravdanje. U njoj se smiju izreći sve misli jer im je izvorište u blizini ljubavi, pa su njome omirisane, od nje dobiju boju i glas. Kao i one teške istinite riječi jer im daje svoj trpki ljekoviti okus i ruho s više sjaja. Samo s pulsirajućom ljubavlju u sebi riječi mogu dobiti srce i oživjeti. Doseći dubine, širine i visine Života, postati mu hrana, voda i zrak. Ispunjavati žedne procjepe praznina što zjape u nama. A i u početku Ljubav bijaše Riječ, ne zaboravimo!

I glazba je riječ, samo drugačijih slova – onih čiji se otisci čitaju auditivno-senzibilnom abecedom i prenose u unutarnja prostranstava slobode. Neka se šire do mile volje, neka se šeću i razlijevaju! Čarobnim štapićem harmonije melodije oživljuju mrtve skulpture naših perivoja, otapaju zaledene potoke osjećaja i klonule radosti sprženog cvata opet zamirišu.

I slika je riječ: raspričana bojama, stišana u nijansama, pritajena u sjenama. Mnogovrsni su načini njezina govora: bilo da muca, priča, pjeva, plče, viče, pa i kriči. Ponekad je nijema i pokraj tisuću riječi – samo se, zagledana u lica stoljeća, zagonetno smješka. A spretnom rukom svjetlarnika manuskripti oslikani iluminiranjem svijetle poput svjetlila. Pa i svjetlost zvijezda, što sa zakašnjenjem stiže do nas, slična je riječi koja nam zasvetljuca, doputovavši iz neznanih neizmjerja – netom rođena, a već stara.

Biti službenik riječi plemenit je i odgovoran posao, a može biti i evanđeoski, pa i proročki. Riječju poticati bujanje duha i životnu radost. Riječju dodirnuti nešto u čovjeku, neko njegovo toplo središte koje će onda početi rasti iznutra prema van, otvarati se i cvjetati samo njemu svojstvenim cvatom. Osobitu sudbinu imaju riječi istine. Njihov put zna biti dugačak i neprohodan, a može završavati u labirintima sebeljublja. Ponekad zaglavaju u slijepim ulicama straha. Ili za njih jednostavno nitko ne mari; prepustene su bespomoćnom čekanju po stranputicama života. Riječi istine su jake i krhkne u isti mah. Jake, jer su vječne i nitko ih ne može uništiti ni nadjačati. A krhkne, što su upravo zbog i radi istinitosti prepustene same sebi – ne smiju se dodatno snažiti i štititi neistinitim sredstvima u svijetu koji je često naoružan razornom moći zla. U jednostavnosti je upravo njihova blistava ljepota. Bez dodatnog ukrašavanja jarkim bojama zamamnosti istinite riječi moraju biti same po sebi dovoljne da bi ostale istinite.

U unutarnjem govoru molitve riječi su bezglasne, ali zato ne manje čujne. Imaju čudesnu moć prodora do središta našeg bića. Ili nas, moguće, tamo već čekaju, samo ih ne čujemo dok im se posve ne približimo. Njihov nam zov otvara prolaze i prečace do istinskoga sebe. A kad jednom pristignemo do mjesta čujnosti Božjega govora, otvaraju nam se novi vidici s obrisima Nebeskoga Grada u daljini. Božje riječi čudesno nas mijenjaju stupajući naše postojanje sa svojim, odnoseći nemir i razarajući žudnju. A ostavljaju mir i vedrinu. Istom tada znamo da je Duh onuda prošao. Iako nečujne, po snazi i trenutačnosti djelovanja ove su riječi najjače. A riječi hvale kruna su svake molitve.

I šutnja je riječ, ali neizgovorena. Ona ima moć postati sve što god želi. I odgovor, i pitanje, i molitva. Naša šutnja umetnuta u Božji govor najsvršeniji je izričaj bića. Tada se Bitak utiskuje u naše biće najdublje što je moguće, oblikujući svoje nutarnje boravište ovdje na zemlji, svoj pojavak u svijetu. Najsmjerniji, najintimniji, najunutarniji govor jest govor šutnje. U njemu se može izreći čitav čovjek. Ne samo misaono, verbalno, čutilno nego sveukupno, na način koji nije u našoj moći spoznati ni dozvati. Već, darovano zahvalno primiti. Obuhvaćeni čudesnom ljepotom, u moćnom zagrljaju Trojstvenoga prepustamo se blistavoj svečanosti duše, iskustvu punine. To je govor svjetla. I Svjetlost je riječju postala!

Denis Peričić

Varaždin

Lice Boga živoga

*Za te, o vjero mi sveta, za te, o mili moj dome,
Žrtvujem život što bje divljačkim ljudima dat.*

*Tebi se zaklinjem, za te svoje sad izlažem grudi,
Pripravan za tebe mrijet, ranam' u krvavim sad.*

*Juraj Šižgorić, Elegija o pustošenju Šibenskog polja, 95-98,
preveo Nikola Šop*

u: Izbor iz djela, priredio Darko Novaković, Riječ, Vinkovci, 2000., str. 49.

*Duša moja žeda Boga, Boga živoga
Psalam 42,2*

Maslinici, vinogradi, škrta zemlja u zaledu, šibe, more šibā, i ono drugo, pitomo more šibensko: Zlarin, Žirje, Prvić, Krapanj i Kaprije, Murter i Kornati...

Sve to Nikola Tavelić nikada više neće vidjeti.

Onaj bivši, nekadašnji Nikola Tavelić htio bi se vratiti u zavičaj, svim bi srcem za tim žudio, a možda se nikamo iz njega ne bi ni upućivao; ali novi čovjek, zaređenik, franjevac Nikola, hlepi za dolaskom u sveti grad Jeruzalem.

Sad ga šiba strano, levantsko more: nemilice udara o brod, preplavljuje mu palubu, vjetar prijeti da će polomiti jarbole, rastrgati jedra i razbacati užad u ponore iz kojih je rođena, a očito i nadalje njima vlada poganska Afrodita, porimljena u obličju bludnice Venere, zavodnica i bestidnica, priležnica zavojevača, pijanca i opsjenara, majka lažnih bogova i posestrima Evina.

Možemo zamisliti kako se uz obale Licije, domaje svetog Nikole, Nikola Tavelić moli svom zaštitniku i imenjaku i zaštitniku svih pomoraca da

se primiri uzburkano more. Moli mu se da uspije doći do Palestine, gdje je i sveti Nikola boravio, u Svetoj Zemlji.

Svetoj zemlji pod vlašću nesvetih.

Tako misli Nikola Tavelić, i ta mu misao ne izlazi iz glave otkad je još kao malen dječak shvatio da poprištima rođenja, življenja, muke i uskršnjuća Gospodina našega Isukrsta već stoljećima vladaju Saraceni.

Saracenska je pošast u Nikolinoj glavi poprimila nesagledive razmjerre. Muslimane je krivio za većinu zala onodobnoga svijeta, pa i za pojavu bogumilā u Bosni, gdje je nastojao osvijestiti zadojeni narod da, kako je zapisao Evtimij iz Periblepte, »bezimena pošast bogumilā potječe od samoga Sotone«. Ali nije uspio.

Drugi si podbačaj neće dozvoliti. Pokušat će sve, bez obzira na cijenu.

I sada gleda kako se njegova braća Deodat i Petar iz Narbonnea i Stjepan iz Cunea stišću, cvile i cvokoću od studeni u potpalublju u koje propušta voda. Stišće se i cvili i cvokoće i Nikola.

Ali stišće i zube.

Možemo opravdano prepostaviti da se Nikolina promišljanja i osjećaji ne razlikuju znatno od promišljanja i osjećaja velike većine kršćana njegova doba. Prema Saracenima ne gaji ništa što bismo danas nazvali ekumenskim. Drži ih ne samo osvajačima, otimačima i tlačiteljima nego i svetogrdnicima, nepatvorenim demonima nevješto prikrivenima u ljudskom obliju. Tå kakvo im pravo, misli Nikola, osvojiti zemlje koje nikad nisu bile njihove, u kojima nikad nisu živjeli, u kojima se štuju istinske svetinje, te ubogu življu ognjem i mačem nametnuti svoja pogana vjeronaučja, jezik i običaje?!

Zbog toga čak i s Bogom vodi svojevrsnu polemiku, napajajući se na starozavjetnom izvoru Psalama. I misli, primjerice: *Prodao si narod svoj u bescjenje i nijesi postao bogat utrškom njihovim. Postavio si nas za porugu susjedima našim, da nam se rugaju i smiju oni, koji su okolo nas. Načinio si od nas priču među narodima; gledajući nas mašu glavom puci. Pred očima stoji mi uvijek ta sramota, stid mi je pokrio lice od vike rugaća, što psuje, od pogleda neprijatelja, što žeda osvetu. Sve nas je ovo snašlo, a mi ipak ne zaboravimo tebe i zavjetu se tvojemu ne iznevjerismo.¹ Pustio si nas da uzmaknemo pred neprijateljima; neprijatelji naši odnesoše pljen sebi. Dao si nas kao ovce na klanje, rasijao nas među neznabosće.²*

¹ Psalm 44,12-17.

² Psalm 44,10-11.

Odlučan je u onome radi čega se i ukrcao na brod, radi čega se i odlučio na put nakraj svijeta: reći će nevjernicima u Jeruzalemu ono što misli, u što vjeruje, bez obzira na posljedice – pa makar bio u krivu. No siguran je da je pravu, i siguran je da je njegova namjera vrijedna i života, i više od života. Pomiren je sa svojom sudbinom; jer uvjeren je da je Bog uz njega i stoga se ne boji: baš poput svetog Stjepana Prvomučenika ili svetog Ilike proroka.

Reći će bezvjernicima sve što mu je na duši, a moguća su samo dva ishoda: ili će muslimani pokleknuti pred njegovim tumačenjima kršćanskih istina i odbaciti svoje zablude, ili će on mučeničkom smrću pasti te dušom svojom stupiti pred lice Boga živoga:

*Dosudi mi pravo, Bože, i raspravi parbu moju s ljudima zlobnim; od lažaca i zlikovaca izbavi me!*³

* * *

Tog dana u studenome 1391. Nikola ostvaruje svoj naum, daje odušak svom gorljivu porivu.

Ono što kod Omarove džamije u Jeruzalemu sa svojom braćom izgоварa pred kadijom i njegovom svitom nečuveno je, nezamislivo.⁴

Uzurpatori su presenećeni, zbumjeni; čini im se da sanjaju, ili da pred njima stoje ljudi kojima je Šejtan pomutio pamet, pa se sami bacaju u Džehennem. Što to govore ovi, začuđeno se pita kadija, što to zbore na sâm Kurban-bajram?! Uskoro iznenađenost ustupa mjesto ljutnji, ogorčenosti, bijesu: kadija se pita nije li možda predvodnik tih čudaka, onaj najglasniji, koji je ponikao na obalama Jadranskog mora, zapravo sâm Šejtan? Ne-prijatelj, Zao, Optuženi?!⁵

Kadija im priprijeti smrću, no franjevci ne odustaju. Stoga i bivaju optuženi.

Brat Gerard Chelvet, gvardijan samostana Svetog Spasa na Sionu, smještenog uz Dvoranu Posljedne večere, nije ih mogao spasiti, no prisustvo-

³ Psalm 43,1 (sve u prijevodu Ivana Šarića).

⁴ Yves Ivonides (o. Ivon Ćuk) napisao je: *Taj proglašimamo u originalnom izvješću što ga je napisao tadašnji gvardijan na Sionu u Jeruzalemu. Ali mi ga jednostavno ne možemo doslovno prenijeti. Neke bi sablaznio, neke uvrijedio. Riječi su bile teške, nečuvane, bezobzirne i uvredljive. Nastup je izgledao fanatičan, ponašanje ludo.* (Mučenik iz Krešimirova grada, Postulatura za kaznu Nikole Tavilića, Zagreb, 1970., str. 24).

⁵ Radi se o nekim značenjima imena Šejtan.

vao je njihovu pogubljenju pred Vratima Jafe i o tome s bratom Martinom (također Šibenčaninom) sastavio opširno izvješće koje je žrtve zara-na uzdiglo na glas svetosti, ali o onome što se zbivalo u dušama i tijelima Nikole i njegove braće tijekom njihova mučeničkog trodnevlja možemo samo nagadati.

Možda je, kada je na njih navalila svjetina, Nikola ipak uzviknuo: *Oče, oprosti im, jer ne znaju što čine!*⁶

Kad su se, izubijani, polumrtvi, opet počeli micati, možda je nekom od braće prošaptao: *Zaista ti kažem: danas ćeš biti sa mnom u raju!*⁷

Tri su dana zlostavljeni, u verige bačeni. Možda je u bunilu imao viziju vlastite pokojne majke, ili čak Majke Božje te, svjestan neumitnosti, rekao: *Evo ti sina!*⁸ Možda je u nekom trenutku i zavapio: *Bože moj, Bože moj, za-što si me ostavio?*⁹ Vrlo je vjerojatno mnogo puta prozborio: *Žedan sam!*¹⁰

Posljednju večeru, vjerojatno, nisu ni dobili.

Nakon mučeničkog trodnevlja, 14. studenoga izvedeni su pred emira. Odbili su se poturčiti, čime bi se spasili.

Gotovo je sigurno da je tada, barem u sebi, Nikola rekao: *Dovršeno je!*¹¹

I potom: *Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj!*¹²

Nemilice su sasjećeni. Dijelovi njihovih tijela izvučeni su iz mora krvi i bačeni na lomaču.

No Nikola je tada već gledao u lice Boga života.

Jer u raj su ga poveli anđeli, na dolasku njegovu primili ga mučenici i odveli ga u sveti grad, nebeski Jeruzalem.

⁶ Lk 23,34.

⁷ Lk 23,43.

⁸ Iv 19,26-27.

⁹ Mk 15,34.

¹⁰ Iv 19,28.

¹¹ Iv 19,30.

¹² Lk 23,46. U potonjih sedam navoda radi se o sedam posljednjih Isusovih riječi na križu (sve u prijevodu *Jeruzalemske Biblike*).

Tko je bio Stjepan Kranjčić?

(nadahnuto knjigom *Ili jes i ili nisi –
Svjedočanstva o Stjepanu Kranjčiću*)

Tko je bio Stjepan Kranjčić? Mimo biografskih podataka, o stotoj obljetnici rođenja i pedesetoj godišnjici smrti dobar je trenutak zastati, promisliti o križevačkom župniku na glasu svetosti, zaviriti u njegovu osobnost. Povjesne okolnosti nisu bile naklonjene ovom svećeniku. Ali povijest mahom nije naklonjena hrabrim ljudima, koji nose svoje »ja«, tako da, paradoksalno, zatomljuju ego i sebičnost, dijeleći dobrotu s cijelim svijetom. Trebao je postati biskup, ali ostanak na liniji nadbiskupa Alojzija Stepinca i bilježnički posao u krizno doba kod nadbiskupa Salis-Seewisa presudili su, odlaskom nadbiskupa Šepera u Rim, u korist Kranjčićevoga mlađega kolege, dobrega mu druga – Franje Kuharića. Duhovito je Stjepan, vjerojatno bez zle krvi, rekao da je svećenik Kuharić, za razliku od njega, »imao škarnic na glavi«, no svatko je svojim načinom pokušavao voditi Crkvu naprijed. Komunistička vlast nije bila sklona dr. Kranjčiću, uostalom, i poslan je u Križevce po »kazni«, kako bi se mudrošću Kaptola riješila dvojba »Valjak ili Šeb«, trećim čovjekom, župnikom koji će promijeniti lice grada Štatuta, mjesta Krvavoga sabora, sjecišta grkokatoličkoga i rimokatoličkoga svijeta. Podno kalničkih obronaka, između sjeveraca i snjegova, jedan je župnik na biciklu nosio sve nedaće, trudeći se biti čovjekom – svakom čovjeku u potrebi. Nikoga nije osuđivao, ali imao je svoj stav. Nije se bojao ni »ćirilometodovaca«, ni isljednika, zlobnih učitelj(ic)a s primjedbama da kvari djecu, čak i kada se ispostavi da djeca visokih partijskih dužnosnika s vremenom osjete svećenički poziv. Djeci je dijelio Berithin *Pozdrav Ignaciji*, Lelottov *Tražimo smisao*, citirao je posljednju Jesenjinovu pjesmu, tvrdeći da je i samoubojstvo s krvavom porukom »Doviđenja, druže, doviđenja« izraz pjesnikovog uvjerenja da nije kraj. I u kraju. Kako dokučiti svećenika koji je poštovao anarhičnoga Rusa, koji se nije bojao uhvatiti u koštar sa svim negativnostima vremena u kojem je dao najbolje što

je mogao. Ružno je napisati da su dr. Kranjčiću Križevci bili poput kućnoga prtvora, jer župnikovao je i rješavao svakodnevne obveze kako je najbolje umio. No intelektualni kalibar, načitanost, elokventnost – osobu od formata, mogli su odvesti mnogo dalje. Ne zbog privilegija ili materijalne sigurnosti, koju Stjepan Kranjčić nikada nije iskao, ni za svoje potrebe, već za jačanje hrvatske nacionalne svijesti i pripadnosti kataličkom papinskom vezu. Iz križevačkoga blata, slame i drveta jedan je župnik dijelio svaki bombon sa svojim župljanima, i »racu« s budućim kardinalom Kuharićem, u rijetkim trenucima predaha i čašćenja uz čašicu razgovora. Pomagao je ubavoj križevačkoj sirotinji, smušenoj nakon završetka Drugoga svjetskog rata, kubureći s partijskim mijenama, poslušan svetoj Katoličkoj Crkvi, neminovnosti njezina hijerarhijskog ustrojstva. Iz Kranjčićevoga miljea niknuo je i zavidan opus maestra Vladimira Kranjčevića, maloga orguljaša školovanoga u Križevcima, koji ni u danima svjetske slave nije zaboravio doprinos tog niskog, gologlavog župnika – nije, naime, nikada nosio pokrivalo za glavu, vjerljatno ni kad zapušu najhladniji vjetrovi. Običan čovjek iz Petrijanca, seljačko dijete, vrsnoga pamćenja, nedosegnutoga. U ono pretkoncilsko vrijeme, kada su misna slavlja svećenici služili licem prema oltaru, znao je zapamtiti svakoga vjeroučenika gdje je točno stajao na misi. Strog i pravedan, ali nije osuđivao. Ni bračne parove koji ne idu redovito na svetu euharistiju, iz straha da ne budu cinkani i prokazani na svojim radnim mjestima, u maloj sredini. Osobno je nadvladavao svaki egzistencijalistički strah, ali je ignorirao i simptome bolesti. Gubitak ravnoteže, teturanje, padanje, dopuštajući ružne glasine o župniku alkoholičaru. Vjerljatno svjedoci vremena imaju pravo smatrajući da je tumor na mozgu bio benignan na početcima. Kasnije, kada je već jedva uspio pogoditi dvorište farofa, a slika se nepovratno mutila – bilo je kasno. Rim, operacija, smrt 10. travnja 1968., u pedesetoj godini. A šest dana kasnije najveći sprovod koji su Križevci ispratili.

Doista, tko je bio Stjepan Kranjčić? Čovjek koji se usudio usprotiviti ideji mons. Svetozara Rittiga da komunističku zastavu izvjesi na gornjogradskoj, banskoj i kraljevskoj crkvi sv. Marka, nakon dolaska partizana na vlast. On, župni kapelan Kranjčić, nije se bojao koliko jest župnik Ivan Erjavec. Riskirao je, i uspijevao u naumu, barem tamo gdje je bio sklonjen. Nesklon je svijet svećenicima poput Stjepana Kranjčića. Jer, mjeri po svojoj mjeri. Materijalnih posjeda teško se odriču, vidljivo je

u suvremenom dobu, i prebendari i kanonici, a kako je to još teže bilo u feudalnom, zatim i dobu industrijske revolucije te napose u komunističkom režimu. Svećenik koji misli na svakoga župljanina ima li gdje prespavati, od čega će živjeti, gdje i kako će mu se djeca školovati – takav svećenik izumire. Nije slučajno, u većini svjedočanstava, iznesena naizgled stereotipna izjava – danas nema mnogo svećenika kakav je bio Stjepan Kranjčić. Molitva krunice triput dnevno, duboka ukorijenjenost u duhovnost, onostranstvo, aktivno praćenje domaćega i stranog tiska, poliglot s kritičnošću, mudrac u centru provincije, ali nikad provincijalac, velebni graditelj čovjeka, radije no obnovitelj zvonika (trudio se i na tom polju, daleko od toga), vjerojatno i čovjek koji je vidio dalje od vremena u kojem je živio. Simbolično je preminuo u godini Praškoga proljeća, Vltave koja je poslala valove došumiti do kalničkih brega, najaviti prvo otimanje socijalističkom poretku i lažnoj, nepostojećoj jednakosti »za narod«. Samo je Krist obećao pravedan sud na onom svijetu za čovječja (ne)djela, i samo je Krist oslobođio svijet od zla i grijeha, upravo za – čovjeka. Svećenik i župnik Kranjčić znao je da u kolektivnom sjećanju moraju ostati zapamćena (pa i zapisana) sva dobra djela, ali on ih nije činio zato da bi bila ovjekovječena na papiru. Njemu je Gospodin dodijelio zaslужeno mjesto u trenutku smrti, svaki vjernik može istinski osjetiti čitajući bilo koje svjedočanstvo. Netko bi ga, i u crkvenim krugovima, smatrao liberalom zbog stava o Jesenjinu, a zapravo je Kranjčić bio ono majčino srce iz vlastite pripovijesti koje kuca i nakon što je sin ispunio želju svoje supruge pa u šumi hladno ubio ženu koja ga je rodila. »Jesi li se jako udario, sine?« pita nas i Crkva, i vrijeme, i prostor, pola stoljeća nakon Kranjčićeve smrti. Boli li te jako, župniče Stjepane, očita nepravda nanesena kardinalu Stepincu, nepravda koja će svoj posljednji poraz tek priznati njegovom svetošću. Boli li te jako, doktore Kranjčiću, što su i politički dužnosnici i crkveni pastiri postajale osobe mnogo skromnijega intelektualnog dosega od tvoga, osobe koje su katkad pljasljivo, pod dominantnim medijskim strujanjima, povlačile svoje funkcije u odaje i kurije, prešućujući bitno ili čekajući da ono najgore prođe. A ono najgore nikada ne prolazi samo od sebe. »Ili jesi ili nisi«, govorio je dr. Kranjčić, svjestan da je uvijek manje onih koji »jesu«, ali upravo oni vode i hrvatski narod i Crkvu u Hrvata prema boljitu. Ono neće proći bez mučeništva, znoja i smrti, kao što bez mučeništva nije dosanjana ni samostalna hrvatska država, slobodna i neovisna. Pregaoći kojima je

Bog dao Kranjčićev talent, i volju za radom k tome, mogu još hrabrije iznijeti svoje glave na pladanj neoliberalne suvremenosti, u kojem se guši sve prirodno, a umjetno pušta na police ponuda prevrtljivoga svijeta. Što jedan polustoljetni život svećenika, umrloga prije točno toliko vremena, može poručiti? Iskoristite dan, mladići i djevojke, »idite po cijelom svijetu i navještajte evanđelje«. Ne treba se bojati ni kiša ni snjegova, ceste su asfaltirane, knjige žive u mobitelima i tabletima, literatura i vremenska prognoza dostupne su i djeci, kamoli zrelim osobama. Ali, u svako doba vrijedi i sve ono što je vrijedilo nakon Kranjčićeve propovijedi: Oče naš, Četiri posljednje stvari čovjekove, Apostolsko vjerovanje, Deset Božjih zapovijedi, Pet crkvenih zapovijedi, Sedam svetih sakramenata, Čin vjere, ufanja i ljubavi. Svoje je župljane rado podsjećao na najjače »oružje«, jače od svih ovozemaljskih briga koje svakim novim ponedjeljkom pritiskaju sve jače. Zato euharistija, zato molitva brevijara uz slabašno svjetlo u niši kod lavabo, zato kilometarska hodočašća, ali i odgovaranje mladih zaručnika da se po golemom snijegu radije proslavi večerom, a kasnije, kad otopi, vrati u crkvu primiti sakrament ženidbe. Imao je sluha za svaku situaciju, prosuđujući ju pravednošću nutarnje savjesti, kao, primjerice, vrijeme koje u sakramentu pomirenja (ili običnom razgovoru) provodi nasamo sa ženom. Kratko, jasno, dovoljno. S cijelom obitelji uvijek duže. Nije želio dati povoda bapskim i komesarским pričama, Nikodemima »svetog« licemjerja, »anđelima« koji sve vide i sve bolje znaju od onih odgovornih, mjerodavnih.

Tko je bio Stjepan Kranjčić? Kako promotriti vrijednosno svaki dan od njegova rođenja petog prosinca 1918., kako dokučiti bitke duše nakon što su mu komunisti ubili (su)brata svećenika Matiju u Ozlju, gdje je i Stjepan služio mlađu misu? Kako čitati između redaka sve ono što mu je u svim krugovima »napakirano« zbog protivljenja paralelnim svećeničkim udruženjima, kao vjerni suradnik nadbiskupa Salis-Seewisa? Kako izmjeriti dobrotu karmelićanki iz Hrvatskoga Leskovca, i svjesnost mlađog svećenika da je na rubu metropole »osuđen« na pomaganje još mlađem župniku Kuhariću? Kako prikazati požrtvovnost križevačkoga župnika, uvijek u reverendi, spremnoga za boj za spasenje duša, pa i onih koji su počinili najveća zla? Šesnaest godina u Križevcima blagoslov je za hrvatski povjesni gradić, zapostavljen i zanemaren sa svojim zvoncima, gradić koji svoju povijest ispisuje i Kranjčićevom rukom. Njegova osoba izlazi iz one iste ozalske »magle koja je sve pojela«, nizak, ali

hrabar, bolešljiv, ali uporan, smrtan, ali vječan. Gleda njegovo blago lice sa štolom i molitvenikom, pozivajući na lijepo, ali neizvjesno putovanje. Nije naivan, zna da s druge strane drveća vrebaju i lisice, i vukovi, i medvjedi, zna da se čovjek boji i manjka novca, i bolesti, i smrti. Ali poziva, baš on, rođen u godini završetka Velikoga rata, poziva ovaj svijet na rubu Trećega svjetskog rata, poziva da se krene od prvoga susjeda u potrebi. Poziva dr. Kranjčić da se bude čovjekom. Čovjekom s najvišim stupnjem čovječnosti.

Ljiljani za anđela

MONODRAMA

Meša

Razmem da me ne razmete zakej furt mrmlam sebe v bradu, od jutra do zutra, f petek i svetek, gda je se dobro i gda me nejakov jad uvati. Razmem zato kej ni ja prve nesem druge razmela, sem se čudila kak i vi sad mene, a zajne tri lete mojega sredovečnoga živlenja večito sem vu tem filmu, kak bi rekli ovi mladi ludi, kej stalno nejakve moderne prisopodobe od nečega čist prostoga delaju. Gda prostoga velim, ne mislim na nikej kej ne bi pristojno bilo, nek onak nekej jednostavno, kej saki more sprerazmeti, e to mislim.

Nu, bum krenula spočetka. Saku nedelu k meše idem, kak sem več povedala, unazaj tri lete. Če vam velim da bum skoro pedeset let života napunila, če bu mi Bogeck dragi zdravliča dal, vam se bu možda činilo da se i nemam baš s čem pofaliti, skoro bi se z vami mam i složila, nu sejeno poslunete me do kraja, vas lepo prosim. Ja v Bogecka verujem i njemu se molim odnavek, ne to pri mene od čera, sam tak došlo i postal, sem odnavek f cirkvu išla, spovedala se, hodočastila f svetišta diljem naše lepe domovine, nu gda sem se udala i decu rodila, me nekak to pustilo, pak sem se malo zapustila. Rekla bi mi moja mamica, dej je Bogeck duše lahko, da sem se bila zapustila i u još ponekojemu smislu, kej je praf zapraf i prava pravcata istina bila, nu gda mi je to u ono vreme rekla, nekak mi je to od nje bilo jako žal.

Došla mi je jenum prilikum decu pomoći pričuvati poradi toga kej su mi sveker i svekrva puno posla f polu imali, sakojake vrste zelenja su sadili, pak još uz to veliki vrčak imali, trsije na bregu delali, puno blaga f štale ranili, red je bil da se ko sneja dokažem, da f pomoč im priskočim, a kam z decum unda nek prizvati drugu baku, nek na nje pazi dok sem ja z muževemi na polu.

Mam gda ju je moj Ivec z vlaka k nami f hižu dopelal, odrivala me f šlafcimer naš i zela na red, nesem se pravo ni snašla. Kej delam od sebe, lepo me pitala, kej ne vidim na čega sem spodbodna vu tem starem zbledelem omaminem širclinu, to me najprve napala. Unda je zaklučila da mi

ni frizura ne baš kak bi mlade žene trebala biti, sa je nejakva razvalena, če je to pundža trebala biti, ona ju baš i ne vidi da je, a unda mi je našla i nejakovu rupicu na zubu, pitala me gda sem bila pri zubaru, na kej sem ja otpovedala da kam bi išla ak me nikej ne boli, a ona je načisto ponorela.

Da mi je muž saki dan vu poduzeču med ženami zriktanemi je rekla, kak me to ne sekira, da bum bez se zubi ostala prve nek bum trideset let napunila, če se bum tak ponašala, pak bum gebis nosila, da takve oprave f kakve ja hodim sekud samo stare babe trebaju nositi, tere nigdo više ne gledi, ma neče mi se ni prisečati kej je se zgovorila, a od sega mi je najtežejše došlo kej je f semu imala praf.

Ne mi se dalo stalno česati kak da nekam med lude pem, em sem stalno tak i tak f hiže bila, dece ne smetalo če sem malkoc raščerupana, kej se širclina tiče, sem leže ga oprala gda bi na mene se zbluckala neg nejakvu finu opravu, a tu rupicu na zubu nesem išla popraviti zato kej me zubara navek bilo straf. Da skratim pripovest, se je začas pri mene moja mama preokrenula onak baš kak treba, za tjeden dan kak je došla, se je drugače jše bilo. Plela mi je kečke i slagala frizure, prekrajala stare kikle da budu k nečemu slične, šircline stare odnesla susede kej je sama živila i ne si mogla nove od čega kupiti, a za zubara mi je peneze dala kej bi mi nekciju sprašil, kak me ne bi bolelo dok z onimi čudi po živcu f zubu mora brusiti i vrtati.

Moj Ivez ne mogel veruvati da sem ista žena, ozbilno vam velim. Odunda je moja mama vu negvemi očijami bila jednaka kak i negva.

Nu, na jeno me ne uspela natirati, a to je da f cirkvu krenem kak sem i prije išla. Nemrem ni reči zakej sem tak trdoglava bila, morebit samo radi toga da bar v nečemu ne bu po nejnomu, nesem se dala saku nedelu v Božji hram i amen. Jesem ja za svetke i Uskrsa i Božiča bila pri meše, decu sem uredno slala na veronauk i na svete sakramente, nu dale od toga niš. Bu bilo da se zato sad moji i čude kak sem si to najemput z Bogekom BFF, to vam znači po engleski najbolši prijatel zanavek, znam, če se i ne razmem v računala ni v mobitele, sem se raspitala gda su mi prvi put to nuke zrekle, još su se smejale, baka ima močnoga BFF, su se kikoljile. Najprf sem mislila da ne čujem dobro, kej b i kej f rflaju, malo jesem nagluva, pak sem čakala još teri put da poslunem, a unda sem se raspitala i zeznala kej to dojde.

Gda se mamica razbolela, več su deca velika bila, one žene kej su f poduzeču z mojem Ivezom navek lepo vredene bile se do jene su posedele, moji zubi navek još stoje v moje glave, a suseda tera je moje šircline blede na uživanje dobila eno počiva pod agacijum pri križu na selskem grobiju.

Me nigdo ne tirati moral f cirkvu gda su doktori rekli da te tumor kej mama v glave ima ne moči operirati i da se trebamo prirediti da je za par meseci z name na ovem svetu više ne bu.

Posle sem si mislila da mi je takov put k Njemu nazaj valda bil zacrtan i da mi je to mama nekak vu dogovoru ž Njim se zorganizerala, onak mu je valda najemptut rekla: »Čuj, Bože, če trebam i mreti da se moja čer k Tebi povrne, ja bum mrela, zemi me.« Luta sem bila v jeden kratki čas i študerala kak je zanimljivo da more se i vu takve bolesti okrenuti da na kraju zijde po nenjem. Me brzo ta ludost pustila, klečala sem i više nek v nedelu po sake cirkve f tere su soprta vrata bila gda sem ja bila blizu, če sem i negde drugde nek doma bila, slušala sem meše i na nemačkem i na talijanskem i na terem se god su jeziku se služile. Molila sem se i klečala na meše, prije meše, posle meše, doma sem klečala, molila sem mu se naj-prvejše da ju ozdrave, unda gda sem videla da to nemre, da nek je muke ležešemi napravi, a na kraju sem ga prosila nek ju gore na nebo več jem-put zeme, da se patnje reši, k sebe.

Kak su rekli oni v bele kuta, tak je točno se i bilo, popevala je v bolnice na nem mrskem rasklimanem krevetu gda ju je mladi župnik spovedati došel, i bolesničko je pomazanje dal, ja sem mislila da se bu na mene lutila kej sem ga dopelala, a ona je štela ga kušuvati i grliti mam gda se na vrate pojavit. Tak je veselo svoju spoved obavila, da se moral začas nazaj f bolničku sobu vrnuti, makar smo se sestra i ja več vane na ganjku ž njem pozdravlale, zato kej su i nejne dve cimerice sad štele spoved obaviti, gda su videle nju takvu veselu. Ne bi to niš čudno bilo, najte me krivo razmeti, nu jena je od nje dve bila druge a ne naše vere. Župnik jem je želju spunil, a unda su si skupa zapopevali, na slavu Bogeku.

Takva je bila mama moja, do zajnega časa. Gda več sama ne mogla pevati i moliti se, smo seka i ja z molitveniki poleg nje sedele, pak redom čez se kej je nutre zapisano naizmence molile, ne morate mi veruvati, nu ja znam da je mame to milo bilo, ne opče važno kej su nekteri nam ludi rekli da nas ona ne razme, da je nje sejeno jel mi samo tam sedimo ili je kej priopovedamo. Ne to bilo niš sejeno, ona je z Bogekom se obavljala celoga života, tak je bil red da je i na kraju Bogek bude blizu, mi smo ga saki dan na sakomu mestu da vuz nju bu prizivale.

Ne mi nijej to sad žal kej me čudno gledite gda počmem tak s tem mrmljanjem z čista mira, ja se ž Njim navek spominjam, za maminu dušu, tak sem mu obećala. Nema te kiše ni toga snega, sunca ili vetra teri bi mene sprečil da ja nedelu k meše pojdem, tam mene mamina vesela pesma

čaka, negda se smejem kak da sem nora, a negda se plačem, dok f cirkve tak popevamo. Negdo me onak pogledi poprek, nu večina me več pozna pak se ne čudi če ja popevam a suze kak graški velike mi po licu cure, me valda razmeju. Gđa mi je jenu nedelu lanec z beciklina opal na pol puta do cirkve, pak sem ga morala metati nazaj da otpedalam dale da stignem k meše na vreme, sa sem zamusana od črnoga šmira nuter f cirkvu zašla i mislila sem si da mi ne bu morti šteli drugi niti mira Kristovoga dati. Sem se prevarila, nigdo se ne okrenul od mene, samo je jeden onak brzo ruku nazaj povlekel, nu nesem se nasrdila.

Na mamu sem malo samo luta bila zato kej sem znala da sem si i te put za nevolu sama kriva, oču reči zato kej nesem nijakovga čistoga rupčeka vuz sebe imala, s terem bi si ruke obrisala gđa sem toga musavoga lanca pak na beciklin zakvačila. Praf je imala gđa je navek govorila da će se nekam dalše od doma pojde, moraš vuz se jenoga rupčeka i čistoga veša imati, zato kej nigdar ne znaš kej ti se more dogoditi, de moreš te dan završiti, pak Bogeč oslobodi da te kakvo zlo snajde i v bolnice te idu preslačit, a ti imaš zamusane pumperice i potkošulu, k čemu bi to bilo spodobno.

Eto, ludi dragi, se je pri mene ostalo i sad jednak kak je bilo i zdavna prije, ja oču nekak se po svojem, a ona me još i den denes čak odozgor, z onoga sveta, dej je Bogeč duše drage lahko, v red natiravle.

Ljiljani za andđela

Mala kuća, obojana u bijelo. Ispred nje klupa i posude s cvijećem. Uza zid se pružila ruža penjačica puna crvenih cvjetova. Na konopu se suši nekoliko krpa i dva mala ručnika. Izlazi Dinka s loncem. Zalijeva cvijeće. Na njoj tamna haljina. Pogrbljena je. Iz haljine, sa stražnje strane vrata, viri držak noža. Kosa uhvaćena ukosnicama. Podiže pogled i govori grupi prolaznika.

– Naprid, naprid! Još sto metara i vidit ćete vodu. Samo dric! (*pokazuje rukom*) To vam je najzdravija voda na svitu. Od starih vremena se zna da nikoga, koliko god bio uznojan, nikad nije prikinila. Gut, gut, samo vi naprid. Dric! (*pokazuje rukom*)

Ko će znat šta govore.

(Okrene se i pozdravlja Mariju koja dolazi iza grupe prolaznika.)

E, Marija! Jesi vidila ovih? Bit će neki Švabe. Ko zna šta oče. Poslala sam ih na vodu, pa nek se barem napiju. Ti se već spremila za crkvu. Sad ču i ja. Reka mi je Mate Antukin da bunim svit, da previše govorim. Danas neću ni rič progovorit. Neka se misli!

(*Ulazi u kuću i vraća se s loncem pa nastavi zalijevati cvijeće.*)

Isuse moj, blaga i ponizna srca, učini srce moje po srcu svome. On bi da ja mučim, a ne mogu mučat kad vidim nepravdu. Jel' bija red nacrtat ono na spomeniku? Sve mi cviće izbacili iz vase i zgazili. Da mi je samo znat koje to beštije mogu napravit. Šta su jadni ljudi krviti šta su bili u partizanin. Da nisu to moja posla. Jesu, nego šta su. Bratovo ime mi je na njemu. Jadni moj Ilija. Bija je dobar ka kruv. Svakome učinit, svakome pomoći. Otiša je, a nije ima ni sedamnajst godina. Ostali sami ja, Jozip, Anka i Ćaća. Lažem. Nismo ostali sami. Bilo ih je još dvanaest od čaćine prve žene. Braće i sestara. Svi otišli od kuće. Najžalije mi najstarijega. Živija u Zagrebu. Dolazija kad je moga.

(*Sjedne na klupu i stavi lonac na koljena pa se zagleda u neki svoj svijet.*)

Moj Bože, lipa li mu je bila žena! Ruse kose sve do pod pleća. Na njoj vešta u iljadu cvitova. Meni ka Gospe izgledala. Posli sam i ja imala veštu

s takvim cvitovima. Cic. Mogla sam kупит kad sam se zaposlila, ali onda mi izgledala ka svila i kadifa.

(*Maše rukom oko glave.*)

Di si mene našla? Aj, s mirom! Moram spomenit Živku da pogleda u pojatu. Čini mi se da sam jučer vidila stršljena kad je izletija ispod ploče.

Srića moja da sam se zaposlila. Radila sam ja svašta. Išla na žurnatu kod gospodara u Živogošće, Makarsku, Podgoru. Di god je tribalo. Kopal-a kumpire, brala višnje, grožđe, masline, čuvala blago. Ćača me pustija. Dva-tri dana posla, najviše deset, pa opet kući. Išla sam i na prugu Brčko – Banovići. Naredila vlast. Išlo pola sela. Ćači nije bilo pravo, ali se nije usuđija bost s Čedomirom. On bija sekretar. Govorilo se da denucira. To je bilo nešto najgore šta čovika može snać. Nas u selu nije denucira. Valjda zato šta smo njegovi, ali nikad se ne zna. Onda sam čula da u Dičjem selu traže radnike. Otišla ja doli. Rekla takva i takva je stvar. Troje nas u kući. Anka se već bila udala. Ćača star, brat bolestan, grožđe slabo rodilo, nema-mo šta jist. Zaposlilo me odma. Ćača nije dâ. Vika da imam ja posla u polju, da ko će grožđe, ko će masline, ko će blago. Prvi i zadnji put ga nisam poslušala i srića moja da nisam. Bilo dobro u Dičjem selu. Čistila, kuvala, sve šta je tribalo. Mala dica. Bolesna na pluća. Moj Bože, dobra li su bila ta dica. Mršava, prozirna, rumenih lica. Isti moj mali od pokojnog mi brata.

(*Vadi iz džepa maramicu i briše oči.*)

Donili ga pokazat ćači. Tri godine dite. Najslađe. (*uzdahne*) Došli do vode, onako uznojeni od puta, nevista ga umila. Za tri dana otiša anđelima. Govorili da je od vode, a ja znam da nije. Ta voda nikad nikome nije naškodila. Od sučije je umra. Vidila sam ja puno takvih u Dičjemu selu. Samo se sušili ka i moj mali anđel.

(*Okreće glavu prema susjednoj kući.*)

Slavka, ti se već spremila. Jesi vidila jutros one šta su trčali. Moj Bože, jadni ti su! Ma kakvo vježbanje! Ja sve mislim da su bidni bolesni. Vako su naša dica trčala. Onda bi stali u krug pa činili vježbe. Govorili su da je to dobro za pluća. Ovi naš zrak i borovi su im bili prava likarija za ta njihova pluća. A šta ja znam zašto su borovi bili dobri, ali su govorili da ih liče. Sad ču se i ja spremi. Samo da zalijem cviće.

(*Ustane s klupe pa nastavi zalijevati i razgovarati sama sa sobom.*)

Pokopali smo ga u grobnicu od bratovštine. Onda je tako bilo. Svaka bratovština svoju grobnicu. Sunce tetino! Na svaku mu godišnjicu odnesem buket ljiljana. Ima ih tamo kraj stare konobe. Posadila teta za njega. Da svom anđelu odnesem cviće za anđele.

(Vadi opet maramicu i briše oči.)

Brat je plaka. Reka da je zna da će se dogodit. Zato su i otišli iz Zagreba. On kopa kanale, ona prala tuđu robu. Jedva za hranu imali. Živili u podrumu. Uvik vlaga. Dite po cile noći kašljalo. Tili su ga donit ovde na čisti zrak. Da ga se nadiše do mile volje. Možda bi ga zrak i izličija da nije bilo prekasno.

(Sprema maramicu u džep. Drži lonac u ruci. Gleda preko ograde.)

E, Tereža, hvaljen Isus! Šetaš ti. A šta ćeš kad je tako. Tebi barem šetnja pomaže. Ja ne mogu od bolova. Stisne me u lopaticu pa vrti, vrti po cilu noć.

(Posegne rukom iza vrata pa izvadi dugačak nož.)

Da mi nije ovoga, poludila bi. Malo me razladi. Ne prođe bol nikad, ali mi bude lakše. Pijem, pijem. Svako jutro šaku. Ima zelenih, žutih, bijlih. Sve mi to likar propisa. Reka da će mi bit lakše. Sad me i želudac boli. Jedem ja dobro, ali ne mogu puno. Danas ču dva krila od kokoše. Ostalo mi od jučer. Šta ču ka sam sama. Skuvam pa mi ima za dva dana. Nekad i za tri. Aj ti, Tereža moja. I ja ču se sad spremi.

(Nastavi zalijevati cvijeće, ubere po koji list pa ga baci preko zida.)

E, moj Jozipe, da ti je vidiš kako sama čamotinjam. Ti si se spasija. Lipo ti je s anđelima. Di bi bija nego s njima? Nisi ti bija za ovaj svit. Puno je ružnih stvari u njemu, a sad uživaj. Brzo ču i ja k tebi. Ako Bog bude tako htio.

(Uspravi se, stavi ruku na bok i gleda u visinu.)

Sićaš se kad smo se smrzli u planini. Meni deset, tebi osam. Posla nas čaća po kumpire na Osičine. Dva sata planine. Nama tribalo više od tri. Male noge. Ja u tankoj vešti, ti u još tanjoj košulji. Lito bilo. Osmi desetoga. Oblaci se skupljali, ali još je bilo toplo. Mislili smo se vratiti prije kiše. Žurili nizbrdo. Svatko svoju vriću na kosti. Moja bila malo veća. Ti si uvik bija nejak. A je bila teška. Sva su mi se leđa smočila od znoja. Počelo puvat. Ruke se smrzle. Leđa mokra. Ti kukaš da sidnemo, da si se umorija. Nisam ti dala. Ako sidnemo i spustimo vriće, ostatićemo tako. Dobro je dok se krećemo, dok smo ugrijani. Onda je počeo snig. Osmi desetoga. Još lito bilo.

(Začuje se zvono s crkve. Dinka se prekrsti.)

Isuse moj, dobra i ponizna srca, učini srce moje po srcu svome. (*uzdahne*) Došli do podan planine, ti sija, bacija kumpire i počeo plakat. Sila i ja kraj tebe. Nagovarala te, kumila, molila, a ti plačeš i govorиш da bi najradije umra. (*prekrsti se*) Spustila i ja kumpire i plakala s tobom. Onda smo

se zagrlili i smirili. Gledali kako snig pada. Možda smo i zaspali. Lipo je bilo. Skoro da nam više nije bilo ladno.

(*Dinka se prene, pogleda desno. Vraća se Tereža.*)

Vec̄ si se vratila? Nisi bila sve do gore? Ne možeš danas? Neka, neka, pomalo koliko možeš. Baš sam se sitila kako smo se ja i moj pokojni Jozip (*prekrsti se*), Bog mu da pokoj duši, smrzli u Blinjači. Jel se sićaš kako su nas nosili ka dvi grane? Još si bila mala. Je, tako je, (*zastane kao da računa*) tek si se rodila. Ja se ne sićan ničega. Pričali kasnije. Masirali nas raki-jom. Otvarali nam usta pa nalivali u nas. Nije on obolija na živce od rakije.

Bija je uvik meškinjast. Na pokojnu mater. Jedva su je braća udali. Dali joj za dotu komad zemlje uz more. Selo se rugalo. Šta će ti zemlja uz more. Ka da je i nemaš. Nismo ništa na njoj radili. Bilo daleko. Živa istina. Vidim i ja da su se vrimena prominila.

Danas je tamo zemlja po zlato. Znam ja pošto je. Pitali neki da bi kupili. E, koliko smo se gladi napatili ka dica. Kad bi je danas prodala, mogla bi pitat pošto je svit. A šta će mi sve? Imam ja svoju penziju. Meni dosta. Ne triba meni ništa. Samo da nisam sama. Nema tih para koje bi dala da mi se vrate. Petnaest braće i sestara. Vidi me. Sinja kukavica. Sama ka prst.

Sve bi zemlje dala da mi se barem Jozip vrati. Ma, nemoj tako govorit! Bija je on meni dobar.

Koliko sam se straja napatila da ne zapali kuću dok sam bila na poslu. I da se ne ubije. Najteže mi je bilo mislit oče li se ubit dok me nema. Znam da ste svi pazili, ali oli čoviku puno triba kad oče, Tereža moja. Zahvalna sam ja i tebi i Mariji i Slavki. Da vas nije bilo, ko zna šta bi bilo s njim. Onda opet, kad se promislim, možda bi bilo i bolje da se ubija nego što sam ga morala stavit u Dom. (*udari se šakom u prsi*) Bože mi oprosti što govorim!

(*Opet vadi maramicu i briše oči. Šmrca.*)

Nikad sebi neću oprostit. Da sam barem ja bila na njegovom mistu. Govorila sam mu: »Jozipe moj, bit će ti ovde lipo«, a znala sam da mu nigdi ne može bit lipo ka u njegovoju kući. Ne bi ga nikad dala da sam mogla sama oko njega. Ne tribaš mi ti govorit. Znam i ja da je zalega u postelju i da nije ima ko oko njega. Kako sriće da sam muško. Ja bi ga privrćala. Samo da mi ne ide u Dom.

(*Spremi maramicu. Sluša.*)

S čaćom? Drugo je bilo s čaćom. Bila sam mlada. Mili Bože, sićaš se ti kako sam ga na kosti nosila iz sobe? Niza skale, pa ispred kuće. Volija je on sa svitom pričat. Svi bi se zaustavili.

Isto ka ja danas. (*smije se*) Ajde, moja Tereža. Vidimo se večeras. Nego, očeš danas k crkvi?

Dobro, onda druge nedilje. Bit će tebi bolje. Vidić ćeš.

(*Zvoni s crkve dva puta. Dinka se krsti.*)

Moram požurit da ne zakasnim. Zadnji put me velečasni opra isprid sviju. Mogla sam ja doći na vrime, ali kako ćeš proći kraj kuća nikoga ne pozdraviti. Rič po rič, i već prošlo skoro pola mise. Šta ću kad sam takva! Volim popričati s ljudima.

(*Uzima metlu i mete dvorište.*)

Sveta nedelja, a ja metem. Ko je gleda je li nedelja kad sam radila. Ako nećeš raditi, uzmi knjižicu, ima ko oče. Ujutro bi dala kokošama jist, pomuzla koze, bacila im granu brista, masline, čega bi se našlo, zgrabila dva oraha i trč nizbrdo.

(*Zastane, nasloni se na metlu i gleda u daljinu.*)

Moj Bože, vele ti sam puta trčala nizbrdo. Zimi mrak, još ne bi ni svatilo, a ja, kukavica sinja, lampadinu u ruke i trči.

(*Trgne se i nastavi mesti.*)

Bilo me za vidić onda, prilivala sam se na sve strane. A jesam mogla i pojist. Na poslu nam davali jist koliko oćemo. Nikad u životu nisam bila tako sita. Kući je bilo kumpira i rašćike. Komadić suvoga ako bi nam posla Andrija, stariji brat. Već je ima obitelj. I gojija je prasca. Moj otac nije gojija prasca. Oko njega se oče posla, a ja sam jedva stizala sve napraviti. I bez prasca. Deset kokoša. Četri koze. Đankul ih odnja, jesu bile zločeste.

(*Vraća se skupina prolaznika. Dinka se nasloni na metlu.*)

Vratili se vi. Jeste našli šta ste tražili? Ko će ga znati šta vi meni govorite. Jeste se barem napili vode? Lipa je naša voda. Nikad nikoga nije priknila. Gudbaj i vama.

(*Nastavlja mesti.*)

Došla bi s posla pa ćaći i Jozipu skuvala štagod za ručak. Sve nanoge odozdo. Tri kilometra. Ako bi trefija ko s autom, ukrca bi me. Malo je bilo takvih. Onda bi izila onako s nogu pirun-dva i trč u masline. Ili oko loze. Loza je pokora. Svaki dan je moraš obilaziti. Pomoga bi mi i Jozip, moram reć pošteno, ali on bi se brzo umorija i lakše mi je bilo samoj nego gledati je li sve napravila kako triba.

(*Sprema metlu u kut. Skida nekoliko kuhinjskih krpa i dva mala ručnika s konopa.*)

Miran je bija moj Jozip. Lega bi ispod masline i zaspao. Osim ono kad se tija ženit. Nismo više znali šta ćemo s njim. Zapeja i zapeja. Ćaća reka:

»Nek se ženi.« Ma di će se ženit kad mlada neće. Selo se rugalo. Moram reć pošteno, i pomogli su nam. Uvukli ga u kombi. Doktor Subašić naručija iz Splita. Vratili smo se autobusom. Ja išla po njega. Bio je miran cilim putem. I doma je bio miran. Nije više spominja ženidbu.

(*Sjedne na klupu i slaže robu.*)

Posli dvi godine je počeja govorit da će se ubit, ali mi nismo obadavali, dok se jednog dana nije bacija s krova. Srića da su nam stropovi niski, a i pâ je na put. Ovce još nisu istribile svu travu. Samo je slomija ruku. Ja ga vodila i vratila. Ovaj put nije bio miran. Sutradan sam išla u Subašića. Dâ mu nove tablete pa je po cili dan spava. Bolje i to nego da mi se baca s krova.

(*Zvoni treći put. Dinka se krsti.*)

Slavka, o, Slavka! (viče) Jesi se spremila? Sad ču i ja, samo da obučen veštu i spletem kosu.

Mogla sam se i ja udat. Bilo me šta za vidit. Nisam bila lipa, ali bila sam vridna i vesela. Tražija me Rade pokojnog Ante Jurina. Bija je sirotinja ka i ja, ali vridan. Čača nije dâ. Ne mogu se udat. Ko će njega i Jozipa gledat? Ja plakala, molila. Ništa nije pomagalo. Mogla sam danas imat svoga muža, svoju dicu. Ne bi bila ka kumpir. Sve mi je ispod zemlje. I braća i sestre i čača i mater.

(*Gladi složenu robu na koljenima.*)

Matera se skoro i ne sićam. Bila sam mala kad je umrla. Sićan se kako bi me milovala tankom rukom po kosi. Uvik je bila u krevetu. Uvik ležala. Da nije bilo sestre mi Tonke i brata Mate, ko zna šta bi od nas bilo. Imali su oni već svoje familje, ali bi nam poslali hrane koliko su mogli. Sirotinjo, i Bogu si teška!

(*Zvoni. Dinka gurne ruku u džep i izvadi mobitel. Izvuče dugaćku antenu pa ga prisloni k uhu.*)

Alo! Slavka, ti si? Šta ne iziđeš isprid kuće nego me zoveš? A, jadi moji! Ostavila muža? Šta će sad bidna? Neću ja nikome govorit. Pa šta ima veze da vičem? Nema nikoga okolo. Ko će me čut? Sve da i čuju, ne znaju o kome govorim. Šta govori? Oće se vratit tebi? Uzest mužu stan? A di će on? Aj, aj, dobro. Pričat ćeš mi posli.

(*Pritiska dugmad, uvuče antennu i spremi mobitel u džep.*)

Misli Slavka da se neće doznati, pa mi šapće na mobitel. Sveta stvar ovaj mobitel. Tako mi jedna drugu zovemo da se ne dozivamo. Ne mora niko znati naše posle. I ne dođe me skupo. Od moga dvora do njezinoga. Deset metara. To ne potroši ništa. Jesam. Kupila sam i ja mobitel. Od čovika

šta nam dotra voća i manistre. Nekad ima i nešto drugo. Govori nekidan: »Dinka, imam jedan lipi mobitel za tebe. Nije skup.« Ja uzela. Od svoje penzije. On me naučija di će pritisnit. Bože mili, da mi je bilo ovoga blaga i bogatstva kad sam bila mlađa. Jedan put za Božić, sićan se ka sad, poslali nam butić od pivca. Nas petero. Mater je već bila umrla. Podilili između sebe. Nikad više nešto tako slatko nisam pojila. Sad mogu šta oću, ali nema gušta. I želudac se odma buni. Najdraže mi je pojist malo leše kokoše. Sve onako iz poklopca. S nogu. Rugaju mi se da na sebi šparam. A šta će kad meni više od ovoga ne triba. Imam ja para. Spremila sam za sprovod. Neću da selo kupi za mene. Imam i lipu robu za ukop. Kupim sviče za na grob. Platim svete mise. Nemam više di trošit. Kad nisam navikla.

(*Prolazi jedan vikendaš.*)

Dobar dan! Kako ste? Je li došla gospođa? Koliko ćete ostati? Već se danas vraćate? A šta ćete kad se mora raditi? Šta ono kopate ispred kuće? Velika neka rupa. Govorin ja, sigurno nije crna jama. Već je imaju. Bazeni. Neka, neka bazena. Dica će vam guštat u njemu. Turisti. Iznajmivat ćete? Znam ja kako je u gradu. Para uvik malo. Onda bi mogli dobro zaraditi na tim turistima. Barem da pokrijete ovo šta ćete potrošiti na bazen. Država daje? Za bazene? Ajde, neka, fala Bogu. Tek ćete se na jesen vratiti. Samo vikendom. Dici je škola. Onda će se malo naplivati u tome bazenu. Barem ćete zaraditi na turistima. Bune li se dica šta ovo lito neće biti ovde? Sritna? Ne vole selo. Ne znaju oni šta propuštaju. Više vridi ovde dan nego misec u gradu. Idete k crkvi? Ajte, ajte, sad će i ja. Samo da se obučem.

Moj Bože, cili se svit pomamija za parama. Sad će on u srid sela sagraditi bazen, pustiti u kuću turiste, a oni se kuvati u gradu. Ma šta je ovo došlo! Ništa ja više ne razumim. Samo trče, samo grabe. Ka da će na oni svit odniti. Ja imam svoju penziju. Kolika je, tolika je. Meni dosta. A imam i ovu kućicu. Ostaviti će je nećaku. Sinu pokojnog brata Mate. Kad me više ne bude, neka radi s njom šta oće.

(*Unosi robu u kuću i vraća se sa škarama. Odrezuje ljiljane.*)

Najprije će za moga maloga, zlato moje. Samo sam ga tri dana poznavala. Andel moj mali.

(*Stavlja ljiljane na klupu pa stane ispred ruže i gleda.*)

Ima ruža. Imat će sve. Ko će tebi, Dinka, nositi cviće, jadna ti si? Bio je ovaj dvor nekad pun mladosti i veselja. Nismo imali ništa osim veselja. Bili smo gladni, ali smo se uvik smijali. Čaći nije bilo drago. Šta se keserite, zna bi zavikat. Mi bi se malo smirili, pa opet iznova.

(*Odrezuje ruže i skida s njih trnje.*)

Vele ti sam se smijala kad su napili Bagu i popeli ga na teracu Ruže Franina. Rastega on harmoniku.

(*Dinka zastane. Čuje se zvuk harmonike. Vesela dalmatinska pjesma.*)

Moj Bože, lipo li ti je svira! Bilo ga milina slušat.

(*Nosi naramak ruža na klupu, ulazi u kuću i vraća se s nekoliko listova novina pa zamotava ruže. Harmonika zamukne. Zvona s crkve slave. Dinka otrči u kuću i za tren izide u sivoj haljini. Zagladi rukom kosu i pozuri preko dvorišta.*)

Slavka! O, Slavka! Otišla je. Sad ču i ja. Ajme meni, zakasnit ču! Oprostit će Bog.

Nebo v farbe jorgovana

Kuhinja. Stol od grubo istesane hrastovine. Na njemu svijećnjak sa svijećom koja dogorijeva, raspelo, čaša i vrč s vinom. Starica skida maramu s glave i slaže je na stolu. Kroz otvoren prozor čuju se cvrčci.

– E, moj Bogek, da sem unda znala to kaj sada znam, ne bi vas bila pustila da si otidete. Ne bi. Kak da je negde drugde bole nek tu pri nami. (uzdiše) Morti imate dučan pod nosom i se te lepe stvari, cipele i obleku. I avute i spametne telefone, kaj ti ja se znam. Ali sejeno, nemate of mir teri je tu pri nami, tam od avutof ne čujete šmrčke f polu, ni žabe kak v grabe krekeču, ni čuka teri po noći popevle. Ni veter teri z granami po krovu tuče.

Velite da delate »z glavum«. Dobro, verujem vam ja to, zato su vam ruke na slika tak bele i fine. A poglečte moje.

(*Rastvara dlanove i gleda u ogrubjelu kožu prepunu žuljeva.*)

A kaj bi? Vi više žule ni poznali ne bi. Si delate z olofkami, i onemi stroji na teremi samo gumbe pritiščete. Nek. Ne mene žal kaj se vi ne mučite onak kak se ja celi život mučim. Ne mene žal. Kakova bi ja mati bila gda se ne bi vuspehu svoje dece raduvala? Nek ste vi vuspešni, nek. I fala vam kaj se na svoju staru mater teda negda zmislite i nekteru mi slikicu pošelete.

Znate kak rada imam vas i vnukeke. Kaj se dolarof dotikavle, ne morate mi do Božića niš slati, za kruf i mleko imam, a kaj mene puno i treba. Katena mi je napunila špajzu i frižider, donesla mi je tablu špeka, demizon vina i debelu klobasu.

Sem je rekla: »Kato, a kaj će mene vino? Retko gda se ja popiti vina setim, gda me nekaj zaboli, i unda ga z vodum pomešam, negda v mladosti smo si znale svekrva i ja čašu-dve popiti gda smo onak teško delale. Potom sem morala sečkakove tablete pitи, leta i leta nesem nijakovoga alkohola trošila, pak kaj bum sad pod starost z vinom počimala.«

A ne baš tak. Tu i tam si znam komovice f čaj deti ili vina s cukorom i klinčekom skuvati.

A ona samo muči i trpa v frižider. Devenicu, belu, onu kaj denes skoro više nigdo ne dela, baš onu teru najrajši imam. Bu je dosta i mene i mačkom.

(*Gleda prema prozoru gdje na dasci leži debeli žuti mačak. Polagano dolazi večer.*)

I treba donesti, em vas furt nejakova vračtva fekta. Kaj ne dosta da se za me starate, nek još i ž njum brigu vodite.

A ne vam ona tak dobra kak se dela. Nekteri den sem ju vlovila kak mi vugorke z vrta krade, prasica. Gđa me je vidla, fletno se pobrala domom, a vu fertunu je nekaj nosila, sto posto moje vugorke. Dobro, nesem je ja brojila, ali sigurna sem da jih bar pet-šest manjka od včera. I svoje mačke furt pretirava, škrta je i ne da jim jesti, a one unda bokčije dojdu k mene pak se komaj jedva najedu. Pri mene je navek nekaj v zdelice. (*uzdiše*)

Joj, tak je sparina. Če večeres ne bu kiše ne znam gđa je bu. Žejna sem, bome sem se denes na vrtu nadelala kak kakva mlada cura. A ne da moram, ali eto, imam rada to malo vrteka. Me na on naš negdašni veliki podseča.

(*Natače malo vina u čašu.*)

Gđa sem bila mlada, nikaj mi ne bilo žmehko ni teško, mogla sem delati i bez jela i bez pila. A morala sem na pole mam gđa bi se razdanilo. Svekrva je rekla: »Ti, Maro, ojdi, zemi motiku, dok još ne vruče, a ja bum taki za tobum došla, samo da žgance skuvam, kaj bude se sa družina najela.« I tak sem ja otišla i kopala i kopala, sunce se je digalo na nebu tero je najprf bilo onak v farbe jorgovana, lubičasto i rozo, a potlem gđa je sunce zažarilo, je bilo najprf plavo kak morje, a unda svetlo kak da zapališ hiladu žaruli i nigde se ne bilo moći skriti ni lada najti.

A gđa bi svekrva na koncu došla, ja nesem mogla više jesti žgance tere mi je donesla zato kaj več nesem bila gladna, samo sem žejala i pila se vodu i po sebe polevala, i sa sem bila od švica i od vode. I zato kaj su žganci već mrzli bili. I tak sem navek delala na vode i na žgance i negda vuz komad sira teroga smo same doma delale.

A svekrva i ova mlajša sneja Barek, navek su se nekak zvlekle, našle si tobože nejakof laganeši posel f hiže i okolo nje. »Tebe, Maro, motika nekak najbole ide«, si su govorili, i tak sem ja bila Marek, majstorica od motike. A da vam praf rečem, negda mi je to dobro i došlo. Gđa bi se oni doma počeli oko nečega spregovarjati, a nigdo nikomu za praf ne dal, aj sem lepo otišla f sušu, zela motiku na rame i na pole.

Nesem več bila bedasta pak išla brez vode, navek sem si posle natočila flašu, zato kaj čovek brez jela more fajn dugo biti, ali brez vode ne. I gda ste vi bili mali, sem vas sobum na pole pelala. Zela bi kareranu deku, nekaj vaše igracki i tak bi deku prestrla na zemlu i vi bi se igrali, a ja sem kopala. Kopala i popevala. Joj, kak su to lepa vreemna bila.

(*Pogleda uprtog u tavanicu tiko pjevuši »Lepi naši strnokosi«.*)

A unda ste odrasli i na škole otišli. I se je to v redu, samo nikak ne razmem da neste mogli tu pri hiže ostati, nek da ste morali f tuđu zemlu prejti. To kaj vam je otec prerano vrnrl, ne značilo da ne bute vuspeli sebe i v domovine života stvoriti, je, ali vi ste šteli više i bole, i tak ste se po svetu razišli kak mrvaci.

A ja sem ostala, kaj bi drugo. Pa kak bi se ovo ostavila da propada. Deda i babice več zdamlek ne, pokoj im duše, puno su me put znali nasi kerati, znala sem se i naplakati zato kaj nesu navek najpravedneši bili, ali zdaj vidim da ne ni njim bilo lefko, treba je bilo z družinum upravlati, negda su se si držali skup i skup z jene zdele jeli, a ne kak denes gda je saki za sebe i gda ne bi ni za živu glavu posegel v skupnu zdelu ili na priliku popil vino z čaše s tere je negdo drugi pil.

(*Natače još malo vina i krajičkom marame briše suzu.*)

I kaj? (*glasnije*) Sejeno ste škambravi i osetlivi i furt te nejakove antibiotike pijete i ruke dezinficerate ščem kvaku dodenete, a mi smo negda se to z rakijum rešavali. Gde se je kum Pepič širočkum posekel, smo mu ranu s komovicum zeprali, s frbantom svezali i ne ni videl doktora, a rana je zaraska. Če je nekoga drobec bolel, osobito za naše ženske bolesti, imale smo babica i ja navek spravljenu flašičku vrmaru spod alinja, kak ju dečki, otec vam i stric, a bome i ded ne bi mogli najti.

I nesmo ni znali za nijakove antibiotike ni ove leke kaj ih denes davaju kak bi ljudi moglibole zaspasti. Te nejakove asperine i vapaurine i antidepresive i kak je se ne zovu. Toga nam ne bilo treba. Mi smo se nadelali i gda bi z večeri legli f postel, zaspali bi kak klade.

E, ali denes je se drugač. Idem ja nekteri dan prek v dučan, ponestalo mi je bilo kvasca, a štela sem si kraflne narediti, i kaj vidim. Pred dučanom njih sedem-osem, i si v jene ruke drže pivu, a v druge te vraži mobilni i po njem s prstji prebiraju. Nigdo se z nikem ne spomina, nigdo nikoga v oči ne gledi. »Isusek dragi,« mislim si ja, »pak vi više ni znate jeni za druge, kak da ne postojite, samo vu te ekrane zrlite.«

Ja se, eto, s tum susedum Katenum znam negda i porečkati, ali si pak stanemo pri plotu i zdebateramo su dnevnu i selsku politiku. I unda nam

bu leže dale delati. Nemre človek bez človeka živeti. Kak živeti, a drugoga človeka v oči ne pogledati, kak? Pak ti ekrani nesu živi, oni samo svetle s tem nejakovem plavem svetlom tero človeku dušu i pamet zimle.

E, deca draga. Se je danes lehko postalo i se je moći s penezi kupiti. I avuto, i hižu, i televizor i posel. Jedino zdravle ne moći kupiti. A bome ni duševni mir. Samo kaj ljudi toga nesu svesni. Nečeju videti pri zdrave očija kaj su prave vrednosti v životu. A to je zdravije, obitel i čista savest. Ali kak da je nekterem menje važno nek imati veliki avuto ili skupu robu.

(Popravlja rukom nabor na pregači. Izvana dopiru koraci po cesti.)

A kaj se mene dotikavle, ne žalim se. Gđa me trga f kolenu, popijem si pol čaše vina, gđa mi poraste tlak, popijem si čašičku komovice i mam mi je bole. Glede savesti, tu sem nektere stvari isto sobum raščistila. Gđa sem ono bila poplašila vašega tateka da bum otišla če bu i dale saki drugi dan išel kume Jagice pomagat beciklina popraviti, sem lagala, če baš sem se tobože bila spakerala, kam bi otišla, ali me savest za to više ne peče, a on je mam prestal k Jagice hoditi.

Daklem zdravije donekle imam. Čistu savest donekle imam. Imam fala Bogu i vas, obitel, samo kaj neste z menu. A ja k vam vu te metropole nejdem i šlus. Bole pole nek metropole. S tem se morate pomiriti. Gđa me ne bu, z hižum i gruntom delajte kaj hoćete, ali dok sem ja živa, ja bum grunta i hižu opčuvala. Kak su i moji negda.

(Uzdiše jače nego ranije i nadlanicom otire oči.)

Samo to kaj sem nekteri den zeznala me je fajn potreslo. To kaj ste mi prek telefona rekli, to si ne bi ja od vas očekivala. To da bi vi mene, tera još ni osmedeset nemam, šteli v nejakof dom porinuti, s tem se ja nikak nemrem pomiriti. I zato tu zdaj sedim i nećem ni žarulu paliti, nek tu pri sveče sedim kak negda zdamlek gđa nesmo struje imeli. I ovo vino pijem Katenino, tero ne baš Bog zna kaj, nejakof kiseliš, ali bu mi pomoglo kaj legeše zaspim. A nigdar nesem znala kaj je nesanica dok mi neste te dom na nos porinuli.

(Briše dlanom nepostojeću prašinu sa stola.)

Pak tam ni Katene ne, ni mačka nemrem tam popelati, gđo bi njega hranila, kaj ova škrta Katena, a kaj bu z vugorki i z rožami? Bi li otam f cirku mogla gđa se setim? Tam budu me s tabletami zdrogerali, vu nejakvu krletku zaprli, tam nikoga ne poznam. Nejdem. Odlučila sem. Nejdem. Nejdem ni pod koju cenu. Kaj bi mene negdo fruštuka i obedu kuval gđa si ja to morem narediti sama.

(Ustaje polako i dohvaća štap. Odlazi do police i skida metalnu kutiju u kojoj su nekada bili keksi. Otvara je i vadi šuškave novčanice, dolare i eure. Slaže ih i gladi.)

Mene penezi nigdar nesu bili važni, to znate. Ali da sem si nekaj prišparala jesem. Nesem trošila kak pijani bogataš tatinu vam penziju, ni ono kaj mi vi pošelete. I zato vam velim, ja sem obezbeđena i v dom nejdem. I to kaj ste rekli da se na red za dom čaka par let, to vi mene samo tak. Već si vi iščete nejakovu vezu za tam me spakerati, ali ne bu vam to prešlo, da znate. Ni k vam, ni v dom, i šlus. A če me bute silili, ja bum otišla. Of put za zbilja. I ne bute me našli. Spakerala bum sebe i mačka pa kam nas put odnese, ne lažem. To bum vam zutra f pismu napisala. Ovo s telefoni mene baš nejde. Zmislim se kaj sem štela reči gda već slušalicu spustim.

(Dizje pogled prema raspelu i šapće.)

Oprosti mi, Isusek, negda čovek za opče dobro mora reči nekaj kaj ne istina. Idem si sad počinuti. Joj, da mi se v jutro zbuditi i videti onak lepo nebo v farbe jorgovana kak negda.

(Križa se. Vraća novac u kutiju i odlaže je na policu. Polako sjeda na krevet. Skida pregaču i slaže je na stolac. Presvlači se u spavaćicu i liježe u krevet. Pokriva se do brade. Moli. Cvrcći su vani utihнуli. Po prozorskoj dasci zabubnjala je kiša. Vjetar je stao. Baka je zaspala.)

Tjeskoba via Roma

LIK: Stjepan, svećenik

VRIJEME RADNJE: 1968. godina

Zimska noć u sobi na zagrebačkoj bogosloviji. Čuju se rijetki koraci na hodniku. Svećenik sjedi za radnim stolom i piše dnevnik. Hladan vjetar udara na prozorska okna.

STJEPAN: Gospodine, sve je u tvojim rukama. I ovaj sjeverac, i ova noć, i moja operacija. Ujutro putujem u Rim, glava mi je teška. Teturanje je postalo nepodnošljivo. A i glasine svijeta da se opijam, da sam odan alkoholu. Ti znaš da je odanost samo služenje tebi. Bože, ako je tumor moj najveći križ, neka se vrši volja tvoja. Ti znaš da sam se trudio, ali nije bilo dovoljno. Imao si druge planove sa mnom, kao što i sada sve predajem u tvoje ruke.

Bojim se. Nijedna operacija nije bezopasna. Kamoli kada se diraju sive stanice, one koje moraju donositi odluke. A opet, sve je po tom, i prije, i poslije operacije. Bojim se i za svoje Križevčane, kako će se oni snaći u ovom prijelaznom razdoblju, a opet, izdržali su i onomad kada se biralo između dvojice svećenika, pa im došao treći za župnika – moja malenkost. Šesnaest godina prohujalo je poput ovoga zimskoga sjeverca koji šiba kap-tolskim perivojem, struji kao ledena gruda od Nove Vesi do katedrale, i već ujutro neće biti ni mene u ovoj sobi, a i vjetar će jenjati. I tako odlaze dani u nepovrat, i godine Gospodnje.

Nedostaje mi crkva sv. Ane, poldanjica i vjerni narod, stiješnjen brigama i mukama. Nedjeljni miris križevačkih »čurki« i »raca« na svečanim stolovima, poslijepodnevne šetnje kraj kapele sv. Florijana, tog vatrogasnoga stražara nad sušnim Prigorjem, dolinom između naive i tvrdoglavosti, gdje ljudi mogu sve steći svojim radom, ali i »proliti mlijeko« teškom čudi. Mnogi su preplašeni, godinama, u strahu zbog gubitka posla ne idu u crkvu, na sakramente. Partija je većini utjerala poslušnost u grudi, kao da će vječno opstati. Ljudi se boje biti viđeni, prokazani, izbačeni. Bože,

kako je teže nekrvno mučeništvo od krvnoga, tko će sabrati tvoje preplaćene jaganjce kada nema čuvara na livadama i rijekama.

Može li molitva spasiti svijet? Može li molitva našega čuvara s nebesa, kardinala Alojzija, pomoći da hrvatski narod već jednom ne bude preplašen, ne bude uvijek sluga idejama drugih naroda i država. Ti si svojom žrtvom spasio svijet, i oprosti nedostojnom služi na sumnjama, ali treba nam novo proljeće, da odmijeni ovu tešku zimu, u kojoj nemam ni zimskoga kaputa, jer sam ga poklonio ubogom križevačkom siromahu. I čudi se kolega što samo u košulji hodam Kaptolom, dok studen ulazi pod kožu, a opet, znam da me čuvaš od svih vjetrova i oluja. Kao što si me sačuvao i nakon odlaska s ovog istog mjesta u Hrvatski Leskovac, pod sigurno i mirno utočište karmelićanki, gdje sam dvije godine vježbao poslušnost duha. A nije bilo lako, kao što ni sada nije jednostavno reći: »Sve što imam, tvoje je, Gospodine.« Nije jednostavno reći, ali znam da jest tako.

I znam, možda se i ne vratim iz Vječnoga Grada, tamo gdje počivaju kosti apostolskih prvaka Petra i Pavla, tamo gdje u tami katakomba miliuni kršćana čekaju eshaton. Što može moje slabašno stvorenje u moćnom papinskom gradu, autentičnom odrazu povijesti, s golemin bazilikama, antičkom ostavštinom, umjetničkim djelima koja ostavljuju bez daha i one nevjerne Tome. Bože, zar si odredio da usnem u gradu sedam brežuljaka, kao sedam svetih sakramenata, na obalama Tibera, tako daleko od rodnog Petrijanca, svih mojih živih i pokojnih? Priznajem ti ponovno, bojam se, Gospodine, dao si mi pola vijeka na ovoj zemlji, a toliko je još neučinjenoga, neostvarenoga ostalo, bitaka za spasenje duša, molitvom, sakramentom, razgovorom, djelom. Čini se da ništa nisam ni napravio.

Pod Kalnikom se smjenjuju vjetrovi i padaline, a ljudi ostaju isti, nepromijenjeni. Oni moraju zaraditi za kruh svagdašnji, kako bi svojoj djeci osigurali školu, namaknuli za osnovne troškove. Kopaju od jutra do sutra na njivama Gospodnjim, uvijek u trci da na stolu bude hrane, i uvijek s nepovjerenjem da će pticama nebeskim, koje nit siju, nit žanju, biti dovoljno. S vjerom će se i gladan čovjek nasititi, ah, Bože, tako su savršena djela milosrđa, samo ako čovjek povjeruje. Oprosti što nisam više gradio oko crkve, stalno sam gledao kako tesati ljudsku nutrinu, pomoći izrezbariti ono najdragocjenije u svakom pojedincu. Računao sam, ima vremena za popravke, materijalna ulaganja. Jer, tko će misliti o duhovnom, o onostranom, nesvakodnevnom, o onome što nas sve čeka kada otputujemo s ovoga svijeta. Smiješno, ali kada čovjek izgubi svoju svakodnevnicu, tada mu ona najviše nedostaje.

Tako i meni, prije puta, ovdje na dlanu hrvatske povijesti, granici Kap-tola i Griča, granici onoga Matoševoga križa cijele jedne nacije, baš ovdje nedostaje križevački park, otmjena zgrada Hrvatskoga doma, zvonici svih crkava povijesnoga gradića koji je svoju samostalnost uvijek skupo plaćao, kao i druge hrvatske pokrajine. Nedostaje blatna šetnja, snijeg do koljena, grkokatolička braća na onoj golgotskoj uzvisini, i pogled na dičnu kalničku planinu, i Stari grad svih naših novih nastojanja. Znam da razumiješ, Gospodine, razumiješ sve moje slabosti, nastojanja, želje. Ti si Drugim vatikanskim koncilom promijenio lice Crkve, ma koliko se mi predkoncilskoga usmjerjenja opirali tome, ili ne možemo dokučiti promjene koje će saborski dokumenti izazvati u predstojećim godinama. Otvaraš Crkvu svijetu, ali svećenik je od pamтивјека morao najprije naučiti hraniti Pre-sveto u svojim grudima pa tek onda kao hrabar svjedok vjere izići pred svjetinu. Lice svećenika manje je važno od svetohraništa i čuvanja uspo-mena na muku, smrt i uskrsnuće Tvojega sina.

Bože, reci da nije bilo uzalud, ni doktorska disertacija, ni sve ove izvan-zagrebačke godine. Reci da nije uzaludna smrt mojega brata, kojega zvjer-ski ubiše u oazi ozaljske utvrde Zrinskih i Frankopana, i on je stradao po-put njih, ne hoteći se pokloniti vlasti novih gospodara, novih bogova. Ah, kao da me glava još snažnije zaboli kada se sjetim prolivene krvi, i muke našega kardinala, poniženoga u očima komunista, a uzdignutoga u tvom oku. Zar nije činio sve što je mogao da spasi pripadnike svih naroda, i Ži-dove, i Srbe? U svakom je čovjeku video našega Cigana Tomića, najboljega prijevoznika, kamo god se putnik namjerio. Jer svakoga si čovjeka stvorio na svoju sliku i priliku, i u svakoga čovjeka ugradio talent koji može ra-dom oplemeniti, zalijevati, plijeviti.

Boli me glava, Oče, što će biti s mojim zdravljem, hoću li preživjeti rim-sko iskušenje, prepušten u liječničke ruke? Oprosti mi što nisam mogao pješice krenuti na bistročko hodočašće, kao svih prethodnih godina. Jed-va sam i ranije izdržao, pognute glave, prepuštajući da vodiš moje noge, da izdrže dalek put od majke do kćeri. Da, trebalo je prijeći od Sv. Ane do Majke Božje Bistričke, biti dobar pastir na hodočašću, voditi molitvu i pjesmu s umornim, ali razdražanim narodom. Ne dopusti da izgube vje-ru što god da si sa mnom naumio, neka križevački i hrvatski vjernici do posljednjega čovjeka ostanu ustrajni, sigurni da će jednom svanuti i ona konačna nebeska zora posljednjega dana, kada će svaka duša biti spašena, a nečista bačena u oganj plameni.

Vjerujem, Gospodine, i znam da ništa ne traje dovijeka, i ničija nije gorjela do zore, ali pomozi mi, i na rimskom odjelu, dokučiti smisao vlastitoga putovanja, vlastitoga postojanja. Toliko sam volio svakoga dana podizati hostiju i kalež, u spomen na najveću vijest u povijesti čovječanstva, podizati u čast nepresušne vjere. Zar će nestati svega toga, zar nisam još tridesetak godina u svojim zemaljskim očima bio sposoban vršiti isti spomenčin, istom predanošću, žarom, voljom? A na mojoju putu bili su i partijski doušnici, i bojažljivi župnici, vječni strah od ovozemaljskih autoriteta, kao da ti, Gospodine, nisi jedini autoritet.

Čega se može bojati jedan župnik, u pohabanoj reverendi, s molitvenikom istrošenim od uporabe, kada stane pred svojim pukom i naviješta Božju riječ. A ljudi svejedno šute, spletka, vode svoje privatne bitke i ratove, trude se napakostiti prвome susjedu, kolegi. Oprosti im, Bože, vjerujem da je svaki čovjek rođen dobar, ali zlo ga napada, u želji da ono nadvlada tvojom riječju, kao da je to moguće.

Ah, tako me bolje glava, kao da nijedna tableteta ni operacija ne mogu pomoći. Osjećam težinu čitavoga bitka u svojoj glavi, i misli se sve teže probijaju na papir, pod slabašnim svjetlom, i vjetar sve jače piri, valjda će i pročistiti nemirne duhove, nemirne snove. Kako bi bilo lijepo da mi mladi orguljaš Vladek zasvira *Aleluju*, na onaj svoj neponovljivi način, *Aleluju* koja spašava tjeskobu srca i duše. Teško mi je, osjećam kao da ne mogu ni ustati normalno, kamoli pristupiti putovanju i operacijskom stolu. Nisam vjerojatno do ove večeri ni bio svjestan svojih slabosti, koje samo tebi otkrivam, jer ti ionako putuješ sa mnom i želio si da dođem u ovu turobnu dolinu, pod krov svoje Mare i Josipa. Bože, dao si mi toliku milost u istoimenim roditeljima svojega sina, iako nisam imao ni sedam mjeseci kada si moju majku pozvao na nebo, i ostavio njezino lice samo na rijetkim fotografijama. Izmolila je s onog svijeta moje svećeništvo, i kako ne bih, ovako smrtan, slatio predragocjenu milost da budem zaređen upravo po rukama nadbiskupa Alojzija, u vrtlogu Drugoga svjetskog rata, u našoj državi koju su obeščastili i naši i njihovi. Raduje li se moja majka što će se njezin sin krhkoga zdravlja uskoro pridružiti obiteljskom nebeskom stolom, ili bi željela da još poživim kako bih zaokružio svoje poslanje?

Bože, zar je uzalud biti intelektualcem, promišljati ovaj apokaliptični trenutak planeta, izmorenog ratovima, klanjima, prirodnim katastrofama? Zašto čovjeka tako brzo pozoveš k sebi, čovjeka koji samo iskustvom godina može steći mudrost i odbaciti ranije zablude, netočne tvrdnje, raskr-

stiti s nebitnim? Roje se pitanja bez odgovora, a ti strpljivo čekaš u tišini, jer znaš kada je dosta, jer znaš kada je kraj bez kraja. Stolju nadbiskupi, kraljevi, komesari, uljuljani u varljivoj privremenosti, donose bezobzirne zakone, odluke, propise, planiraju velike uštede na malome čovjeku, sijeku grane svojih osakaćenih savjesti, zaboravljajući na prolaznost, na promjene izboranoga lica, na smrtnost grješnoga tijela.

Što si htio od mene, vinogradara u križevačkoj župi, sklonivši me jednokratno u ono što postade trajno? Zar ti nisam dobro služio, svjestan da sam mogao bolje, dostojniјe? Zašto si bacio ovaj tumor na mene, reci mi, Bože, uvažavajući slabost cjelokupnoga bića? Hoće li moj tumor pomoći da svijet bude bolje mjesto ako mene ne bude? Što da radim s ovom neukrotivom glavoboljom i srcem koje te tako traži, a dobije samo premještaje, bolest, strašljive župljane, društvene dušobrižnike? Oprosti, nije u redu od mene tako ispitivati, ali nesnosno boli, kao da će puknuti. I glava, i mozak, i srce i duša. Kao da će prsnuti još ove noći i razliti se kaptolskom ulicom čitavo jedno postojanje, nada u spasenje, kojemu sam i sam pri-donio. Zaboravljam, zaboravljam da mi je sve darovano, od prvoga daha, od majčine smrti, ranih odlazaka braće i sestara, od osobnoga kucanja na vrata i promišljanja da postanem svećenik, prijateljevanja s nadbiskupom Alojzijem i njegovim naslijednicima, među kojima su dvojica Franje imala presudnu ulogu očuvanja optimizma hrvatskoga vjernika. Hoće li Šeper i Kuharić moći napraviti sve ono što meni nije darovano, ili barem pokušati izvući brod iz jugoslavenskoga gliba?

Oprosti meni, Gospodine, sitan je sat, a ja te tako zamaram, kao da ti bolje od mene ne znaš što donosi sutra i kakve blagoslove spremаш svojim patnicima. Ako si i vlastiti narod pustio da se gomba četrdeset godina u egipatskom zarobljeništvu, vjerojatno kušaš i hrvatsku braću da izdrže okove modernoga doba, zajedno sa svim svojim strijeljanim i nestalim očevima, majkama, braćom i sestrama. Tko će donijeti i što će biti naše Crveno more, kako da se Jadran otvorи pred tvojim naumom, tvojom pro-vidnošću? Kome si namijenio ulogu Mojsija, kome Arona, u izlasku koji se jednom mora dogoditi? Da, mora, kada neznani čuvar Gospodnjega stada to zamišlja u ovoj vjetrovitoj beskrajnoj noći, a ne mora ako bude volja tvoja. Hrvam se, Gospodine, i osjećam kao da neću moći usnuti, zaspati, zaboraviti sve proživljeno u prolaznom životnom dašku, onome u kojemu ni čovjeka ni svećenika ne zapamti ni selo njegovo.

Sačuvaj od vatre i vode moj pitomi Petrijanec i njegove ljude, blagoslovili ih svojim svevremenskim planom, jer ti znaš najbolje što ište i što je

potrebno i onom najmanjem stvorenju. A svi smo maleni pod kapom nebeskom, i željni Ljubavi, koja jedino u tvojoj milosti i tvojemu srcu može otpočinuti. Nauči me prihvati budućnost, osobito večeras, kada postajem svjestan da nisam svladao osnovne lekcije, da sam posumnjavao i u ono nesumnjivo, da sam tražio kruha preko pogače, i to baš ja, koji nikad ni sam bio nekog apetita, tražio sam više no što mi je dano vidjeti, no što mi je dopušteno otkriti.

Ujutro putujem u Rim. Nadam se i odspavati barem koji sat do polaska. Ako glavobolja dopusti. Stvari su spremljene, a ništa ionako ne trebam, vjerujem da će se u klinici pobrinuti za mene. Oprosti mi, Bože, što nisam prepoznao ili sam ignorirao simptome bolesti, nisam ni slatio da je ovako teška. Najteža. Ali znam i ponavljam da si i ovim tumorom dao križ koji mogu ponijeti, križ koji nije veći od tvojega zacrtanog plana. Moje su misli sve teže, sve crnje, ali znam da će sve biti dobro. Mora biti. Jer, Gospodine, sve je u tvojim rukama.

(Odloži rokovnik, ugasi svjetlo i lagano teturajući dohvati rub kreverte. Sklopi ruke i tijekom molitve zaspe. Sutradan je otisao na rimsko putovanje s kojega se u domovinu vratio u lijisu. Preminuo je nakon druge operacije tumora na mozgu. Ostalo je sjećanje.)

Bilješke o autorima

ANUŠIĆ, Ružica (Koprivnica, 1972.), Zadar

ruanual@gmail.com

Diplomirala je na Katehetskom institutu Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Piše poeziju. Do sada nije objavljivala svoje književne rade.

Na 5. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 2. nagrade za poeziju.

BAJER, Natalija (Sisak, 1968.), Lukač

natalija.bajer@gmail.com

Diplomirana je inženjerka agronomije i profesorica strukovnih predmeta. Književne rade objavljuje u zbornicima susreta na kojima sudjeluje. Članica je Hrvatskoga sabora kulture i Matice hrvatske.

Na 10. Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 3. nagrade za kratku priču.

Objavila je zbirke poezije *U raskoraku* (2018.), *Pismo ispod klupe* (2018.) i *Divji ogenj* (2018.).

BAJZA, Željko (Poznanovec, 1946.), Zagreb

zeljko.bajza@gmail.com

Doktorirao je na Fakultetu kemijskog inženjerstva i tehnologije u Zagrebu. Književne rade objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudionik je književnih recitala i natječaja na kojima je više puta nagrađivan. Nekoliko mu je pjesama izvedeno na glazbenim festivalima. Član je Hrvatskoga zagorskoga književnog društva, Kajkavskoga spravišća i Kajkavijane.

Na 8. Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 3. nagrade za monodramu, na 9. Susretu 2. nagrade u istom žanru, a na 10. Susretu 2. nagrade za poeziju i 3. nagrade za esej.

Objavio je deset knjiga različite tematike.

BREZINŠČAK BAGOLA, Božidar (Vrbišnica, 1947.), Hum na Sutli
bozidar.brezinscak.bagola@kr.t-com.hr

Diplomirao je na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu i na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Književnik je (piše na hrvatskom i slovenskom jeziku) i prevoditelj (preveo je 24 knjige s njemačkog jezika, 23 knjige sa slovenskog jezika te nekoliko eseja i pjesama s esperantskog jezika). Piše pjesme, romane, pripovijetke, putopise, eseje, ogleda, osvrte i radiodrame. Predsjednik je Hrvatsko-zagorskog književnog društva te član Društva hrvatskih književnika i Društva hrvatskih književnih prevoditelja. Odlikovan je Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića za osobite zasluge u kulturi i Plaketom za životno djelo Krapinsko-zagorske županije. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada među kojima su najznačajnije nagrada *Fonda A. B. Šimić* i *Rikard Jorgovanić*.

Na 1. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 3. nagrade za esej, a na 10. *Susretu 1. nagrade za putopis*.

Objavio je devet zbirki pjesama, četiri romana, dvije knjige pripovijedaka, dvije knjige eseja i ogleda, dvije knjige dnevničkih zapisa te knjigu putopisa.

DOMINIS, Nikola (Supetar, 1984.), Zagreb
ndominis28@gmail.com

Studira na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu. Književne rade objavljuje u časopisima.

Objavio je zbirke poezije Kraljevstvo Božje (2015.) i U svijetu male braće (2017.).

GAŠPEROV, Ružica (Split, 1957.), Split
ruzica.gasperov@gmail.com

Književne rade objavljuje u časopisima i zbornicima. Dobitnica je nekoliko književnih nagrada.

Na 10. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 2. nagrade za monodramu.

GATALICA, Goran (Virovitica, 1982.), Zagreb

ggatalica982@gmail.com

Diplomirao je fiziku i kemiju na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu nakon čega upisuje doktorski studij. Poeziju objavljuje u hrvatskim i stranim književnim časopisima, zbornicima i antologijama. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada među kojima su najznačajnije nagrada *Slavić*, *Dubravko Horvatić* i *Dragutin Tadijanović*. Član je *Društva hrvatskih književnika* i *Matrice hrvatske*.

Na 9. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 1. nagrade za poeziju, a na 10. *Susretu* 3. nagrade u istom žanru.

Objavio je zbirku poezije *Krucijalni test* (2014.), *Kozmolom* (2016.) i *Od sečeni od svetla* (2018.).

GOLEŠ GLASNOVIĆ, Biserka (Novo Mesto, Slovenija, 1958.),
Zagreb

biserkagg@yahoo.com

Diplomirala je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Književne radove objavljuje u časopisima, zbornicima i na Trećem programu Hrvatskoga radija, a zastupljena je i u antologiji *Hvaljen budi, Gospodine moj: Sv. Franjo u hrvatskom pjesništvu*. Sudjeluje na brojnim književnim susretima na kojima je više puta i nagrađivana. Članica je *Društva hrvatskih književnika*.

Na 6. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 2. nagrade za putopis, na 9. *Susretu* i 10. *Susretu* 2. nagrade u istom žanru.

Objavila je četiri zbirke pjesama, zbirku putopisa, knjigu kritika i osvrta te slikovnicu.

GOLUB, Ivan (Kalinovac, 1930. – Zagreb, 2018.)

Doktorirao je teologiju na Gregorijani. Djelovao je kao svećenik, teolog, profesor emeritus, povjesničar kulture i književnik. Svojom je izvrsnošću, znanstvenim radom i stvaralaštvom stekao i međunarodni ugled te uvelike zadužio hrvatsku kulturu. Dobitnik je brojnih uglednih nagrada u zemlji i inozemstvu te nekoliko državnih odličja.

Objavio je 80-ak knjiga (stručnih, zbirki pjesama i poetskih zapisa).

Umro je krajem listopada 2018., nakon što mu je pjesma izabrana za objavu u ovome zborniku.

JANČI, Đuro (Đurđevac, 1955.), Đurđevac

djuro.janci@gmail.com

Književne radove objavljuje u zbornicima recitala i susreta na kojima sudjeluje. Član je *Matrice hrvatske i Društva hrvatskih karikaturista*. Aktivno sudjeluje u promicanju kulture svoga kraja.

JURDANA, Vjekoslava (Rijeka, 1967.), Lovran

vjurdana1@gmail.com

Na Filozofskom fakultetu u Rijeci stekla je naziv doktora znanosti iz polja filologije. Stručne i književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudjeluje na brojnim književnim natječajima i recitalima na kojima je više puta i nagrađivana. Dobitnica je posebnoga priznanja Grada Opatije za znanstveni rad i za područje kulture te nagrade *Ivan Filipović* za znanstveni i stručni rad. Članica je strukovnih i umjetničkih udruga te *Društva hrvatskih književnika*.

Na 8. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 1. nagrade za putopis, na 9. *Susretu* 1. nagrade za esej, a na 10. *Susretu* 1. nagrade za poeziju i kratku priču.

Objavila je znanstvene monografije *Povijest kao soubina. Život i stvaralaštvo Drage Gervaisa* (2009.) i *Igri: mala zavičajna čitanka* (2015.), zbirke pjesama *Kolajnica* (2013.) i *Zvonejske lumbreli* (2014.) te slikovnicu *Tončić Petešić* (2017.).

LUKETIĆ, Ivan (Split, 1994.), Split

luketicivan949@gmail.com

Diplomirao je hrvatski jezik i književnost i filozofiju na Filozofskom fakultetu u Splitu. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudjeluje na književnim natječajima te je dobitnik nekoliko nagrada.

MALTAR, Zdenka (Varaždin, 1964.), Novi Marof

zdenka.maltar@gmail.com

Završila je studij upravnoga prava u Zagrebu. Piše poeziju i prozu na hrvatskom standardnom jeziku i na kajkavskom narječju. Radovi su joj objavljeni u zajedničkim zbirkama i u časopisu *Kaj*. Sudjeluje na brojnim književnim natječajima na kojima je više puta i nagrađivana.

Na 2. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 3. nagrade za putopis, na 3. *Susretu* 2. nagrade za kratku priču, na 4. *Susretu* 3. nagrade za kratku priču, na 5. *Susretu* 3. nagrade za poeziju, na 6. *Susretu* 1. nagrade za kratku priču, na 7. *Susretu* 1. nagrade za poeziju, a na 8. *Susretu* 2. nagrade za putopis.

Objavila je zbirku kajkavske poezije *Tebi, Erato* (2012.).

MARTAN, Tibor (Varaždin, 1981.), Madžarevo, Novi Marof

tibor.martan@gmail.com

Nakon završene Visoke učiteljske škole u Čakovcu, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je pedagogiju i etnologiju, a polazi i specijalistički studij Dramske pedagogije. Sudjeluje na recitalima i književnim natječajima. Član je *Matrice hrvatske, Hrvatskog centra za dramski odgoj, Hrvatskog etnološkog društva* te je predsjednik *Kulturno-umjetničke udruge »Magda i Luisa«*.

MARTINOVIĆ-VLAHOVIĆ, Ružica (Zagreb, 1950.),

Slavonski Brod

ruzicamartinovic@yahoo.co.

Diplomirala je medicinu na Medicinskom fakultetu u Zagrebu. Književne rade objavljuje u časopisima i zbornicima, a zastupljena je i u antologiji hrvatske duhovne poezije *Krist u hrvatskom pjesništvu* (2007.). Piše i popularno-znanstvene rade iz područja medicine te se bavi uredničkim radom. Članica je *Društva hrvatskih književnika, Matice hrvatske, Hrvatskoga liječničkog zbora i Hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva*.

Na 3. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 1. nagrade za kratku priču, na 4. *Susretu* 1. nagrade za esej, na 5. *Susretu* 2. nagrade za esej, na 6. *Susretu* 2. nagrade za poeziju i esej, na 9. *Susretu* 3. nagrade za esej, a na 10. *Susretu* 1. nagrade u istom žanru.

Objavila je deset knjiga (romani, pripovijetke, pjesme, haiku, stručne knjige).

PAVLOVIĆ, Pero (Gradac, BiH, 1952.), Neum, BiH
p_pavlovic@net.hr

Diplomirao je i magistrirao medicinsku biokemiju u Zagrebu. Piše pjesme, književne i likovne kritike, osvrte, prikaze te kulturološke i novinske članke. Radove objavljuje u značajnim domaćim i stranim književnim časopisima, pjesme su mu uvrštene u više pjesničkih antologija i prevedene na desetak stranih jezika. Član je *Matrice hrvatske, Društva hrvatskih književnika i Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne* te redoviti član *Slavenske akademije književnosti i umjetnosti* u Bugarskoj. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada među kojima je i *Nagrada Antun Branko Šimić* za knjigu pjesama *Nebeske latice*.

Na 4. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 3. nagrade za poeziju.

Objavio je 32 pjesničke zbirke.

PERIČIĆ, Denis (Varaždin, 1968.), Varaždin
denis.pericic.vz@gmail.com

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu magistrirao je znanost o književnosti. Književni je kritičar, urednik i prevoditelj. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima, a zastupljen je i u nekoliko antologija. Djela su mu prevedena na nekoliko stranih jezika. Sudjeluje na brojnim književnim natječajima i recitalima u domovini i inozemstvu. Dobitnik je više od 70 nagrada među kojima su najznačajnije nagrade *Marin Držić* (dva puta), *Lapis Histriae*, *Katarina Patačić*, *Pasionska baština*, Medalja *Grada Varaždina 2014.* za najviše zasluge u kulturi i umjetnosti te izvanredne rezultate i osobite uspjehe u književnom radu te *Nagrada Varaždinske županije 2017.* za najviše zasluge u kulturi i umjetnosti. Vrlo uspješno piše i u suautorstvu sa suprugom Anitom Peričić. Član je *Društva hrvatskih književnika, Hrvatske zajednice samostalnih umjetnika* i *Matrice hrvatske*.

Na 5. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 1. nagrade za poeziju, na 6. *Susretu 2. nagrade za kratku priču*, na 7. *Susretu 2. nagrade za monodramu* koju je napisao u suautorstvu s Anitom Peričić, na 8. *Susretu 3. nagrade za esej također u suautorstvu s Anitom Peričić*, a na 10. *Susretu 2. nagrade za esej*.

Objavio je tri romana, sedam zbirki pjesama, tri knjige drama, četiri knjige pripovijedaka, jednu zbirku kolumni i eseja te desetak stručnih knjiga (antologije, studije, monografije).

PROSENJAK, Božidar (Koprivnica, 1948.), Velika Gorica

bozidar.prosenjak@alfa.hr

Diplomirao je romanistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Književne rade, koje piše i za odrasle i za djecu, objavljuje u književnim časopisima, a zastupljen je i u školskim čitankama te u brojnim antologijama i zbornicima. Gostovao je na više tisuća književnih susreta u zemlji i inozemstvu. Djela su mu prevedena na više stranih jezika. Član je *Društva hrvatskih književnika* i *Hrvatske zajednice sa mostalnih umjetnika*. Dobitnik je književnih nagrada i priznanja među kojima su najznačajnije nagrade *Ivana Brlić Mažuranić* i *Grigor Vitez* te nagrada Grada Velika Gorica za životno djelo.

Na 5. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 1. nagrade za esej.

Objavio je 60-ak knjiga za djecu i odrasle (romani, pripovijetke, aforizmi, kritike, slikovnice, dramska djela), od kojih je lektirno djelo *Divlji konj* dosada doživjelo 23 izdanja. Godine 2014. objavljena su mu izabrana djela u osam svezaka.

RAKIJAŠIĆ, Branko (Pitomača, 1952.), Pitomača

branko.rakijasic@gmail.com

Po zanimanju je inženjer strojarstva. Piše pjesme i prozne tekstove koje objavljuje u časopisima i zbornicima književnih susreta i recitala na kojima sudjeluje. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada.

Objavio je zbirku pjesama *Pjesme koje srce poje* (2010.).

SARKOTIĆ, Slavica (Vukovjevac, 1951.), Vukovjevac

slavicasarkotic@gmail.com

Po zanimanju je inženjerka medicinske citologije. Piše pjesme i prozne tekstove koje objavljuje u časopisima, zbornicima književnih recitala na kojima sudjeluje, a zastupljena je i u antologiji *Hvaljen budi, Gospodine moj: Sv. Franjo u hrvatskom pjesništvu*. Više puta je nagrađivana, a radovi su joj prevođeni na slovenski jezik. Članica je *Društva hrvatskih književnika*, *Hrvatskoga duštva književnika za djecu i mlade*, *Društva hrvatskih haiku pjesnika*, *Književnoga društva Sv. Jeronim* i *Hrvatskoga sabora kulture*.

Na 1. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 2. nagrade za kratku priču, na 5. *Susretu 2. nagrade u istom žanru*, a na 10. *Susretu 1. nagrade za monodramu*.

Objavila je 13 knjiga (poezija za odrasle i djecu, kratke priče).

ŠOVAGOVIĆ, Tomislav (Šibenik, 1976.), Zagreb

tsovagovic@yahoo.com

Diplomirao je novinarstvo na Hrvatskim studijima u Zagrebu i teologiju na Institutu za teološku kulturu laika u Zagrebu. Piše poeziju i prozu. Sudionik je brojnih književnih recitala na kojima je više puta nagrađivan. Dobitnik je tridesetak književnih nagrada među kojima su najznačajnije nagrada *Josip i Ivan Kozarac* za knjigu godine, *Dubravko Horvatić i Pasionska baština*. Član je *Društva hrvatskih književnika, Hrvatskoga društva katoličkih novinara* i *Matrice hrvatske*.

Na 1. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjić«* dobitnik je 2. nagrade za putopis, na 2. *Susretu* 1. nagrade za monodramu i 3. nagrade za esej, na 4. *Susretu* 3. nagrade za putopis, na 5. *Susretu* 1. nagrade za monodramu, na 6. *Susretu* 1. nagrade za putopis i 2. nagrade za monodramu, na 7. *Susretu* 3. nagrade za putopis, na 8. *Susretu* 2. nagrade za monodramu, na 9. *Susretu* 3. nagrade za putopis i 1. nagrade za monodramu, a na 10. *Susretu* 3. nagrade za putopis i monodramu i 2. nagrade za kratku priču.

Objavio je četiri zbirke priča i roman.

TOMIĆ, Sonja (Dubrovnik, 1947.), Zagreb

stjepan.tomic9@zg.t-com.hr

Diplomirala je hrvatski i njemački jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te teologiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Književnica je, prevoditeljica, slikearica, ilustratorka. Radovi su joj zastupljeni u čitankama, nizu književnih časopisa, dječjih listova te zbornika i antologija suvremene duhovne književnosti. Prevođena je na nekoliko stranih jezika. Članica je *Društva hrvatskih književnika, Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne*.

Na 3. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjić«* dobitnica je 1. nagrade za putopis, na 4. *Susretu* 2. nagrade, a na 6. *Susretu* 3. nagrade, također za putopis.

Objavila je 30-ak knjiga (pričovnjak, romani, zbirka poezije za odrasle, strip, hagiografije za djecu, slikovnice – od kojih je većinu sama i ilustrirala).

ZAGOREC, Danijela (Zagreb, 1968.), Križevci

danijela.zagorec@gmail.com

Diplomirala je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Radi u struci kao učitelj mentor u osnovnoj školi. Pjesme je do sada objavljivala u časopisima i zbornicima. Članica je *Matrice hrvatske i Udruge za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«.*

ZNIKA, Marija (Podravski Podgajci, 1946.), Zagreb

marija.znika@gmail.com

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je hrvatski i njemački jezik, a na istom fakultetu stekla je akademski stupanj doktora znanosti. Stručne radove objavljuje u časopisima i zbornicima, a kao suautorica potpisuje nekoliko stručnih knjiga. Književne radove objavljuje u zbornicima recitala i susreta na kojima sudjeluje. Članica je *Matrice hrvatske i Hrvatskoga filološkog društva*.

Objavila je zbirku pripovijedaka *Podgajački zvon* (2010.) i rječnik s pripovjednom prozom *Rječnik podgajačkoga govora* (2017.).

Bilješke o članovima Stručnog ocjenjivačkog suda

LONČAREVIĆ, Vladimir (Zagreb, 26. 7. 1960.), Zagreb

U Zagrebu je završio osnovnu i srednju školu te studij kroatistike na Filozofskom fakultetu 1985. Na spomenutom fakultetu magistrirao je 2002. Doktorirao je 2004. na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu. U zvanjima je višeg znanstvenoga suradnika i izvanrednog profesora. Predavač je na Hrvatskom katoličkom sveučilištu i na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti.

Radio je kao lektor i redaktor u izdanjima INA-e 1986. i 1987., u reviji za religioznu kulturu »Obnovljeni Život« 1988. i 1989. te izdanjima Zagrebačke banke od 1989. do 1994. Od 1994. do 1996. radio je pri Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Ljubljani. Od godine 1997. bio je savjetnik u Ministarstvu obnove i razvijatka, a od 1. veljače 1999. radi u Uredu Predsjednika Republike.

Objavio je knjige: *Oslobađanje povijesti* (esej, 1997.), *Luči Ljubomira Marakovića* (znanstvena monografija, 2003.), *Književnost i hrvatski katolički pokret* (znanstvena monografija, 2005.); priredio antologije *Krist u hrvatskom pjesništvu od Jurja Šižgorića do naših dana* (2007.), *Sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu* (s B. Petračem i N. Videk, 2009.) te *Križni put u stihovima hrvatskih pjesnika XX. stoljeća* (2010.) i *Nikola Šubić Zrinski u hrvatskom stihu* (s J. Bratulićem i B. Petračem, 2016.). Osim više desetaka znanstvenih i stručnih članaka i studija u zbornicima, stručnim publikacijama, znanstvenim i književnim časopisima, pogovora i predgovora u knjigama, objavio je stotine raznih članaka u različitim listovima, novinama, revijama i časopisima i elektroničkim medijima, priredio je i (su)

uredio više knjižnih izdanja i zbornika. Recenzent je školskih udžbenika i mentor na diplomskim i doktorskim studijima. Održao je niz javnih predavanja i tribina o raznim temama te nastupio na više znanstvenih simpozija. Bio je glavni urednik lista *MI* (1992. - 1997.) i predsjednik HKZ *MI* (2003. - 2007.). Član je Matice hrvatske, HKD Sv. Jeronima, Društva hrvatskih književnika. Glavni je urednik biblioteke »Hrvatska katolička baština XX. stoljeća«.

PETRAČ, Božidar (Zagreb, 21. 7. 1952.), Zagreb

Književni povjesničar, antologičar, kritičar, publicist, urednik, bibliograf, prevoditelj, pjesnik. Završio je studij komparativne književnosti, talijanskog te francuskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Radio je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, bio lektor na Jagiellonskom sveučilištu u Krakowu. Godine 1989. uključio se u politički život kao član Hrvatske demokratske zajednice. Bio je savjetnik Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana, zastupnik u Hrvatskom saboru i glavni urednik *Vjesnika*. Potpredsjednik je Društva hrvatskih književnika, član je Hrvatskog PEN-a i Hrvatskoga filološkog društva. Književni je tajnik Matice hrvatske. Urednik je biblioteke »Vrhovi svjetske književnosti« te glavni urednik u nakladničkoj kući »Alfa«. U biblioteci »Hrvatska katolička baština XX. stoljeća« uredio je od 2005. do 2012. prvih dvadeset knjiga.

Uz više stotina kritika, znanstvenih, stručnih i preglednih članaka, studija i recenzija u periodici te predgovora i pogovora u knjigama i književnim zbornicima, priredio je brojne knjige hrvatskih i svjetskih pisaca. Vrlo je zapažen antologičar. Sastavio je antologije: kapitalnu *U sjeni Transcendencije* (s N. Juricom, Zagreb, 1987.), *Duša duše hrvatske: novija hrvatska marijanska lirika* (s N. Juricom, Mostar, 1988.), *Hrvatska lađa, I, II. Izbor pjesničkih i proznih tekstova te dokumenata o stvaranju neovisne suverene države Hrvatske i o Domovinskom ratu 1990. - 1992.* (s V. Pandžićem, Zagreb, 1996.), *Kip domovine: antologija hrvatske rodoljubne poezije XIX. i XX. st.* (Zagreb, 1996.), *Majci, Kraljici mira* (Međugorje, 1998.), *Mila si nam ti jedina – hrvatsko rodoljubno pjesništvo od Baščanske ploče do danas* (s J. Bratulićem, Zagreb, 1998.), *Hrvatska božićna lirika od Kranjčevića do danas* (Zagreb, 2000.), *Povrh starog Griča brda: Zagreb u hrvatskom pjesništvu 19. i 20. stoljeća* (Zagreb, 2000.), *Hrvatska uskrsna lirika od Kranj-*

čevića do danas (Zagreb, 2001.), *Sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu* (s V. Lončarevićem i N. Videk), proznu zbirku *Božićne priče* (Zagreb, 2001.), *Nikola Šubić Zrinski u hrvatskom stihu*, (s J. Bratulićem i V. Lončarevićem, 2016.).

Uz ostalo, priredio je knjige *Dante u hrvatskoj likovnoj umjetnosti i književnosti* (s T. Maroevićem, 1982.), *Ivan Pavao II. i Hrvati* (s F. Šanjkom, 1995.) te sastavio udžbenike *Hrvatska čitanka 5-8* (s V. Pandžićem, 1997. - 1999.). Uz knjigu pionirskoga značenja *Futurizam u Hrvatskoj: dossier* (Pazin, 1995.), objavio je zbrike književnih kritika, ogleda i eseja *Jakovljeve ljestve hrvatske lirike* (Zagreb, 2003.), *Različiti književni svjetovi* (Zagreb, 2006.), *Na tudim tragovima* (Zagreb, 2009.) i *Hrvatski književni panoptikum* (Zagreb, 2013.), *Arhaika i postmoderna* (Zagreb, 2017.) te zbirke poezije *Dani kušnje* (Zagreb, 2001.) i *Cedulje sestri Klari* (Zagreb, 2012). Preveo je s francuskog jezika više beletrističkih naslova psihologičkih i religioloških tekstova te naslove povijesne i teološke literature s talijanskog jezika. Organizator je i sudionik više znanstvenih i stručnih skupova te književnih tribina u zemlji i inozemstvu. Dobitnik je više književnih nagrada.

BOSNAR, Drago (Vinagora, Hrvatsko zagorje, 6. 9. 1947.),
Oroslavje

Svećenik Zagrebačke nadbiskupije, književnik, predvoditelj, autor duhovnih meditacija na radiju. Osnovnu školu pohađao je na Vinagori i u Desiniću, gimnaziju u Interdijecezanskom sjemeništu na Šalati u Zagrebu, gdje je maturirao 1966. i kao bogoslov Zagrebačke nadbiskupije započeo studij teologije na Bogoslovnom fakultetu. Nakon kraćega boravka u Njemačkoj i svećeničkoga ređenja 1973., diplomirao je 1974. kod prof. Ivana Goluba s temom o književnosti Augusta Cesarca Čovjek u nedohodu.

Kao svećenik najprije je djelovao kao kapelan u Prelogu, potom kao župnik u podravskome Drnju i Peterancu. Uz župničku službu vrijeme je posvećivao proučavanju sveze teologije i književnosti, prijevodima i esejima. Svoju je poeziju objavljivao u časopisima *Spectrum*, *Svesci* i *Kana*. Više godina uređivao je vjerski program na Radiju Koprivnica i s prijateljem, svećenikom Josipom Vnučecom, uređivao biblioteku *FOS-ZOE*, objavljajući svoje prijevode katehetsko-homiletske tematike. Godine 1994., kao

župnik u zagorskoj Orešovici, počeo je djelovati kao autor u emisiji *Duhovna misao* na 1. programu Hrvatskog radija, na kojem i danas, kao župnik u Oroslavju, redovito objavljuje.

Od rada objavljenih u časopisu *Svesci* objavio je antologiju latinsko-američkoga pjesništva *Bune i otpora* i dvije zbirke svojih pjesama: *Život je tako čudesan i Jedanaesta postaja*. U biblioteci FOS-ZOE objavio je prijevode s njemačkoga: *Znakovne propovijedi*, *Biblijski igrokazi*, *Pokorničko bogoslužje*, *Kratke priče I. i II.*, *Punina i Praznina* (mistika augustinca Davida Steidl-Rasta), *Molitva s onu stranu riječi* i *Govor znakova*. Kao plod suradnje na Radiju Koprivnica i 1. programu Hrvatskoga radija objavio je zbirke duhovnih meditacija: *Duhovno u svagdanjemu* (1998.) i *Dopustiš li životu da ti priđe* (2010.). U pripremi mu je i treća zbirka *Odmrsivanje uzlova*.

Sudionici (autori)

10. Susreta hrvatskoga duhovnoga
književnoga stvaralaštva
»Stjepan Kranjčić« 2018.

1. Nedjeljka Andrić-Novinc, Slavonski Brod
2. Ružica Anušić, Zadar
3. Natalija Bajer, Lukač
4. Željko Bajza, Zagreb
5. Danica Bartulović, Podstrana
6. Mia Behtan, Ivanić Grad
7. Željko Bešlić, Đakovo
8. Zdenka Bilobrk, Han
9. Tomislav Marijan Bilosnić, Zemunik Donji
10. Kristina Birtić, Laslovo
11. Željka Blažević, Split
12. Ante Bojanić, Zagreb
13. Dražen Bos, Ždala
14. Nada Bošković, Samobor
15. Božidar Brezinščak Bagola, Hum na Sutli
16. Jasna Bulić, Vodnjan
17. Ana Ceković, Požega
18. Iva Damjanović, Sesvete
19. Karmen Delač-Petković, Viškovo

20. Milan Desnica, Lučko
21. Nikola Dominis, Postira
22. Božena Filipan, Varaždinske Toplice
23. Ivan Gaćina, Zadar
24. Ružica Gašperov, Split
25. Goran Gatalica, Zagreb
26. Leonarda Lea Glavaš, Vinkovci
27. Biserka Goleš Glasnović, Zagreb
28. **Ivan Golub**, Zagreb
29. Vera Grgac, Novaki Bistranski
30. Marija Grgić, Vranjic
31. Irena Ivetić, Požega
32. Melania Ivezić Talan, Zagreb
33. Ana Jakopanec, Koprivnica
34. Đuro Janči, Đurđevac
35. Branka Japec Orlović, Sveti Đurđ
36. Milica Ježovita Levak, Križevci
37. Andja Jotanović, Rijeka
38. Zvonko Jurčević, Samobor
39. Vjekoslava Jurdana, Lovran
40. Ante Juroš, Imotski
41. Josip Klarić, Gračišće
42. Sonja Kokotović, Zagreb
43. Mirko Kostelac, Jasenovac
44. Denis Kožljan, Pula
45. Evica Kraljić, Nova Gradiška
46. Zrinka Krišković, Brezovica
47. Ana Krnjus, Pazin
48. Dražen Kujundžić, Zagreb
49. Ivan Luketić, Split
50. Štefanija Ludvig, Dubravica
51. Ljiljana Lukačević, Ivanec

52. Marlon Macanović, Split
53. Zdenka Maltar, Novi Marof
54. Bosiljka Mandac, Sinj
55. Tibor Martan, Novi Marof
56. Ružica Martinović-Vlahović, Slavonski Brod
57. Franjo Matanović, Trieste (Italija)
58. Ante Matić, Zagreb
59. Miro Matijaš, Zagreb
60. Antun Matošević, Zagreb
61. Ana Mesar, Lukač
62. Keti Mijolović, Zadar
63. Matija Mikac, Varaždin
64. Mirjana Mikulec, Oroslavje
65. Sandra Milobar, Zagreb
66. Tomislav Milohanić, Poreč
67. Vlasta Molinar, Zagreb
68. Ivan Nadilo, Metković
69. Ivka Orešnik, Križevci
70. Milivoj Pašček, Zagreb
71. Vinko Pavić, Zagreb
72. Pero Pavlović, Neum (Bosna i Hercegovina)
73. Mirjana Pejak, Sisak
74. Denis Peričić, Varaždin
75. Nada Pomper, Križevci
76. Nada Poturiček, Križevci
77. Božidar Prosenjak, Velika Gorica
78. Katica Rajić Popijač, Koprivnica
79. Branko Rakijašić, Pitomača
80. Ermano Relja, Split
81. Diana Rosandić Živković, Rijeka
82. Dubravka Rovičanac, Zagreb
83. Olga Ruklić, Čazma

84. Klara Ruter, Zagreb
85. Tereza Salajpal, Koprivnica
86. Slavica Sarkotić, Lekenik
87. Antonija Selaković, Zagreb
88. Đurđica Stuhlreiter, Osijek
89. Stjepan Svedrović, Brezovica
90. Nikola Šimić-Tonin, Drage, Pakoštane
91. Ana Emanuela Šimunić, Gospić
92. Tomislav Šovagović, Zagreb
93. Ante Nadomir Tadić Šutra, Knin
94. Ivna Tlaja, Makarska
95. Sonja Tomić, Zagreb
96. Jadranka Varga, Zagreb
97. Mirko Varga, Varaždin
98. Gordana Vlašić, Oroslavje
99. Nela Vrkljan, Zagreb
100. Ankica Večetić Ćepulo, Vir
101. Katarina Zadrija, Vrbovec
102. Danijela Zagorec, Križevci
103. Ivanka Zdrilić, Zagreb
104. Marija Znika, Zagreb

Svim autorima zahvaljujemo na sudjelovanju!

U izvedbi

10. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« 2018.

sudjelovali su:

Organizator

Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«

Pokrovitelji

Ministarstvo kulture RH

Grad Križevci

Koprivničko-križevačka županija

Župa sv. Ane Križevci

Župa BDM Žalosne i sv. Marka Križevčanina Križevci

Pokrovitelji nagrada

Hrvatska kapucinska provincija

Glas Koncila

Veritas – Glasnik sv. Antuna Padovanskog

Hrvatska karmelska provincija

Hrvatska dominikanska provincija

Doprinos Susretu

Radnik d. d., KTC d. d., Zadruga Žumbar,

Pučko otvoreno učilište Križevci, Goran Dodig i Branko Hrg, *zastupnici
u Hrvatskom saboru*, i Davor Vukmirić.

Stručni ocjenjivački sud

Vladimir Lončarević (predsjednik), Božidar Petrač, Drago Bosnar

Suradnici

Roko Bašić, Anto Gavrić, Tihomir Gudić, Valentina Jurišić,
Dragutin Lepčić, Ivan Kranjec, Lucija Martinčić, Željko Picig,
Jure Šarčević, Željko Štubelj, Martina Valec-Rebić,
Marina Vidović Krušić (koordinatorica), Renata Vivek Božić,
Danijela Zagorec, Patricia Županić, Dijana Žuškin

Izvršni producenti Susreta

Stjepan Soviček i Dražen Hladuvka, križevački župnici

Interpretacija

Helena Buljan
Dubravko Sidor

Glazbeni program

VS »Allegro«

Autorica Susreta, scenaristica i voditeljica

Tanja Baran

www.kranjcic.hr

www.knjizevni.kranjcic.hr

GK

ISBN 978-953-241-579-7

9 789532 415797

www.glas-koncila.hr

40 kuna